

ФРАНСОА МОРИАК
ПУСТИНЯТА НА ЛЮБОВТА

Превод от френски: Мария Коева, —

chitanka.info

I

Години наред Реймон Куреж бе хранил надеждата да срещне отново на пътя си Мария Крос, на която страстно желаеше да отмъсти. Неведнъж бе сподирял по улицата някоя минувачка с мисълта, че тя е търсената от него. Сетне времето така приспа неговата неприязън, че когато съдбата отново го изправи пред тази жена, той отпърво не изпита радостта, примесена с ярост, която подобна среща би трябвало да пробуди у него. Когато влезе в бара на улица Дюфо, беше едва десет часът вечерта и песента на мулата от джазовия оркестър не радваше никого друго освен внимателно заслушания оберкелнер. В тясното заведение, където към полунощ тъпчеха на място танцуващи двойки, вентилаторът бръмчеше като едра муха. Портиерът с изненада каза:

— Не сме свикнали да виждаме господина толкова рано...

В отговор Реймон само махна с ръка, за да спрат шума. С поверителен шепот портиерът напразно се опита да го убеди, че този нов модел поглъщал дима, без да духа, но Куреж така го изгледа, че човекът отстъпи към гардероба. На тавана обаче вентилаторът стихна като кацнала земна пчела.

Тогава младият мъж разчупи ослепително бялата линия на застланите с покривки маси, разпозна в огледалата израза, присъщ на най-лошите си настроения, и се запита: „Какво не е наред?“ По дяволите, как мразеше пропилените вечери, каквато се очертаваше днешната, и то по вина на това говедо Еди Х... Беше се наложило едва ли не насила да изтръгне младежа от домашното му гнездо, за да го заведе в кабарето. На вечерята, още щом седна на края на стола с нетърпеливо тяло, вече погълнато от някакво предстоящо и близко удоволствие, Еди оправда разсеяността си с мигрена. Веднага след кафето той се измъкна, оживен, с игриви очи, поруменели уши и разширени ноздри. Цял ден Реймон си бе градил очарователна представа за вечерта и нощта, но пред Еди очевидно се откриваха радости, по-примамливи от всякакви поверителни разговори.

Куреж се изненада, че е не само разочарован и унижен, но и тъжен. Смутен бе, че и най-невзрачният от другарите му придобиваше за него стойност. Това като че ли бе сравнително ново в живота му: до тридесет години му липсваше себеотрицанието, изисквано от другарството, пък и беше твърде зает с жени, та презираше всичко, което не му се струваше предмет на обладание, и като лакомо дете би могъл да каже: „Обичам само това, което може да се схруска.“ По онова време другарите му служеха само за свидетели или довереници: за него приятелят бе преди всичко чифт уши. Обичаше също да си доказва, че ги превъзхожда и ръководи: изпитваше страст да упражнява влиянието си над тях и се ласкаеше, че методично ги покварява.

Подобно на дядо си — хирург, на чичо си — езуит, и на баща си — доктор, Реймон Куреж би съумял да си създаде последователи, ако притежаваше способността да подчини апетитите си на някаква кариера и ако вкусовете му не го отклоняваха вечно от преследването на всичко друго освен на непосредственото удовлетворение. Той обаче достигаше възрастта, когато личностите, въздействащи на душата, единствени могат да установят своята власт, докато Куреж умееше да осигурява на възпитаниците си само най-богат добив на наслади. Ала по-младите предпочитат съмишленици от своето собствено поколение и клиентелата му оредяваше. В областта на любовта дивечът дълго изобилствува, но дружинката на онези, които са започнали живота си заедно нас, намалява с всяка година. Колкото до оцелелите от мрачната сеч на войната — затънали в брака или съсипани от професията си, — когато Куреж виждаше сивеещите им коси, коремчетата им, олиселите им глави, той ги ненавиждаше, че са негови връстници, и ги обвиняваше, че са убийци на младостта и я предават, преди тя да се е отрекла от тях.

Гордееше се, че минава за представител на следвоенната младеж, и тази вечер, в още празния бар, където жужи само една приглушена мандолина (пламъкът на мелодията замира, възражда се, полюшва се), той жадно наблюдава в огледалата отражението на лицето си под гъстите коси — лице, все още пощадено от тридесет и петата година. Помисли си, че преди да подкопае тялото, застаряването подкопава съществуването. При все че тщеславието му се ласкаеше, когато чуваше как жените се питат: „Кой е този висок младеж?“, той знаеше,

че двадесетгодишните момчета, по-проницателни, вече не го брояха сред рожбите на мимолетното си племе. Еди например може би имаше по-добро занимание, отколкото до зори да излива душата си сред боботенето на саксофона. А може би това и прави в този час — описва сърдечните си вълнения на някое момче, родено през 1904 година, което непрестанно го прекъсва с „аз също“ или „и при мен е така“...

Нахълтаха младежи, които, за да прекосят залата, си бяха придали самодоволно и високомерно изражение и останаха сконфузени при вида на това мъртвило. Струпаха се около бармана. Куреж обаче никога не приемаше да страда заради някого — любовница или приятел. И така, следвайки своя метод, той се постара да съзри несъответствието между посредствеността на Еди Х... и смута, в който го хвърляше неговото изменничество. Испита задоволство, когато при опита да отскубне от душата си този плевел на чувствата не усети съпротивата на никакъв корен. В дързостта си стигна дотам, че обмисли как на другия ден ще съумее да изгони младежа и без да трепне, си представи възможността никога вече да не го види. Каза си, и то бодро: „Ще го зарежа...“ Въздъхна облекчено, сетне установи, че в душата му се таи някакъв смут, в чиято основа не бе Еди. Ах, да, писмото, което попипа в джоба на смокинга си... Не бе необходимо да го препрочита: към сина си доктор Куреж неизменно се обръщаше със сбита, лесна за запаметяване реч:

„Отседнал в «Грандхотел» за Конгреса по медицина.
На твое разположение, сутрин преди девет, вечер след
единадесет. Баща ти

Пол Куреж“

Реймон промърмори: „Има да чакаш...“ — и лицето му несъзнателно прие предизвикателен израз. Ядосваше се на баща си, защото не му бе тъй лесно да го презира, както презираше останалата част от семейството. На тридесет години Реймон напразно бе поискал „зестра“, каквато бе получила омъжената му сестра. След отказа на родителите си прекъсна връзките с тях, но състоянието принадлежеше на госпожа Куреж и Реймон знаеше, че ако имаше права, баща му би проявил щедрост — парите не означаваха нищо за него. Той повтори:

„Има да чакаш...“, но неволно долови зов в сухото послание. Не беше толкова сляп, колкото госпожа Куреж, която се дразнеше от студенината и резкостта на съпруга си и имаше навик да повтаря: „Какво от това, че уж бил добър, след като аз не го забелязвам? Помислете само какво би било, ако беше лош.“

Реймон е смутен от повика на този твърде труден за ненавиждане баща. Не, разбира се, няма да му отговори и все пак... По-късно, когато Реймон Куреж възстанови в представите си обстоятелствата от тази нощ, той си спомни горчивината, обзела го на влизане в празния бар, но забрави причините — измяната на един другар, наречен Еди, и бащиното му присъствие в Париж — и реши, че киселото настроение е било породено от предчувствие и че съществува връзка между душевното му състояние през тази вечер и събитието, което приближаваше в живота му. По-късно той неизменно поддържаше, че само Еди или пък доктор Куреж не биха имали властта да го хвърлят в подобно напрежение. Не, още щом седнал пред коктейла си, духът и плътта му инстинктивно доловили приближаването на жената, която в същата минута, в таксито, стигнало вече на улица Дюфо, тършуваше в чантичката си и казваше на своя спътник:

— Колко неприятно, забравила съм си червилото...

А мъжът отговаряше:

— Сигурно имат в тоалетната.

— Какъв ужас! Та да прихвана някоя болест...

— Гладис ще ти заеме своето.

Жената влезе: шапка с форма на камбанка сякаш отрязваше горната част на лицето и откриваше само брадичката, където времето изписва женската възраст. Четиридесетте години бяха докоснали тук-таме чертите ѝ, бяха изопнали кожата и загатнали увисването на гушата. Под коженото палто тялото навярно бе стегнато. Заслепена, сякаш излязла от сенчест навес на сред слънчева арена, тя спря пред прага на искрящия от светлини бар. Спътникът ѝ се бе забавил поради спречкване с шофьора, но когато застана до нея, Куреж си каза, без веднага да го разпознае: „Този го знам отнякъде... от Бордо е.“ И изведнъж едно име му дойде на езика, докато разглеждаше това петдесетгодишно, разплуто от самодоволство лице: Виктор Ларусел...

С разтуптяно сърце Реймон отново огледа жената, която, виждайки, че единствена е с шапка, внезапно я махна и разтърси пред огледалото наскоро подстриганите си коси. Откриха се очите, големи и спокойни, сетне челото — широко, макар и ограничено от седемте тъмни кичура на младежката прическа. В горната част на лицето бе съсредоточено всичко, оцеляло от младостта, което се бе съхранило в тази жена. Реймон я позна въпреки подрязаните коси, натежалото тяло и бавната разруха, тръгнала от шията и плъзнала нагоре към устата и страните. Разпозна я, както би познал път от детството, дори ако бяха отсекли засенчващите го дървета. Куреж изчисляваше годините и след две секунди си каза: „На четиридесет и четири години е — аз бях на осемнадесет, а тя — на двадесет и седем.“ Както всички хора, които сливат представите за щастие и младост, той притежаваше смътно, но винаги будно съзнание за изтеклото време. Очите му не спираха да измерват глъбините на мъртвите години, а на всяко същество, играло роля в съдбата му, той незабавно отреждаше полагаемото му се място и при вида на дадено лице си припомняше времето на свързаното с него събитие.

„Дали ще ме познае?“ Но щеше ли тя тъй бързо да се отвърне, ако не го бе познала? Беше се доближила до кавалера си и навярно го умоляваше да не остават тук, защото той гръмогласно отвърна с тон на човек, който обича околните да му се възхищават:

— Ама не, не е тягостно: след четвърт час ще бъде претъпкано като консерва.

Той бутна една маса недалеч от тази, на която Реймон се бе облакът. Тежко седна и кръвта нахлу в лицето му, на което се изписаха всички белези на склерозата, а също и израз на безоблачно задоволство. Ала тъй като жената остана права, без да помръдва, той й подвижна:

— Е, какво чакаш?

Задоволството в очите и в дебелиите, почти морави устни внезапно бе изчезнало. Мислейки, че говори тихо, той добави:

— Естествено, достатъчно е на мен да ми е приятно тук, за да ми правиш фасони...

Тя навярно му каза: „Внимавай, слушат ни“, защото той почти кресна:

— Може би не знам как да се държа, а? Пък дори и да ни слушат!

Жената седна недалеч от Реймон и се поуспокои: младият мъж трябваше да се наведе, за да я види, и от нея зависеше да избегне погледа му. Куреж отгатна безопасността, в която тя се намираше, и изведнъж разбра, и то с ужас, че този случай, желан от него в продължение на седемнадесет години, може да му се изплъзне. След седемнадесет години смяташе, че в душата си ще открие ненакърнен стремежа да унизи тази жена, която го бе унизила, да ѝ покаже, че е от мъжете, на които не им минават женски номера. В продължение на години бе изпитвал удоволствие, представяйки си обстоятелствата, които щяха да ги изправят лице в лице, и уловките, които щеше да приложи, за да подчини и разплаче тази, пред която някога се бе показал тъй жалък... Разбира се, ако тази вечер вместо жената бе срещнал някой друг познайник от времето, когато бе осемнайсетгодишен колежанин, например предпочитания тогава съученик или противния училищен наставник, при вида им той навярно не би открил никаква следа от предпочитанието или ненавистта, изпитвани от някогашното дете. Ала нима пред тази жена отново не ставаше такъв, какъвто бе в онзи четвъртък привечер през юни 19... на прашния път в предградието с дъх на лилии, пред портата, чиято камбанка никога вече нямаше да звънне за него? Мария! Мария Крос! От наежения, плах юноша, какъвто тогава все още беше, тя бе създала новоизлюпен мъж — мъжа, който той щеше да си остане завинаги. Но колко малко се бе променила самата Мария Крос! Все същите питащи очи и сияйно чело. Куреж си казваше, че любимият му приятел от 19... щеше тази вечер да се окаже натежал, вече оплешивял и брадат мъж, докато лицето на някои жени дори в зрелостта си остава окъпано от детството и може би вечното им детство приковава любовта ни и я освобождава от времето. Тя бе тук, съвсем същата след седемнадесет години на неизвестни страсти, подобна на онези черни мадони, чиято усмивка нито пламъците на Реформата, нито на Терора са успели да помрачат. Продължаваше да я издържа същият градски големец, чиято нетърпеливост и недоволство се проявяваха шумно, тъй като очакваните от него хора не идваха.

— Сигурно Гладис пак го е забавила... Аз винаги съм точен и не мога да понасям хората, дете не идват навреме. Чудна работа, за мен е нетърпимо да карам да ме чакат, и това си е. Днес всички са толкова невъзпитани...

Мария Крос докосна рамото му и навярно повтори: „Слушат ни...“, тъй като той изръмжа, че не казал нищо, което да не е за чужди уши, и немислимо било тя да смята, че може да го учи как да живее.

Самото ѝ присъствие излагаше Куреж на произвола на онова, което вече не съществуваше. Макар неизменно да бе запазвал ясното съзнание за изтеклото време, той мразеше да пробужда определени представи и нищо не го плашеше така, както разбунените привидения. Тази вечер обаче не можеше да се съпротивява на множеството образи, прииждащи в него от присъствието на Мария: чуваше как удря шест часът и как се хлопват капците на чиновете; не бе валяло дори колкото да се слегне уличният прахоляк; трамваят не бе достатъчно осветен, за да успее да дочете „Афродита“ — трамваят, пълен с работници, на които умората от деня придаваше израз на кротост.

II

Между колежа — там редовно го гонеха от час, а той, мръсният хлапак, се мъкнеше покрай стените на коридорите — и семейния дом в предградието се вместише отрязъкът от време, който му носеше свобода — дългото пътуване на връщане с трамвая. Тогава, сред равнодушните, безоки същества, той най-сетне се чувствуваше сам — особено през зимата, тъй като мракът, едва разкъсван тук-таме от уличните фенери или от прозорците на някой бар, го отделяше от света, усамотяваше го сред мириса на влажна вълна на работните дрехи. Угаснала цигара висеше от отпуснати устни, сънят отмяташе лица с бръчки, набити с въглищен прах, вестник се изплъзваше от натезали ръце, една гологлава жена обръщаше към лампите роман в подлистник и устните ѝ се движеха като за молитва. Ала накрая, малко след Таланската църква, той трябваше да слиза.

Като подвижен бенгалски огън трамваят за миг осветяваше тисовете и алеята с оголели габъри на някакво имение, сетне детето слушаше как грохотът на колелата и на токоприемателния прът заглъхва по осеяния с локви път с мирис на гнило дърво и на листа. После поемаше по пътеката, виеща се край градината на Курежови, бутваше откренатия вратник към стопанските постройки. Лампата в трапезарията огряваше лехата край къщата — там през пролетта засаждаха обички, които вирееха на сянка. Челото на Реймон отсега се изопваше, както в колежа, веждите му се сключваха и образуваха една-единствена бухлата черта над очите, а дясното крайче на устните леко увисваше. Той влизаше в салона, подхвърляше едно общо „добър вечер“ на хората, скупчени край пестеливо запалената лампа. Майка му го питаше колко пъти трябва да му повтаря да почиства подметките си на стъргалката и дали възнамерява да седне на масата „с тези ръце“. Старата госпожа Куреж полугласно подхвърляше на снаха си: „Нали знаете какво казва Пол: не трябва излишно да изнервяме малкия.“ Така още с появата си той даваше повод за остри думи.

Сядаше в сянка. Приведена над бродерията си, Мадлен Баск, сестра му, дори не вдигаше глава при влизането на брат си. От него се интересуваше по-малко — мислеше си той, — отколкото от кучето. Реймон бе „болното място на рода“ и тя на драго сърце повтаряше, че от него щял да излезе голям непрокопсаник, а мъжът ѝ, Гастон Баск, допълваше: „Особено с такъв слабохарактерен баща.“

Мадлен вдигаше глава, заслушваше се за миг, казваше: „Ето го Гастон“ — и оставяше ръкоделието. „Нищо не чувам“ — отвърщаше госпожа Куреж. „Ами да, ето го“ — и при все че никакъв звук не бе доловим за друго ухо освен за нейното, Мадлен ставаше, затичваше се към пруста и изчезваше в градината, водена от непогрешим усет, сякаш принадлежеше към вид, различен от другите твари, при който самецът, а не женската, изпуска миризма, за да привлече съмишленицата си през мрака. Скоро Курежови дочуваха мъжки глас, угодническият и покорен смях на Мадлен и знаеха, че двойката няма да мине през салона, а ще се качи през страничната врата към етажа със спалните и ще слезе едва при втория звънец.

Край масата, под висящата лампа, се събираха старата госпожа Куреж, снаха ѝ Люси Куреж, младото семейство и четири момиченца, възрижи като Гастон Баск: с еднакви роклички, еднакви коси, еднакви лунички, те се притискаха едно към друго като опитомени птичета, накацали на прът. „И никой да не ги заговаря — постановяваше поручик Баск. — Ако някой ги заговори, ще бъдат наказани те, да си знаете.“

Мястото на доктора дълго оставаше празно, дори ако си беше у дома; той влизаше посред вечеря с куп списания. Жена му го питаше дали е чул звънеца и заявяваше, че при такава липса на ред нямало как прислугата да се задържи. Докторът тръсваше глава, сякаш за да пропъди муха, и разгръщаше някое списание. Не си придаваше важност — просто пестеше време като претоварен от работа човек, който знае цената на минутата. В края на масата Баскови се уединяваха, равнодушни към всичко, което не засягаше тях или малките. Гастон полугласно описваше постъпките, предприети в негова полза, за да не напусне Бордо: полковникът писал в министерството... Жена му го слушаше, без да изпуска от очи децата и без да спира да ги наставлява: „Не отопявай чинията си. Не умееш ли да си служиш с ножа? Не се изхлузвай така от стола. Ръцете на масата

— ръцете, не лактите... Няма да получиш друга филия, предупреждавам те. Стига толкова си пила...”

Баскови образуваха островче от подозрителност и потайност. „Нищо не ми казват.“ Всички упреци, които госпожа Куреж вътрешно отправяше към дъщеря си, се съдържаха в думите: „Нищо не ми казват.“ Подозираше Мадлен, че е бременна, оглеждаше корема ѝ, тълкуваше неразположенията ѝ. Слугите винаги били осведомени преди нея. Смяташе, че Гастон е сключил застраховка за живот, но на каква стойност? Не знаеше колко точно бяха получили след смъртта на стария Баск.

В салона, след вечеря, Реймон не отвърщаше на майката, която мърмореше: „Е, нямаш ли уроци? Нито съчинение?“ Той грабваше някое от момиченцата и сякаш го мачкаше със силните си ръце, издигаше го право над главата си, за да пипне то тавана, описваше кръгове с гъвкавото телце, докато Мадлен Баск — настръхнала и тревожна като квачка, макар и обезоръжена от ликуването на малката — викаше:

— Внимавай, ще я осакатиш!... Толкова е груб...

Тогава баба Куреж оставяше плетивото, качваше очилата си на челото, лицето ѝ се набръчкваше от усмивка и тя жадно попиваше доказателството в полза на Реймон:

— Ето на, не може да му се отрече, че умира за деца: само малките се радват на благоразположението му.

И старицата поддържаше, че нямало да ги обича, ако не бил добър по душа:

— Достатъчно е човек да го види заедно с племенниците си, за да се увери, че не е лош хубостникът.

Дали обичаше деца? Той търсеше досег с всичко свежо, топло и живо, с което да се брани от хората, наричани от него трупове. Реймон тръшваше на канапето малкото телце, спускаше се към вратата, тичаше устремно по засипаните с листа алеи, а небето — светлеещо се между клоните — направляваше неговия бяг. Зад стъклото на първия етаж гореше лампата на доктор Куреж. Дали и тази вечер Реймон щеше да си легне, без да целуне баща си? Ах, достатъчен бе сутрешният три четвърти час на враждебно мълчание, когато още в зори файтонът на доктора откарваше сина и бащата. Реймон слизаше на прелеза Сен Жьонес и по булевардите отиваше до колежа, а докторът

продължаваше пътя си до болницата. Те оставаха три четвърти час един до друг, в сандъка, който вонеше на стара кожа, между прозорците със стичащи се дъждовни капки. Лекарят, който няколко мига по-късно щеше обстойно и властно да говори на персонала и студентите, от месеци вече напразно търсеше думичката, способна да достигне до това излязло от него същество. Как да си проправи път до настръхналото от защитни бодли сърце? Когато доволен смяташе, че е открил допирната точка и отправяше към Реймон дълго обмисляни думи, той сам не ги разпознаваше и му изменяше дори гласът — язвителен и сух пряко волята му. Вечното му терзание бе в неспособността да изрази какво да е чувство.

Добротата на доктор Куреж бе всеизвестна само защото делата му свидетелствуваха за нея; те единствени бяха проява на тази стаена в него, жива погребана доброта. Да приеме благодарствена дума без мърморене или свиване на рамене, бе невъзможно да се постигне от него. Колко ли пъти той въпросително се бе вглеждал в това отбягващо го лице, докато през дъждовните утрини колата го тръскаше до сина му! Лекарят неволно тълкуваше следите по това лице на зъл ангел — привидната благодост на очите, подкопани от твърде дълбоки сенки. „Бедното дете мисли, че съм негов враг — си казваше бащата, — грешката е моя, не негова.“ Той не се съобразяваше с вътрешния усет на юношите, чрез който те разбират кой ги обича. Реймон чуваше повика, но си правеше оглушки. Впрочем той сам не би знаел какво да каже на смутения си баща, който действително беше смутен и това още повече го сковаваше като мраз.

И все пак на доктора му се случваше да не може да избегне някоя забележка, макар че винаги я отправяше с възможно най-мек тон и се стараше да се отнася с Реймон като с другар:

— Директорът ми писа за теб. Ще подлудиш бедния абат Фарж! По всичко личало, че ти си занесъл учебника по акушерство, който в час сте си прехвърляли от ръка на ръка... Сигурно си го задигнал от библиотеката ми. Признавам, че негодуванието на абат Фарж ми се струва прекалено: вие сте на възраст да познавате живота и в края на краищата е по-добре да се прибягва до сериозни трудове... В този смисъл и писах на директора... Но освен това в шкафа за книги в занималнята открили и един брой на списание „Волни нрави“ и естествено подозират теб — набещдават те във всички грехове на

Израиля... Внимавай, моето момче, накрая ще те изгонят шест месеца преди изпитите...

— Няма.

— Защо не?

— Защото повтарям класа, така че има големи шансове този път да не ме скъсат. Познавам ги аз! Ако мислиш, че ще изпуснат дори един от нашите, който може да изкара! Знаят, че ако ме изпъдят, ще ме лапнат езуитите. Предпочитат да сея зараза сред останалите, както те казват, отколкото да изгубят един зрелостник за статистиките си. Нали я знаещ тържествуващата мутра на Фарж, когато раздават наградите: тридесет явили се кандидати, двадесет и осем издържали и двама остават за устен изпит! Гръм от ръкопляскания!... Мръсници такива!

— Ама не, момчето ми...

Докторът натъртваше на „момчето ми“. Ето мига може би, когато щеше да проникне в това отхвърлящо го сърце. Отдавна синът не бе допускар да се стига до каквото и да било подобие на разнеженост. През тези цинични думи се процеждаше искрица доверие.

С какви слова да си послужи, та да не докачи детето и да го убеди, че има хора, неприбягващи до сметки и уловки? Че често изпеченият хитрец е подобен на Макиавели — посветен на възвишено дело, той наранява в желанието си да стори добро... Докторът търсеше най-убедителния израз, а в ясното и печално утро пътят от предградието вече се бе преобразил в улица, задръстена от каручките на млекарите. Още няколко минути до прелеза за събиране на бача^[1] край Кръста на Сен Жьонес, при който някога се стичали поклонниците на свети Жан Компостелски, а днес там се облягаха само контрольорите на омнибусите. Не намирайки думи, бащата пое топлатата ръка в своята, повтори полугласно: „Момчето ми...“ — и тогава видя, че опрял глава на стъклото, Реймон спеше или по-скоро се правеше на заспал. Юношата бе затворил очите, които може би щяха неволно да издадат слабост, желание да отстъпи. Лицето му бе съвършено непроницаемо, костеливо, сякаш издялано от кремък, и в него не бе останало нищо, изразяващо чувства, освен двойната сянка на клепачите... Детето неусетно бе освободило ръката си.

Дали преди тази сцена в колата, или по-късно навлезе в живота му седналата тук, на канапето, жена, от която го дели само една маса и която би могла да го чуе, без той да повишава глас? Сега тя изглежда успокоена, отпива от чашата и вече не се бои, че Реймон ще я познае. На моменти обръща очи към него, но тутакси ги отклонява. Той различава гласа ѝ, който внезапно се издига над глъчката: „Ето я Гладис.“ Току-що влязлата двойка се разположи между нея и кавалера ѝ и всички едновременно заговориха:

— Безкрайно чакахме на гардероба...

— Все ние идваме първи...

— Е, нали сте тук, това е важното.

Не, навярно имаше повече от година преди сцената в колата между Реймон и баща му, когато един път на вечеря (трябва да бе краят на пролетта — лампата в трапезарията не бе запалена) старата госпожа Куреж каза на снаха си:

— Люси, знам за кого е спуснат в църквата белият креп, който сте видели.

Реймон помисли, че започва един от безкрайните разговори, чиито многобройни и празнословни фрази замираха, достигайки до доктора. Това обикновено бяха спорове около домакинството; всяка от жените защитаваше собствената си прислуга — жалка „Илиада“, в която слугинските дрязги развихряха една срещу друга богините-покровителки в Олимпа на трапезарията. А често семействата си оспорваха някоя надничарка:

— Извиках Травайот за следващата седмица — казваше например госпожа Куреж на Мадлен Баск. Младата жена възразяваше, че цялото бельо на децата трябвало да се изкърпи.

— Винаги ти вземаш Травайот.

— Ами тогава извикай Мария със счупения нос.

— Мария със счупения нос работи много по-бавно и освен това ме кара да ѝ плащам трамвая.

Тази вечер обаче забележката за траурния креп в църквата породила по-сериозен спор. Старата госпожа Куреж добави:

— За момченцето на Мария Крос — починало е от менингит. Тя поръчала тържествена служба.

— Колко неуместно!

При възклицанието на жена си докторът, който ядеше супата си и четеше някакво списание, вдигна очи. Тогава съпругата както винаги сведе поглед, но с гневен тон заговори колко жалко било, че свещеникът не призовал към повече благоприличие тази известна на целия град държанка, която излагала на показ безсрамния си разкош: коне, файтони и тям подобни. Докторът вдигна ръка:

— Нека не съдим. Не оскърбява нас.

— Ами скандалът? Той няма ли значение?

От мимиката на доктора тя разбра, че той вътрешно се удивява на простацината ѝ и се помъчи да смекчи тона, ала само секунди по-късно отново се развика, че се отвращавала от такива жени... Имението, в което толкова дълго живяла старата ѝ приятелка, госпожа Буфар, тъщата на Виктор Ларусел, сега било обитавано от някаква хубостница... Всеки път, когато минавала пред портата, ѝ се късало сърцето...

Със спокоен, почти тих глас докторът я прекъсна, за да каже, че тази вечер в къщата има просто една майка до леглото на мъртвото си дете. Тогава, тържествено и с насочен нагоре показалец, госпожа Куреж изрече:

— Божията справедливост!

Децата чуха как докторът рязко отмести стола. Той сложи списанията в джоба си и без повече приказки се добра до вратата, стараяйки се да забавя крачката си, но наострилото уши семейство го чу да се изкачва по стълбата тичешком.

— Какво толкова казах?

Госпожа Куреж отправи въпросителен поглед към свекърва си, към младото семейство, към децата, към прислужницата. Не се чу друг звук освен тракането на ножовете и вилиците и гласът на Мадлен:

— Не отхапвай направо от хляба... Остави този кокал...

След като се вгледа в свекърва си, госпожа Куреж допълни:

— Това си е жива болест.

Забила поглед в чинията си, старата дама сякаш не я чу. Тогава Реймон избухна в смях.

— Върви да се смееш навън и се върни, когато ти мине...

Реймон захвърли салфетката си. Колко спокойна бе градината! Да, сигурно бе в края на пролетта, защото си спомняше бръмбарите рогачи, които прехвърчаха с жужене, а за десерт бяха поднесли ягоди.

Той седна наред моравата, върху топлия камък на едно фонтанче, от което никога никой не бе виждал да блика вода. На първия етаж сянката на баща му бродеше от прозорец на прозорец. В прашния тежък здрач, паднал в предградието на Бордо, камбаната биеше нарядко, защото бе умряло детето на същата жена, която в тази минута допива чашата си — тъй близо до Реймон, че той почти би могъл да я докосне, ако протегне ръка. Откакто пие шампанско, Мария Крос гледа младия мъж по-свободно, сякаш не се страхува, че той ще я познае. Малко е да се каже, че не е остаряла: косите ѝ са къси, по нея няма нищо в разрез с тазгодишната мода, ала тялото ѝ е запазило пищните форми, харесвани през 19... Млада е, но с младост, разцъфнала и застинала преди петнадесет години — младост, каквато вече не се среща. Сенките около очите едва ли изглеждат по-дълбоки, отколкото по времето, когато казваше на Реймон:

— Имаме братски очи.

Реймон си спомня, че на другия ден след вечерта, когато баща му бе напуснал масата, още призори беше в трапезарията пред чаша какао. Прозорците бяха отворени, през тях нахлуваше мъгла и той леко потреперваше сред мириса на прясно смляно кафе. Чакълът по алеята проскърца под колелата на стария файтон: тази сутрин докторът бе закъснял. Облечена във виолетов пенъоар, с прибрани и още сплетени за спане коси, госпожа Куреж целуна по челото ученика, който не прекъсна закуската си.

— Баща ти не е ли слязъл?

Добави, че имала да му дава писма за пускане. Реймон обаче отгатваше причината за ранното ѝ присъствие. Когато живеят накуп, членовете на едно семейство се стремят да не се доверяват на другите и същевременно да проникват в тайните на близките си. Майката казваше за снахата: „Тя никога нищо не ми казва, но аз я познавам издъно.“ Всеки смяташе, че познава останалите издъно и единствен остава неразгадаем. Реймон мислеше, че знае защо майка му е дошла. „Иска да замаже положението.“ След сцена като тази от предишната вечер тя се навърташе около мъжа си, опитвайки се да си възвърне благоразположението му. Бедната жена винаги откриваше твърде късно, че думите ѝ непогрешимо успяваха да докачат доктора. Както в

някои мъчителни сънища, всяко усилие да се сближи с мъжа си я отдалечаваше от него — невъзможно бе да стори или да каже нещо, което да не го отблъсне. Скована от непохватна нежност, тя се движеше сякаш пипнешком, но с протегнатите си ръце съумяваше само да го нарани.

Когато чу вратата на доктора да се затваря на първия етаж, госпожа Куреж наля в чашата горещото кафе. Усмивка огря лицето ѝ, посърнало от безсъние, подкопано от тихия дъжд на отрудените, еднообразни делници, но тази усмивка помръкна при появата на доктора, когото жената тутакси заизмерва с поглед.

— Сложил си цилиндъра и редингота?

— Както виждаш.

— На венчавка ли отиваш?

— ...

— На погребение?

— Да.

— Кой е умрял?

— Някой, когото не познаваш, Люси.

— Кажи ми все пак.

— Малкият Крос.

— Синът на Мария Крос? Познаваш ли я? Не си ми казвал, ти нищо не ми казваш. При това от колко време говорим на масата за тази хубостница...

Докторът пиеше кафето си на крак. Той отвърна с най-кроткия си глас, който при него бе знак за върховно, но обуздано раздражение:

— След двадесет и пет години още ли не си разбрала, че говоря за пациентите си колкото се може по-малко?

Не, тя не разбираше и упорствуваше да намира за изумително, че случайно, на гости, научавала как еди-коя си дама се лекувала при доктор Куреж:

— Няма що, много ми е приятно, когато хората се учудват: „Как, нима не знаехте?“ — и трябва да отговарям, че ти нямаш никакво доверие в мен и никога нищо не ми казваш... Малкия ли си лекувал? От какво е умрял? Все пак можеш да ми кажеш, аз нищо не разправам, пък и то няма значение, щом се отнася за такива хора...

Сякаш не бе чул, сякаш не я виждаше, докторът облече пардесюто си и извика на Реймон:

— Побързай, седем отдавна удари.

Госпожа Куреж подтичваше след тях:

— Какво пак казах? Ти веднага се наежваш.

Вратата на файтона се хлопна, храстите на чашкодряна вече закриваха старата кола, слънцето разкъсваше мъглата. Брътвейки сама на себе си несвързани думи, госпожа Куреж се упъти към къщата.

В колата ученикът с пламенно любопитство наблюдаваше бащата, в желанието си да научи нещо поверително. Ето може би минутата, когато навярно имаше възможност да се сближат. Ала тогава докторът бе духом твърде далеч от момчето, което тъй често бе желал да заплени. Сега младата плячка сама му се предлагаше, а той дори не подозираше. Мърмореше под носа си, сякаш бе сам: „Трябваше да повикам хирург... Винаги може да се опита трепанация...“ Бутна назад вирнатия цилиндър, свали стъклото, протегна обраслото си с косми лице към пълния с каручки път. На прелеза бащата разсеяно повтори: „Ще се видим довечера“, но не проследи с очи Реймон.

[1] Бач (разг.) — пазарна такса. — Б.ел.кор. ↑

III

Лятото дойде и през него Реймон навърши седемнадесет години. В спомена му то е жарко, безводно и с небивала оттогава сила тегнеше с непоносимото си небе над каменистия град. Той помни летата в Бордо: хълмовете бранеха града от северния вятър, а боровите и пясъкът съсредоточаваха и трупаха топлина, обсаждаха го чак до портите. Бордо бе град, беден откъм дървета освен в градската градина, където на изнемогващите от жажда деца им се струваше, че зад високите тържествени решетки на оградите прегаря сетната зеленина на света.

Но в спомена на Куреж може би се сливат небесният огън през тази година и вътрешният пламък, който опустошаваме него и шестдесетте му връстници в ограденото пространство, отделено от останалите дворове с редица клозети. Двама надзиратели бяха необходими, за да обуздават орляка умиращи деца и зараждащи се мъже. Под напора на мъчително покълване младата жива гора за няколко месеца се източваше, хилава и болнава. Но докато обществото със своите обичаи подкастрираше почти всички издънки на добри семейства, Реймон Куреж безсрамно раздухваше пожара в себе си. Учителите се плашеха, отвращаваха се от него и доколкото можеха, отлъчваха от множеството това момче с насечено лице (детинската му плът зле понасяше бръснача). В очите на добрите ученици той беше безсрамник, за когото се говореше, че криел в портфейла си фотографии на жени и четял в параклиса „Афродита“^[1] под обложката на молитвеник. „Изгубил е вярата в бога...“ Тези думи всяваха ужас в колежа, подобно на разнесъл се в лудница слух, че най-буйният от питомците е разкъсал усмирителната си риза и гол-голеничък се скита из градината. Известно бе, че през редките недели, когато не бе наказан да остава в клас, Реймон Куреж захвърляше униформата и фуражката, украсена с монограма на Светата дева, обличаше пардесю конфекция, купено от „Тиери и Сигран“, нахлупваше смешно бомбе като на цивилен полицаи и обикаляше съмнителните бараки на

панаира: видели го бяха в „манежа-салон“ с някаква уличница на неопределена възраст.

Когато в деня на тържественото връчване на наградите публиката, затъпяла от жегата под вече прегорелите листа, бе уведомена, че ученикът Куреж окончателно е издържал с оценка „среден“, той единствен знаеше причината на усилията, в които бе постоянствувал, за да не пропадне на изпита въпреки привидно разпуснатия си живот. Преследваше го една мисъл, която го бе откъснала от чувството, че е незаслужено набеден, и бе съкратила часовете, когато стоеше наказан пред варосаната стена на вътрешния двор: мисълта да отпътува, да поеме в някое лятно утро по шосето за Испания, което минаваше пред имението на Курежови — внушителен път с огромни каменни плочи, възраждащи спомена за императора, за неговите оръдия и ешелони. Предвкусваше опиянението от всяка крачка, отдалечаваща го все повече от колежа и от безрадостното семейство! Бяха се споразумели, че ако Реймон издържи матурата, баща му и баба му ще му дадат по сто франка; той вече имаше осемстотин, така че щеше да притежава хилядарката, с която се надяваше да поскита по света и да проточи между себе си и близките безкраен друм. Ето защо той учеше през часовете, когато бе наказан да остава в клас, той учеше, без да го смущава играта на другите. Понякога затваряше учебника и жадно се връщаше към мечтанията си: щурци свирукаха край борове на бъдните пътища, хладна и сумрачна бе странноприемницата в безименното селце, където изнурен присядаше, лунната светлина разбуждаше петлите и момчето отново потегляше по хладина, запазило в устата си вкуса на хляба. Понякога спеше под купа сено, една сламка му затулваше някоя звезда и мократа ръка на утрото го пробуждаше...

И все пак то не бе избягало, момчето, за което учители и роднини бяха единодушни в преценката си, че е способно на всичко. Без сами да знаят, враговете му бяха надделели: поражението на един юноша произтича от склонността му да се поддаде на уверенията за своето нищожество. Случва се на седемнадесет години и най-непокорното момче да приеме доброволно образа, който другите му налагат. Реймон Куреж бе красив, а не се и съмняваше, че е чудовищно грозен и нечистопълтен; не съзираше правилните черти на лицето си и бе сигурен, че в околните може да буди само отвращение. Беше противен сам на себе си и смяташе, че никога не ще успее да се отплати на света

с неприязън, равна на поражданата от него. И затова по-остър от желанието му за бягство бе стремежът да се притаи, да затули лицето си, да не понася омразата на непознати. Този набеден блудник, с когото децата от католическото училище се бояха да се ръкуват, също като тях не познаваше жените и не би допуснал, че е достоен да се хареса и на най-окаяната продажница. Срамуваше се от тялото си. В неговото перчене с безредието и мръсотията нито родители, нито учители съумяха да съзрат жалкото му предизвикателство да ги убеди, че е жалък по своя воля: това бе печална горделивост на възрастта, отчаяно смирение.

Наместо да ознаменува бягството му, тази ваканция след последната година по риторика бе време на стаена страхливост: скован от срам, той смяташе, че чете презрение в очите на слугинята, която чистеше стаята му, не смееше да срещне погледа, с който докторът понякога дълго го обгръщаше. Баскови прекарваха месец август в Аркашон, така че не му оставаха дори гъвкавите като растения детински телца, с които обичаше буйно да играе.

Откак семейство Баск бе отпътувало, госпожа Куреж охотно повтаряше: „Приятно е все пак да се почувствуващ господар в дома си.“ С това тя си отмъщаваше за една забележка на дъщеря си: „Гастон и аз наистина имаме нужда от малко почивка насаме.“ В действителност бедната жена всеки ден живееше в очакване на писмо и не се случваше да прогърми, без тя да си представи Баскови в пълен състав на борда на някоя подмятана от вълните рибарска черупка. Къщата ѝ вече бе само наполовина пълна и ѝ ставаше болно от празните стаи. А какво да очаква от такъв син, който все се скита по пътищата, връща се потен и пълен със злъч и се нахвърля на храната като звяр?

— Казват ми: „Имате мъжа си...“ Как не!

— Клета дъще, не забравяйте колко зает е Пол.

— Вече няма лекции, майко. А по-голямата част от клиентелата му е на бани.

— Бедняшката му клиентела не пътува. Пък и лабораторията, болницата, статиите му...

Огорчената съпруга свеждаше чело, тя добре знаеше, че за тази дейност на доктора храна никога не ще липсва; че никога, чак до смъртта, този човек не ще разполага с промеждутък за отдих, когато,

свободен и безделен, би ѝ посветил изцяло няколко мига. Тя не вярваше, че това е възможно, не знаеше, че и в най-запълнените съществування любовта винаги си намира кътче, че даже претрупаният с важни дела държавник спира хода на събитията с приближаването на часа, когато го очаква любовницата му. Това неведение я възпираше да страда. При все че познаваше онзи вид любов, състоящ се в преследване на недостижимо същество, което никога не се обръща назад, самата ѝ неспособност да извоюва от него един-единствен съсредоточен поглед ѝ бе попречила да си представи, че докторът може да бъде различен с друга жена. Не, тя не би искала да повярва, че съществува жена, способна да подмами доктора извън неразбираемия свят, където се изготвят статистики и наблюдения и се съхраняват капки кръв или гной между две стъкълца, и щеше да живее години, без да открие, че през много вечери лабораторията бе оставала пуста, болните напразно бяха чакали човека, способен да ги облекчи, докато той бе предпочел да седи неподвижен в един сумрачен салон, потънал в тъкани, с лице, обърнато към излегналата се там жена.

За да си осигури през натоварените дни подобни тайни промеждутъци, докторът трябваше да работи за двама. Той разчистваше затрупания си път, за да се добере най-сетне до времето на съзерцание и влюбено мълчание, когато един продължителен поглед задоволяваше желанието му. Понякога, когато очакваният час съвсем бе наближил, той получаваше бележка от Мария Крос: вече не била свободна, мъжът, от когото зависела, устройвал прекарване в някакъв крайградски ресторант. Докторът вече не би имал сили да живее, ако в края на писъмцето Мария Крос не предлагаше друг ден. По мигновено чудо цялото му съществуване се подреждаше около тази нова среща и при все че всичките му часове бяха запълнени, той като умел шахматист съзираше възможните ходове и необходимите премествания, за да се намери в уречената минута, неподвижен и безделен, сред потъналия в тъкани салон, с лице, обърнато към излегнатата жена. А отминеше ли часът, когато би трябвало да я посети, ако тя не бе отменила срещата, той се радваше при мисълта: „Щеше вече да е свършило, докато сега цялото това щастие тепърва ми предстои...“ Имаше с какво да запълни дните, които го деляха от него: главно лабораторията бе негово убежище, там той губеше съзнанието за любовта си, проучванията заличаваха времето, поглъщаха часовете

и ето че изведнъж настъпваше мигът да бутне портата на имението зад Таланската църква, в което живееше Мария Крос.

Ала разкъсан от чувствата си, той по-малко наблюдаваше сина си през това лято. Пазител на толкова много срамни тайни, докторът често повтаряше: „Ние винаги си мислим, че «нещастните случаи» не ни засягат, че убийствата, самоубийствата, позорът са участ на другите, а всъщност...“ А всъщност той така и не узна, че през този губелен август синът му за малко не бе извършил непоправимото. Реймон искаше да избяга и в същото време да се скрие, да не го виждат. Не смееше да влезе в кафене, в магазин. Случваше му се по десет пъти да мине покрай някоя врата, без да се реши да я отвори. Тази фобия правеше невъзможно всякакво бягство, а вкъщи той се задушаваше. Доста вèчери смъртта му се привиждаше като най-простия изход. Веднъж отвори чекмеджето на бюрото, където баща му криеше стар модел револвер: бог не пожела да намери патроните. Един следобед прекоси задрямалите лозя, спусна се към рибния развъдник при склона на спечената ливада: надяваше се водораслите и мъховете да обгърнат краката му и да не може да се изтръгне от блатните води, устата и очите му да се изпълнят с тиня и никой повече да не го види, а и той да не види как другите го виждат. Комари танцуваха над водата, жабите размътваха като камъни подвижния мрак. Заплетено в растенията, се белееше някакво умряло животно. Не страхът, а погнусата спаси Реймон този ден.

За щастие той не бе често сам, тъй като игрището за тенис на Курежови привличаше младежите от съседните имения. Госпожа Куреж упрекуваше Баскови, че са я накарали да се охарчи за това игрище, а са заминали, когато биха могли да играят. Само чуждите хора се възползвали от него. Младежи, облечени в бяло, с ракети в ръка, пристъпваха безшумно с беззвучните си гуменки и изникваха в салона по време на следобедната почивка. Поздравяваха дамите, с половин уста се осведомяваха за Реймон, сетне навлизаха в светлината, която скоро се огласяше от техните „play“, „out“ и от смеха им. „Не си правят труда да затварят вратата след себе си“ — вайкаше се старата госпожа Куреж, преследвана от натрапчивата мисъл да не нахлуе жегата. Реймон навярно би склонил да играе, но го

пропъждаше присъствието на девойките, и то особено на госпожиците Косруж: Мари-Терез, Мари-Луиз и Маргьорит-Мари — три руси дебелани с излишък от коси, които им причиняваха мигрена и които те бяха обречени да крепят на главите си във вид на огромни постройки от жълти плитки, нескопосно закрепени с гребени и винаги застрашени от срутване. Реймон ги ненавиждаше: какво толкова се смееха през цялото време? Превиваха се от кикот и все намираха, че другите „щели да ги накарат да се пръснат от смях“. Всъщност те не се смееха на Реймон повече, отколкото на когото и да било друго, но негова болезнена слабост бе да мисли, че е прицел на всеобщия присмех. Впрочем той имаше определена причина да ги мрази: в деня преди заминаването на Баскови Реймон не бе посмял да се отметне пред зет си от обещанието да пояди един огромен кон, който поручикът оставяше в обора. На онази възраст, щом възседнеше кон, на Реймон му се завиваше свят, така че бе възможно най-смешният ездач. Една сутрин госпожиците Косруж го бяха изненадали на една горска просека — беше се вкопчил в седлото, но конят грубо го метна на земята. Той не можеше да ги види, без да си спомни шумния им кикот, а при всяка среща те обичаха да припомнят подробностите около падането му.

Каква буря поражда и най-невинната закачка в една младежка душа наред пролетното ѝ равноденствие! Реймон не различаваше една от друга младите Косруж и в омразата си ги възприемаше като едно цяло — някакво тлъсто чудовище с три кока, винаги запотено и разкикотено под неподвижните дървеса на августовските следобеди през 19...

Понякога взимаше влака, прекосяваше нажежения като пещ Бордо и стигаше до пристанищните докове — в мъртвата вода бензинови и маслени петна грееха с цветовете на дъгата, лудуваха тела, разядени от нищета и скрофули. Те се смееха, гонеха се, босите им крака шляпаха по плочите и оставяха мокри, нетрайни следи.

Дойде октомври: переходът бе приключил, Реймон бе преминал опасния завой в живота си. Щеше да бъде спасен, беше вече спасен със започване на училището, където новите учебници, чиято миризма открай време обичаше, му предлагаха през тази година на навлизане във философската наука: синоптична таблица на всички човешки мечтания и учения. Щеше да бъде спасен — не само със собствени

сили. Ала близко бе времето, свързано с появата на една жена — същата, която тази вечер в малкия бар го гледа през дима и танцуващите двойки, а широкото ѝ, спокойно чело е останало ненакърнено от времето.

Той преживя зимните месеци преди тази среща в плен на дълбоко вцепенение, обезоръжен от притъпените си усещания. Безвреден, той престана да бъде вечната жертва. След ваканцията, през която се бе измъчвал от двойната натрапчива мисъл за бягство и смърт, той на драго сърце изпълняваше предписаните действия и дисциплината му помагаше да живее. Чрез нея по-добре вкусваше сладостта на ежедневно прибиране, вечерния преход от едно предградие в друго. Когато излизаше от вратите на колежа, той навлизаше в тайните на влажното пътче ту с лъх на мъгла, ту с дихание на сух студ. Познаваше и всички небеса — тъмни, избистрени и проядени от звезди или затулени от облаци, които невидимата за него луна осветяваше отвътре. Следваше прелезът, трамваят, винаги обсаден от грохнала, мръсна и кротка тълпа. Големият жълт правоъгълник потъваше в полуселска местност, по-осветен от „Титаник“, и се плъзгаше между печални градинки, потънали в недрата на зимата и нощта.

У дома той вече не се чувствуваше предмет на постоянно проучване. Всеобщото внимание се бе пренесло върху доктора.

— Тревожа се за него — казваше госпожа Куреж на свекърва си. — Добре сте вие, дете не се тровите. Завиждам на хора, устроени като вас.

— Пол е малко преуморен, прекалено много работи, така е, но по природа е здрав и съм спокойна за него...

Снахата свиваше рамене и не се опитваше да разбере какво си мърмори старицата: „Не е болен, но е истина, че страда.“

Госпожа Куреж повтаряше: „Няма други, които така да не се лекуват като лекарите.“ На масата го дебнеше. Той вдигаше към нея изопнатото лице.

— Петък е: защо има котлети?

— Трябва ти силна храна.

— Откъде знаеш?

— Защо не се посъветваш с Дюлак? Един лекар не може сам да се лекува.

— Ама, скъпа Люси, защо изобщо мислиш, че съм болен?

— Не се виждаш на какво приличаш. Ужасно изглеждаш, всички го забелязват. Вчера пак някой ме попита: „Но какво му е на вашия мъж?“ Би трябвало да взимаш холеин... Сигурна съм, че е от черния дроб...

— Защо черният дроб, а не друг орган?

Тя заявяваше безпрекословно:

— Такова чувство имам.

Люси имаше съвсем ясното чувство, че е от черния дроб, и нищо не би могло да я разубеди. Тя обсипваше доктора със забележки, досадни от мухи:

— Вече си изпил две чаши кафе, ще кажа в кухнята да не пълнят повече кафеника. Това е третата ти цигара от обяд. Не възразявай, угарките са в пепелника.

— Той си знае, че е болен — каза тя един ден на свекърва си, — ето например вчера го заварих пред огледалото. Той, дете никога не се е занимавал с външността си, съвсем отблизо се вираше в лицето си, прокарваше пръсти по него, като че искаше да изглади бръчките по челото, по слепоочията. Даже отвори уста и огледа зъбите си.

Старата госпожа Куреж наблюдаваше снаха си над очилата, сякаш се страхуваше да не разчете по недоверчивото ѝ лице нещо повече от тревога: подозрение. Старицата чувствуваше, че вечерната целувка на сина ѝ е по-продължителна отпреди и може би знаеше какво означава тежестта на тази мъжка глава, обронена за миг: от юношеството на своя син тя бе свикнала да отгатва раните, способни да бъдат излекувани от едно-единствено същество на света — това, което ги е причинило. Съпругата обаче, макар и от години уязвявана в обичта си, вярваше само във физическата болка и всеки път, когато докторът сядаше срещу нея и притискаше склучени ръце към измъченото си лице, тя повтаряше:

— Всички сме на това мнение: би трябвало да се посъветваш с Дюлак.

— Дюлак няма да ми каже нищо ново.

— Ти можеш ли сам да се преслушаш?

Докторът не отговаряше, съсредоточен в тръпката на свитото си сърце, сякаш обхванато и леко стиснато от някаква ръка. Ах, той положително щеше по-добре да изброи неговите удари, отколкото би го сторил над чужди гърди! Още бе задъхан от играта пред Мария Крос: колко трудно е да се вмъкне някоя по-нежна дума, някой любовен намек в бърбенето с почтителна жена, която налага на лекаря си качество на неприкосновеност и му прикачва духовно бащинство!

Докторът отново преживяваше подробностите около посещението: бе оставил колата на главния път пред Таланската църква и бе изминал пеш осеяната с локви пътека. Здрачът се спускаше толкова бързо, че бе вече тъмно, когато премина през портата. В дъното на неподдържана алея лампата обагреше в червено прозорците на приземния етаж от ниската постройка. Не бе позвънил, никакъв прислужник не го бе предшествувал през трапезарията и той бе влязъл, без да почука, в салона, където полегналата Мария Крос не стана: в продължение на няколко секунди тя даже продължи да чете. Сетне каза:

— Ето, докторе, на ваше разположение съм.

Протягаше му двете си ръце, отместваше леко крака си, за да може той да седне на шезлонга: „Не сядайте на този стол, счупен е. Тук е разкош и нищета, нали знаете...“

Господин Ларусел бе настанил Мария Крос в тази селска къща, където посетителят се препъваше в продраните килими, а диплите на завесите прикриваха дупките им. Понякога Мария Крос замълчаваше, но за да може докторът да поведе разговора, благоприятстващ признанието, което бе решил да направи, би трябвало огледалото над лежащия стол да не отразява обраслото му с косми лице, очите, кръвясали и похабени от микроскопа, челото — олисяло още по времето, когато Пол Куреж подготвяше изпита по вътрешни болести. Все пак щеше да си опита късмета: малката ръка бе отпусната и почти докосваше килима. Той я грабна в своята и каза полугласно: „Мария...“ Тя не отдръпна доверчивата си ръка: „Не, докторе, нямам температура.“ И тъй като винаги говореше само за себе си, добави:

— Приятелю, направих нещо, което ще одобрите: казах на господин Ларусел, че файтонът вече не ми е необходим, така че може да продаде екипажа и да освободи Фирмен. Нали знаете какъв е — човек, неспособен да проумее възвишените чувства. Разсмая се и заяви,

че заради някаква кратковременна прищявка не си заслужавало „тук всичко да се обръща нагоре с краката“. Аз държа на своето и при всякакви време използвам само трамвая — дори и днес, на връщане от гробищата. Помислих си, че ще бъдете доволен от мен. Чувствувам се по-малко недостойна за нашия малък покойник, чувствувам се по-малко... по-малко... държанка.

Последната дума бе изречена едва чуто. Хубавите, плувнали в сълзи очи се вдигнаха към доктора, смирено просеха одобрение. Със сериозен и студен глас той начаса го даде на жената, която неспирно го призоваваше на помощ: „Вие сте тъй възвишен... вие сте най-благородният човек, когото познавам... само това, че съществувате, ми стига, за да повярвам в доброто...“ Той се опита да възрази:

— Не съм какъвто мислите, Мария. Аз съм просто окаян човек, разкъсан от желанието като другите хора...

— Нямахте да бъдете светец, какъвто сте си — отвръщаше тя, — ако не се презирахте.

— Не, не, Мария — не светец!... Да знаехте...

Тя се вглеждаше в него с прилежно възхищение, но никога не ѝ се случваше да се обезпокои като Люси Куреж или поне да забележи колко зле изглежда той. Принудителното преклонение, с което го обграждаше тази жена, отчайваше любовта му. Желанието му бе зазидано от възхищението ѝ. Далеч от Мария Крос несретникът се убеждаваше, че няма прегради, непреодолими за любов като неговата, но щом се намереше пред почтителната млада жена в очакване на думите ѝ, той признаваше очевидността на непоправимата си злочестина. Нищо на света не можеше да измести техните отношения на друга плоскост: тя бе не любовница, а ученичка, той бе не любовник, а духовен наставник. Да протегне ръце към полегналото тяло, да го привлече към себе си, щеше да бъде толкова безумен жест, колкото ако счупи огледалото. При това той не подозираше, че тя с нетърпение го очаква да си тръгне. Беше горда, че докторът се интересува от нея, и в падението на живота си ценеше твърде високо отношенията си с тази видна личност: но колко силно се отегчаваше от него! Без да се догажда, че за Мария посещенията му са бремене, той с всеки ден чувствува по-ясно, че тайната му се изплъзва, и само с върховното ѝ безразличие към него можеше да се обясни, че тя не я забелязва. Ако Мария изпитваше поне наченки на обич, любовта на

доктора щеше да ѝ се набие на очи. Уви, колко далеч може да бъде една жена от мъж, който я отегчава, макар, от друга страна, да го цени и дори боготвори, а връзките с него да са гордост за нея. За това докторът се досещаше отчасти — достатъчно, за да бъде съкрушен.

Беше станал, прекъсвайки Мария Крос наред изречението.

— Ах — каза му тя, — винаги си тръгвате изневиделица! Но вашите клетки пациенти ви чакат... Не искам да проявявам егоизъм и да ви обсебвам.

Той отново прекоси безлюдната трапезария, вдъхна лъха на заскрежената градина и на връщане с колата, при мисълта за внимателното и печално лице на Люси, навярно разтревожена и очакваща го на тръни, си повтори: „Поне да не причинявам страдания; достатъчно е, че аз страдам, нека не причинявам страдания на другите...“

— Тази вечер изглеждаш по-зле. Какво чакаш, за да отидеш при Дюлак? Ако не за себе си, поне за нас го направи. Като че ли само теб засяга: за всички ни е от значение.

Госпожа Куреж призоваваше Баскови за свидетели и те прекратиха полугласната си беседа, за да се присъединят към нейната молба:

— Ами да, татко, на всички ни се иска колкото се може по-дълго да останете сред нас.

Само при звука на омразния глас докторът изпитваше срам от чувствата, които се надигаха в него против зет му: „Всъщност е добро момче... непроситимо е от моя страна...“ Но как да забрави причините за ненавистта си? Години наред една-единствена страна от семейния живот се бе покривала изцяло с предварителните представи на доктора: до голямото брачно легло се намираще тясното креватче, където всяка вечер жена му и той гледаха как спи Мадлен, първородното им дете. Не се долавяше никакво дихание, невинно краче бе избутало завивките, между преградите висеше отпуснатата прекрасна ръчица. Тя бе тъй кротко дете, че можеха да я глежат безнаказано, и слабостта на баща ѝ към нея толкова я ласкаеше, че прекарваше часове, играейки безшумно в кабинета на доктора. „Казвате, че не е особено умна — повтаряше той, — но тя е нещо

повече от умна.“ По-късно той, който винаги бе мразил да излиза с госпожа Куреж, обичаше да го срещат с младото момиче: „Мислят, че си ми жена!“ По онова време за нея бе избрал измежду всички свои студенти Фред Робинсон, единствения, у когото чувствуваше разбиране. Докторът вече го наричаше свой син и чакаше Мадлен да навърши осемнадесет години, да се сключи бракът, когато в края на първата зима след появата ѝ в светските среди девойката уведоми баща си, че се е сгодила за поручик Баск. Яростната съпротива на доктора продължи месеци и не бе разбрана нито от семейството му, нито от обществото. Как можеше той пред богатия офицер с влиятелни роднини и голямо бъдеще да предпочита някакво студентче без състояние, при това бог знае от какъв род... „Егоизъм на учен“ — казваха хората.

Основанията на доктора бяха твърде лични, за да може да ги изложи пред околните си. Още при първото възражение бе почувствувал как става враг на любимата си дъщеря. Той дори си внуши, че тя ще се радва на смъртта му, че в очите ѝ той вече е само стар зид, който трябва да бъде сринат, за да се събере тя със зовящия я самец. От желание да прозре истината, бе упорствувал до краен предел, за да измери омразата на любимото си дете. Дори възрастната му майка бе против него и съдействуваше на младите. Хиляди интриги се плетяха в старата къща, за да могат годениците да се виждат без негово знание. Когато най-сетне отстъпи, получи от дъщеря си целувка по бузата, а той леко повдигна косите ѝ като някога, за да докосне челото ѝ с устни. Край него все така говореха: „Мадлен обожава баща си, тя открай време му е любимка.“ Навярно до смъртта си щеше да чува как девойката го нарича „милото ми татенце“.

А междуременно трябваше да понася общуването с този Баск. Антипатията на доктора към него излизаше наяве въпреки огромните му усилия. „Учудващо е — казваше госпожа Куреж, — Пол има зет, който по всички въпроси мисли като него, а пък не го обича.“ Именно това докторът не можеше да прости на момъка: неговата изопачаваща мисъл отразяваше карикатурата на собствените му най-съкровени възгледи. Поручикът бе от хората, чието одобрение съкрушава и тласка към съмнение в истини, за които човек би пролял кръвта си.

— Ами да, татко, лекувайте се заради децата си, приемете те да ви бранят от самия вас.

Докторът напусна стаята, без да отговори. По-късно Баскови потърсиха убежище в спалнята си — свещена територия, за която госпожа Куреж казваше: „Никога не стъпвам там. Мадлен ми намекна, че не ѝ е приятно, а това са неща, които не е нужно да ми се повтарят — мога да ги подразбирам от половин дума.“ Събличаха се мълчаливо. Коленичил за молитва, с лице, заровено в леглото, поручик Баск внезапно се обърна и запита жена си:

— Имението семейна придобивка ли е?

— ...

— Искам да кажа, след брака ли е купено от родителите ти?

Мадлен мислеше, че е така, но не беше сигурна.

— Интересно би било да се знае, защото в случай че бедният ти баща... ще имаме право на половината.

Той отново замълча, сетне внезапно попита за възрастта на Реймон и, изглежда, му стана неприятно, че е едва на седемнадесет години.

— Какво те засяга? Защо питаш?

— Просто така...

Той може би мислеше, че един малолетен родственик винаги води до усложнения при встъпване в наследство, защото, докато ставаше, каза:

— Колкото до мен, надявам се, че бедният ти баща няма да ни напусне, преди да минат години.

В полумрака огромният, оправен за спане креват мамеше съпрузите. Лягаха в него, както сядаха да се хранят в дванадесет и в осем часа — време, когато е редно да изпитваш глад.

През същите тези нощи Реймон понякога се пробуждаше: нещо топло и блудкаво се стичаше по лицето му, изливаше се в гърлото и ръката му пипнешком търсеше клечка кибрит. Тогава виждаше как кръвта блика от лявата му ноздра, цапа нощницата, чаршафите. Ставаше и премръзнал гледаше в огледалото дългнестото тяло, oprъскано с пурпур, триеше в гърдите си лепкавите от кръв пръсти, забавляваше се с оплесканото лице, представяше си, че е едновременно и убиец, и убит.

[1] „Афродита“ — роман от Пиер Луис (1896). — Б.пр. ↑

IV

През една вечер като всяка друга, в края на януари, когато по тези места зимата вече преваля, Реймон се изненада от жената, седнала срещу него в работническия трамвай. Той далеч не страдаше, че всяка вечер се слива с човешкия му товар — напротив, приятно му бе да си представя, че пътува сред множество преселници, на борда на параход, който цепи мрака. Дърветата бяха коралови рифове, а минувачите и колите — незнайни обитатели на морските глъбини. Твърде кратко пътешествие, през което нямаше да изпитва унижение: тук всяко тяло бе също така занемарено и зле поддържано като неговото. Когато понякога погледът му срещаше друг поглед, той не четеше в него никакъв присмех — все пак бельото му беше по-чисто от срещаните тук размъкнати ризи върху космати, животински гърди. Чувствуваше се удобно сред тези хора и далеч не подозираше, че една думичка бе достатъчна, за да изникне изведнъж пустинята, която разделя класите, както разделя и отделните личности. Върховната възможна близост навярно беше в този досег, в това съвместно гмуркане в мрака с трамвая, който пореше вечерния град. Реймон, тъй груб в колежа, тук не отместваше от рамото си клюмналата глава на някой капнал от умора свой връстник, при когото сънят разкършваше тялото, развързваше го като китка цветя.

Ала тази вечер той видя срещу себе си тази жена — тази дама. Тя седеше между двама мъже в дрехи, изцапани с машинно масло. Бе облечена в черно, с открито лице. По-късно Реймон се запита защо под погледа ѝ не бе изпитал отначало срама, пробуждан в него и от последната слугиня. Не, никакъв срам, никакво притеснение — може би защото в трамвая се чувствуваше безименен и не си представяше никакви обстоятелства, способни да го свържат с непознатата. Освен това той не разчиташе в чертите ѝ нищо подобно на любопитство, на присмех, на пренебрежение. И все пак как го наблюдаваше тя! Съсредоточено и последователно, като жена, която навярно си е казала: „Това лице ще ми бъде утеха през тягостните мигове, които ще трябва

да прекарам сред тълпата, в трамвая. Изличавам света около това мрачно ангелско лице. Нищо не може да ме засегне: съзерцанието дава свобода. Той е пред мен като непозната страна, клепачите му са подровени морски брегове, две мъгливи езера дремят на ръба на ресниците. Мазилото по пръстите, сивкавите яка и маншети, липсващото копче са само белег на земното, осквернило изневиделица капналия от клона непокътнат плод, който ти вдигаш с предпазлива ръка.“

А и Реймон, изпълнен със сигурност, тъй като нямаше защо да се бои от думите на непознатата и никакви нишки не го свързваха с нея, я съзерцаваше със спокойна настойчивост, с която очите се взират в небесно светило... (Колко гладко е останало челото ѝ! Тази вечер Куреж скришом го гледа — то е окъпано от светлина, която иде не от грейналия бар, а от лъчите на проникновението, тъй рядко озаряващи женско лице — но колко поразителни са те тогава и как ни помагат да проумеем, че Мисъл, Идея, Мъдрост са думи от женски род!)

Пред Таланската църква младата жена стана и остави на задгърбените от нея хора само мириса си, ала и това уханье се разнесе, преди Реймон да слезе. Студът не бе силен в януарската вечер и юношата не мислеше да тича. В мъглата вече се носеше стаената мекота на приближаващата пролет. Земята бе гола, но вече не спеше.

Погълнат от мислите си, през тази вечер Реймон нищо не видя на масата, събрала семейството, макар че баща му никога не се бе появявал с толкова изтерзано лице. Дори госпожа Куреж остана безмълвна: не бивало да рискуват да го „стреснат“, както каза тя на Баскови, след като докторът се качи с майка си на горния етаж. Тя обаче щяла на своя глава тайно да се посъветва с Дюлак. Вонящата пура на поручика вмирисваше стаята, а той повтаряше, изправен до печката: „Няма грешка, майко, има му нещо.“ Речта му, едновременно кратка и завалена, звучеше като заповед. Мадлен се противопостави на майка си:

— Може би е просто криза...

Поручикът я прекъсна:

— Не, не, Мадлен, случаят е сериозен. Майка ти е права.

Младата жена се осмели да възрази и той кресна:

— Нали ти казвам, че майка ти е права! Това не ти ли стига!

На първия етаж старата госпожа Куреж леко потропа на вратата на сина си, който седеше пред разтворените книги. Не му зададе никакъв въпрос и мълком заплете. Ако той не издържаше да мълчи и да преглъща мъката си, ако имаше нужда да поговори, тя бе насреща, готова да чуе всичко, но един непогрешим, сигурен усет я спираше да предизвика признанията му. За миг му мина през ума да не сподавя вопъла, който го стискаше за гърлото, ала трябваше да се върне толкова далеч назад, да проследи цялата верига на терзанията си до таз вечерното... А как да обясни несъответствието между болката си и това, от което бе породена? Защото не се бе случило нищо повече от следното: в определения час докторът се бе устремил към дома на Мария Крос, прислужницата го бе осведомила, че госпожата още не се е прибрала, и това бе първата му болка. Приел бе да чака в пустия салон, където стенният часовник биеше по-бавно от сърцето му. Една лампа осветяваше предвзето стилните греди на тавана, на ниската масичка до дивана имаше куп угарки в пепелник. „Твърде много пуши... трови се.“ Колко много книги! И нито една с разрязани докрай страници. Погледът му проследи прокъсаните дипли на богатите завеси от излиняла коприна. Той повтори: „Разкош и нищета, нищета и разкош...“, погледна стенния, сетне ръчния си часовник и реши, че ще си тръгне след четвърт час. Тогава времето сякаш полетя. За да не му се стори твърде кратко, докторът се зарече да не мисли за лабораторията, за прекъснатия опит. Стана, доближи се до лежащия стол и коленичи, после плахо погледна към вратата и зарови глава във възглавничките... На ставане лявото му коляно изпука както обикновено. Той застана пред едно огледало, докосна с пръст изпъкналата кост на слепоочието и изказа мисъл, която би накарала всеки случаен свидетел на този миг да го помисли за луд. Съгласно привычката си на учен, свеждащ всичко до формули, той заяви: „Остане ли човек сам, се преобразява в безумец. Да, контролът, който ние сами си налагаме, действа единствено когато се опира на контрола, упражняван от другите.“ Уви, това размишление изчерпа четвъртинката час, която по милост си бе отредил...

Как да обясни на майката, застинала в напрегнато очакване той да сподели мъката си, отчаянието на мига, в който си бе наложил да се лиши от ежедневно печално щастие на разговора с Мария Крос? Работата не е в желанието да се довериш, нито дори да имаш до себе си душеприказчик, пък бил той и собствената ти майка. Кой от нас владее изкуството да побере в няколко думи целия си вътрешен мир? Как да отсееш от течащия му поток едно, а не друго усещане? Няма смисъл да се говори, ако не може всичко да се изкаже докрай. Впрочем какво би разбрала старата жена от дълбоката музика, звучаща у сина ѝ, от покъртителните ѝ дисонанси? Синът ѝ е от друга раса, защото е от друг пол... Дори само от пола си ние сме раздалечени повече, отколкото една планета от друга... Пред майката докторът си припомня болката, но не я описва. Той отново вижда как точно посягаше към шапката си, сломен от копнеж по Мария Крос, когато стъпки отекнаха в преддверието и животът му сякаш замря. Вратата се отвори, но се появи не очакваната жена, а Виктор Ларусел.

— Твърде много глезите Мария, докторе.

Никакво подозрение в гласа. Докторът се усмихна на безукорно облечения в бежово сангвиник, преливащ от любезност и доволство.

— Неврастениците, мнимите болни са добра плячка за вас, лекарите, а? Не, шегувам се — вашата безкористност е всеизвестна... Във всеки случай голям късмет имам, че Мария попадна на рядка птица като вас. Знаете ли защо още я няма? Господжата се отказа от колата си: това е последната ѝ приумица. Между нас казано, мисля, че е малко откачена, но за една хубава жена това е допълнителен чар, нали? Вие как мислите, докторе? Ей, пустият му Куреж! Радвам се, че ви виждам. Я останете на вечеря! Мария ще се радва — тя просто ви боготвори. Не? Поне я изчакайте да се върне. Само с вас мога да говоря за нея.

„Само с вас мога да говоря за нея...“ Кратка, покъртителна фраза, изпусната изневиделица от едрия, наперен мъж. „Неговата страст — каза си докторът в колата, която го отвеждаше у дома — възмуцава града, а всъщност е единственото благородно чувство у този глупак. На петдесет години той открива, че е способен да страда заради една жена. При това той обладава тялото ѝ, но това не му стига. Напук на средата му, на доходните сделки, на расовите коне, за него вече съществува извън този свят един върховен първоизточник на

страдание... Не всичко може би е безумие в романтичното схващане за страстите. Мария Крос! Мария! Болка, болката, че не я видях — но как показателно е всъщност, че дори не се е сетила да ме предупреди! Колко ли малко значение имам в живота ѝ, щом се отказва да ме види, без дори да се спре на тази мисъл... Аз влагам безкрая в минутите, които за нея са нищо...”

Докторът се пробужда от думи: майка му не е издържала на дългото мълчание. Тя също е проследила веригата на стаените си грижи и вече не разсъждава за неизвестната рана на своя син. Връща се към натрапчивата мисъл за отношенията със снахата:

— Кротувам си, винаги отвърщам само: „Добре, дъще, както ви е удобно... както искате!“ Не ѝ противореча. Откакто Люси ми подметна, че богатството било нейно... Слава богу, ти печелиш достатъчно пари. Когато се ожени за нея, имаше бъдеще, но нищо повече, така си е, а пък тя беше от рода Буласие д’Елбьоф! Знам, че тогава фабриките им не бяха каквито са сега, но все пак можеше да се задоми по-богато. „Пари при пари отиват“, както ми каза тя един ден по повод Мадлен. Е, да не се оплакваме: ако не беше прислугата, нещата щяха да вървят.

— Бедна мамо, страшното в живота е да държиш в една кухня прислужници с различни господари...

Той докосна с устни челото на майка си, остави вратата открената, за да може тя да вижда, и машинално повтаряше: „Страшното в живота...”

На другия ден приумицата на Мария Крос по отношение на екипажа още продължаваше, тъй като в трамвая Реймон отново видя непознатата, седнала на същото място, и спокойните ѝ очи отново обсебваха момчешкото лице, кръжаха около клепачите, проследяваха по границата ѝ тъмата на косите, поспираха се върху проблясъка на зъбите между устните. Той си спомни, че не се е бръснал от два дена, попипа с пръст мършавата си буза, сетне засрамено скри ръце под пелерината. Непознатата сведе очи и той не забеляза веднага, че по липса на жартиери единият от чорапите му се бе свлякъл и оголваше крака: Не смееше да го изопне, но промени положението си. Ала не се измъчваше: това, което Реймон бе ненавиждал у другите, бе смехът,

усмивката, дори и сдържана. Долавяше и най-лекото потръпване на крайчеца на устата, известно му бе какво значи прехапаната долна устна... Но тази жена го наблюдаваше със странно изражение, едновременно разумно и животинско — да, изражение на приказна твар, безучастна, непознаваща смеха. Той не знаеше, че баща му често бе подкачал Мария Крос за умението ѝ да надява на лицето си смеха като маска, която се свлича изведнъж, без погледът да изгуби нещо от невъзмутимата си печал.

Когато тя слезе при Таланската църква и пред погледа му остана само кожената седалка, леко хлътнала там, където бе седяла, Реймон вече не се съмняваше, че ще я види на другия ден. Не би могъл да подкрепи надеждата си с никакво разумно основание: просто вярата бе в душата му. По-късно, след вечеря, качи в стаята си две кани гореща вода, свали от стената големия леген, а на сутринта се събуди половин час по-рано, защото бе решил занапред да се бръсне всеки ден.

Курежови биха могли с часове да наблюдават наболия кълн на някой кестен, без нищичко да разберат от тайнството на цъфтежа. По същия начин те не осъзнаха чудото, на което бяха свидетели — тъй както първият удар на кирката оголва фрагмент от свършена статуя, първият поглед на Мария Крос бе разкрил ново същество в мръсния колежанин. Под топлото съзерцание на тази жена запуснатото тяло наподобява младите грапави стволоче във вековна гора, където изневиделица се размърдва задрямала богиня. Курежови не видяха чудото, защото членовете на твърде неразделните семейства престават да се забелязват едни други. От седмици вече Реймон беше младеж, загрижен за външността си, привърженик на водните процедури, осъзнал, че е харесван и сам зает да запленива, а майка му все още гледеше на него като на нечистолюбен ученик. Една жена, без дума да изрече, с едничката власт на погледа си, преобразяваше детето им, извайваше го наново, без Курежови да открият в него следите от това незнайно чародейство.

В трамвая, вече неосветен по времето, когато дните се удължават, Реймон всеки път се осмеляваше да стори нещо ново: прехвърляше крак връз крак, откриваше спретнати и обтегнати чорапи, обувки с огледален блясък (при Кръста на Сен Жьонес имаше ваксаджия), вече нямаше причина да крие маншетите си, започна да носи и ръкавици. Един ден ги свали и младата жена не можа да сдържи усмивката си

пред тези прекалено розови нокти, които бяха отворили много работа на маникюристката, но след толкова години на гризване биха спечелили, ако още не привличаха вниманието. Всичко това бе само външната страна на незримо възраждане. Мъглата, напластена в тази душа, малко по малко се разсейваше под въздействието на сериозното внимание на жената — все така безмълвно, но вече по-познато поради създалата се привичка. Може би не беше изрод и също като другите младежи притежаваше властта да привлече погледа на една жена — а може би и нещо повече от погледа ѝ! Въпреки мълчанието самото време тъчеше между тях канава, която никаква дума и никакъв жест не биха могли да заздравят повече. Те чувствуваха, че бе близък часът, когато щяха да разменят първите си думи, но Реймон не правеше нищо, за да ускори настъпването му: той бе плах каторжник, комуто бе достатъчно да не чувства вече оковите си и за момента му стигаше радостта, че отведнъж е станал друг. Дали наистина е бил само противен ученик, преди непознатата да го погледне? Всички ние неведнъж сме били моделирани отново и отново от хората, които са ни обичали, и стига тези хора да са проявили упорство, превръщали са ни в свое творение — творение, което впрочем не признават, защото никога не е мечтаното от тях. Няма любов, няма приятелство, преминали през съдбата ни, без да са вложили в нея своя принос за цял живот. Тазвечерният Реймон Куреж от малкия бар на улица Дюфо, този тридесет и пет годишен мъж, щеше да бъде друг човек, ако през 19... в последния клас на класическата гимназия, на връщане с трамвая, не бе видял да сядат срещу него Мария Крос.

V

На баща му пръв предстоеше да съзре новия мъж в Реймон. Една неделя през тази привършваща пролет той седна на масата още по-вгълбен от обикновено, така че едва дочуваше отгласите на някаква препирня между зет си и сина си. Ставаше дума за борби с бикове, към които Реймон беше истински пристрастен. Тази неделя той си бе тръгнал след гибелта на четвъртия бик, за да не изпусне трамвая в шест часа. Безполезна жертва: точно този път непознатата я нямаше. „Неделя е, така че това и трябваше да предположа, а заради нея пропуснах два бика...“ Това си мислеше, докато поручик Баск назидаваше:

— Не разбирам как баща ти позволява да присъствуваш на подобно клане.

Отговорът на Реймон: „Направо да се пръснеш от смях от такива офицери, дето се гнусят от кръв“ — отприщи олелията. Докторът изведнъж чу:

— Я хубаво ме погледни!

— Гледам те и виждам само един недозрял младок.

— Недозрял ли? Повтори де!

Бяха скочили на крака. Цялото семейство се втурна да ги разтървава. Мадлен Баск викаше на мъжа си: „Не отговаряй, не си заслужава, неговите приказки нямат значение!“ Докторът умоляваше Реймон да си седне. „Сядай и се храни — да не се занимаваме повече с това.“ Поручикът крещеше, че са го обявили за страхливец, госпожа Куреж твърдеше, че Реймон не искал да каже това. Все пак всички насядаха и по някакво негласно споразумение дружно се постараха да потушат пожара. Духът за семейна солидарност им вдъхваше дълбоко отвращение към всичко, което представляваше заплаха за равновесието, установено между техните характери. Инстинктът за самосъхранение вдъхваше на тези гребци, обречени до живот да се мъчат на една и съща галера, загриженост да не допускат пожар на борда ѝ.

Ето защо сега на масата цареше мълчание. Дъждецът изведнъж спря да барабани по стъпалата и отприщените от него миризми обгърнаха безмълвното семейство. Някой побърза да каже: „Захлади се вече“, на което друг глас отвърна, че дъждът бил нищо и никакъв и прахолякът даже нямало да се слегне. А в това време докторът изумено наблюдаваше израсналия си син, за когото напоследък вече никак не се сещаше, и му беше трудно да го познае. Точно през тази неделя той самият излизаше от дълъг кошмар — беше се мятал в него от далечния вече ден, когато Мария Крос бе пропуснала срещата и го бе оставила насаме с Виктор Ларусел. През този клонящ към края си неделен ден, един от най-мъчителните в живота му, той най-сетне си бе възвърнал свободата или поне така си мислеше. Спасението бе дошло от безкрайната му умора, от неописуемата отмала — да, настрадал се бе той през този ден! Нямаше вече никакво друго желание, освен да задгърби битката и да се затвори в старостта си. Почти два месеца вече от напразното му очакване в салона „разкош и нищета“ на Мария Крос до този мъчителен следобед, когато най-сетне слага оръжие! На масата, вече смълчана, докторът отново забравя сина си и си припомня всяка подробност от тежкия преход, възстановява си го мислено стъпка по стъпка.

Непоносимото му страдание бе започнало на другия ден след провалената среща със следното дълго извинително писмо:

„Грешката отчасти е Ваша, скъпи, добри ми приятелю — казваше Мария Крос в посланието си, четено и препрочитано през двата месеца. — Вие ми внушихте мисълта да се откажа от противния разкош, от който се срамувам, и тъй като вече нямам кола, не бих могла да се връщам навреме, за да Ви приемам в обичайния час. Стигам на гробищата по-късно отпреди, а и на драго сърце се заседявам по-дълго. Не можете да си представите колко спокоен е привечер църковният двор — изпълнен с птички, които пеят над гробовете. Струва ми се, че моето дете одобрява постъпката ми, че е доволно от мен. А каква награда ми е работническият трамвай, с който се прибирам! Ще си помислите, че съм твърде приповдигната

— не, щастлива съм там, сред тези бедняци, пред които съм недостойна. Не бих могла да ви опиша колко ми е приятно това завръщане с трамвая. Дори «онзи човек» сега да ме моли на колене да приема отново колата, която «той» ми е дал, не бих се съгласила. Скъпи докторе, какво значение има всъщност, че вече няма да се виждаме? Вашият пример, Вашите напътствия са ми достатъчни; ние сме свързани отвъд всяко присъствие. Както прекрасно е казал Морис Метерлинк^[1]: «Ще дойде време, и то не е далече, когато душите ще се съзират без посредничеството на телата.» Пишете ми: Вашите писма ми стигат, скъпи мой духовни наставнико!

М.К.

P.S. Да продължавам ли да вземам хапчетата? А инжекциите? Остават ми само три ампули: да купя ли нова опаковка?“

Дори да не бе го наранило тъй жестоко, това писмо щеше да подразни доктора със самодоволството и фалшивото смирение, които разкриваше. Посветен в най-печални човешки тайни, докторът гледаше на тях с безгранично снизхождение. Един-единствен порок обаче го вбесяваше: умението на пропадналите създания да разкрасяват падението си. Това бе върховното духовно осакатяване, до което може да стигне човек — когато собствената му кал го заслепява като диамант. Не че Мария Крос имаше навик да прибъгва към подобна измама. В началото тя дори се бе харесала на доктора със стремежа ясно да прозира в себе си и да не украсява нищо. Тя даже на драго сърце изтъкваше благородството на майка си, овдовяла много млада, която била бедна учителка в околийския град и й дала — както сама Мария казваше — възхитителен пример: „Мама изнемогваше от работа, за да плаща разноските по образованието ми в лицей, и вече ме виждаше студентка в Педагогическия институт. Преди смъртта си изпита радостта да ме види омъжена далеч по-добре, отколкото можехме да се надяваме. Вашият зет Баск добре познаваше съпруга ми, помощник-интендант в неговия полк. Той ме обожаваше, бях щастлива с него. След смъртта му с малкия едва имахме от какво да

живеем, но бих могла да се справя: погуби ме не нуждата, а може би най-ниското от всички чувства — желанието за добро обществено положение, увереността, че ще стана съпруга... А сега при «него» ме задържа все още страхът пред борбата, която ще трябва отново да водя, пред работата, пред зле заплатения труд...“ След тези първи признания докторът често я бе чувал да се самоунижава, да се осъжда безпощадно. Защо изведнъж се бе появила тази противна склонност сама да се величае? И все пак в писмото не тя го засягаше най-жестоко: укоряваше я за нея, защото сам себе си лъжеше и не смееше да разчопли другата дълбока и единствена непоносима за него рана — Мария вече не желаше да го вижда и гледаше отдалеко на раздялата им. Ах, тези думи на Метерлинк за душите, съзиращи се без посредничеството на телата, колко пъти се вслушваше той в душата си, за да ги чуе, докато пациентът описваше своя случай с безкрайни подробности или докато при изпит мънкаше някой объркан студент, който не знаеше какво е хемоптое! Наистина, луд бе да повярва, че една млада жена може осезателно да се радва на присъствието му. Луд! Луд! Но нима има разсъждения, способни да ни предпазят от тази нетърпима болка — че обожаваното същество, чиято близост е насъщна дори за физическото ни съществуване, се примирява с равнодушно (а може би и доволно) сърце с окончателното ни отсъствие? Човек е нищо за тази, която е всичко за него.

През този период докторът се помъчи да се пребори със себе си. „Пак го сварих пред огледалото — повтаряше госпожа Куреж, — нещо го гложди.“ При вида на измъченото си петдесетгодишно лице докторът разбираше, че никаква гледка не можеше повече да го предразположи да търси покой и дълбокия мир на пълното отчаяние. Да мисли за Мария само като за покойница и сам той да чака смъртта и да работи за двама — да, точно така, да се съсипе, да се погуби, да достигне до избавлението чрез опиума на изнурителния труд. Ала той, който се възмущаваше, че другите се самозаблуждават, отново се самозалъга: „Тя още има нужда от мен, аз имам дълг пред нея, както пред всеки друг болен...“ Писа ѝ, че счита за необходимо да следи здравето ѝ, че тя, разбира се, е права да използва трамвая — но защо

да излиза всеки ден? Молеше я да го уведоми кога ще си остане у дома — щял да се освободи, за да я посети в обичайния час.

В продължение на седмица очакваше отговор. Всяка сутрин единствен поглед върху купчинката проспекти и вестници му бе достатъчен, за да си каже: „Още не ми е писала.“ Правеше сметки: „Пуснах писмото в събота, в неделя разнасят пощата само веднъж, така че го е получила едва в понеделник; ако е изчакала ден-два, преди да пише... да получа отговор днес, би било дори учудващо. От утре вече ще имам основание да се притеснявам.“

Една вечер, връщайки се изтощен, намери писмото:

„... Посещението на гробищата за мен е свещен дълг. Решена съм да не пропускам това поклонение, каквото и да е времето. Надвечер се чувствавам най-близо до нашето ангелче. Струва ми се, че то знае часа на идването ми и ме чака. Нелепо е, знам: но сърцето има свои основания, както казва Паскал^[2]. Когато след това вземам трамвая в шест часа, изпитвам щастие и умиротворение.

Знаете ли, че там пътуват само работници? Но това не ме плаши — чувствавам се свързана с народа и ако привидно съм се отдалечила от него, няма в друго отношение не съм му станала по-близка? Гледам тези хора и те ми изглеждат също тъй самотни като мен — как да ви обясня? Също тъй изкоренени, отритнати от обществото. Домът ми е по-разкошен от техните, но той все пак си остава мобилирано жилище. Нямам нищо свое, както и те нямат... Дори тялото... Защо някой път не наминете много късно, преди да се приберете вкъщи? Зная, че не обичате да се срещате с господин Ларусел, но ще го предупредя, че трябва да Ви видя насаме. Достатъчно ще бъде след прегледа просто от учтивост да размените с него няколко думи. Забравихте да ми отговорите за хапчетата и инжекциите.“

Отначало докторът накъса писмото и хвърли парченцата. Сетне на колене ги събра и мъчително се изправи. Нима не знаеше тя, че той

не може да понася близостта на Ларусел? В този човек нямаше нищо, което да не му се струва противно — ах, той бе точно от рода на Баск... бърните под боядисаните мустаци, пълните, увиснали бузи, масивните плещи бяха крещящо свидетелство за непоклатимо самодоволство. Ларусел мамеше Мария Крос с разни долнопробни уличници, затова в Бордо се говореше, че Мария Крос му била „за фасон“. Докторът бе едва ли не единственият, който знаеше, че Мария си остава голямата страст на градския големец, тайното поражение, заради което се пръскаше от яд. И все пак този глупак я бе купил, единствен той я притежаваше! Когато остана вдовец, може би щеше да се ожени за нея, ако не бе синът му, единствен наследник на предприятията Ларусел, подготвян за владетелските си съдбини от цяла армия бавачки, частни учители и свещеници. Невъзможно бе детето да бъде изложено на досега с тази жена, нито да наследи името, принижено от неравен брак. „Как да ви кажа, татко — повтаряше Баск, който се прекланяше пред градските величия, — намирам, че тези чувства са твърде благородни. Ларусел е от сой, във всичко проявява страхотна изисканост, джентълмен е: това знам аз.“

Мария познаваше отвращението на доктора от този човек и все пак се осмеляваше да му определя среща точно по времето, когато той неминуемо щеше да се сблъска с обекта на своята ненавист. Той стигна дотам да си внуши, че тя бе нагласила тази среща, за да се отърве от него. След като в продължение на няколко седмици ѝ писа най-ярошни и безумни писма, които сетне накъсваше, той накрая ѝ изпрати едно, кратко и сухо, в което ѝ казваше, че щом не можела да се реши да остане у дома поне един следобед, то вероятно била в цветущо здраве и вече нямала нужда той да полага грижи за нея. С обратна поща тя му изпрати четири страници извинения и оправдания и го уведоми, че щяла да го чака неотлъчно вдругиден, неделя:

„Господин Ларусел ще присъствува на борбите с бикове. Както знаете, аз нямам вкус към подобни зрелища. Елате да споделим следобедната закуска. Ще Ви чакам до пет и половина.“

Докторът никога не бе получавал от нея толкова невъзвишено писмо, в което при това не се говореше за здраве и лечение. Препрочете го многократно и често го попипваше в джоба си, убеден, че тази среща не ще бъде като всички останали и ще може да изкаже страстта си. Ала тъй като този човек на науката неведнъж бе установявал, че предчувствията му не се сбъдват, си повтаряше: „Не, не... Не е предчувствие... В това очакване няма нищо нелогично: написах ѝ огорчено писмо, на което тя отвърна дружелюбно. Значи, от мен зависи първите думи да придадат на разговора ни по-интимно, по-поверително звучене...“

В колата си по пътя от лабораторията до болницата той си представяше срещата и не му омръзваше сам да поставя въпроси и да им отговаря. Докторът бе от хората, надарени с въображение, които никога не четат романи, защото никаква измислица не струва за тях колкото собствените им представи, в които те играят главната роля. Едва написал рецептата, още по стълбата на пациента, той като куче, намиращо заровения от него кокал, се връщаше към въображаемите сцени, от които понякога се срамуваше, ала където този свит човек вкусваше радостта да подчинява хората и предметите на всемогъщата си воля. Изпълнен със задръжки в ежедневието, в мечтите си той не признаваше никакви прегради, не се спираше пред най-жестоки кръвопролития и даже мислено премахваше цялото си семейство, за да си изгради различно съществуване.

Ако през двата дни, предшествували срещата с Мария Крос, той не се и опита да отхвърля подобни помисли, то бе, защото при тази сцена, която си измисляше за собствено удоволствие, не бе необходимо никого да премахва, а просто, както бе сторил един негов събрат, да скъса с жена си, без никаква други причина освен тягостната скука, изпитвана от живота с нея. На петдесет и две години все още има време да се вкусят няколко години щастие, макар и вгорчено може би от угризения. Но защо онзи, който нищо не е получил от живота, да се противи дори пред беглото видение на щастieto? Присъствието му даже не ощастливяваше горестната му съпруга... Дъщерята, синът? Отдавна се бе отказал да спечели обичта им. Синовната привързаност — ах, разбрал бе колко струва тя още след годежа на Мадлен! Колкото до Реймон, недостижимото не заслужава да се жертвуваш за него.

Докторът ясно чувствуваше, че въображаемите сцени, от които черпеше наслада, са твърде различни от обичайните му мечтания. Дори когато с един замах премахваше цялото си семейство, той несъмнено изпитваше известен срам, но никакви угризения — по-скоро се чувствуваше смешен. Това бе повърхностна игра, в която съкровената му същност не участвуваше. Не, той никога не се бе смятал за чудовище и не мислеше, че е различен от другите мъже, които според него до един подлудяват, щом останат сами със себе си, без външен контрол.

Но в продължение на четиридесет и осемте часа, изживени в очакване на тази неделя, той ясно почувствува как с всички сили се вкопчва в мечтата си и тази мечта се превръща в надежда. Слушаше как сърцето му се оглася от предстоящия разговор с жената и бе стигнал дотам, че не можеше да си представи да бъдат изречени други думи освен измислените от него. Неспирно поправяше сценария, чиято същност се състоеше в следния диалог: „Ние и двамата сме в задънена улица, Мария. Нищо не ни остава, освен да умрем пред стената на безизходицата или да живеем, връщайки се назад. Не бихте могли да ме обичате — вие, която никога не сте обичали. Остава да се отдадете изцяло на единствения мъж, способен нищо да не иска от вас в замяна на обичта си.“

Тук той сякаш чуваше възраженията на Мария:

„Вие сте луд! А жена ви? Децата?“

„Те нямат нужда от мен. Един жив погребан има право, ако може, да повдигне притискащия го камък. Не бихте могли да обхванете пустинята, разделяща ме от жена ми, от дъщеря ми, от сина ми. Думите, които им отправям, вече дори не достигат до тях. Животните прогонват малките си, когато те порастат. Впрочем мъжкарите най-често дори не ги познават. Чувствата, които уж надживяват физиологическия акт, са чиста измислица. Това бе известно на Христос, който пожела да бъде предпочетен пред всички майки и бащи и дръзна да извлече слава, задето бе дошъл да раздели съпруга от съпругата и децата — от тези, които са им дали живот.“

„Но вие не твърдите, че сте бог.“

„Нима за вас не съм неговият образ? Нима не ми дължите жаждата си към известно съвършенство? (Тук докторът сам се

прекъсваше: «Не, не, да не намесвам метафизиката!»)

„А работата, болните ви? Цялото съществуване на благодетелен човек... помислете какъв скандал...“

„Ако умра, пак ще се наложи да минат без мен. Та кой ли е незаменим? А именно да умра е въпросът, Мария: да умра за този жалък, затворнически, отруден живот, за да се възродя с вас. Жена ми ще запази богатството, което ѝ принадлежи. Не ще имам трудности да ви издържам: предлагат ми преподавателско място в Алжир, друго в Сантяго... Ще оставя на децата си скътаното до днес...“

На това място от въображаемата сцена колата спираше пред болницата и докторът прекрчваше прага ѝ с все още отсъстващ вид, с очи на човек, напуснал незнайна, вълшебна страна. След визитацията, изпълнен със стаен копнеж, той се връщаше към мечтите и си повтаряше: „Луд съм... и все пак...“ Познаваше сред колегите си хора, осъществили красивия си блян. Истина бе, че разпуснатият им живот бе подготвил общественото мнение за скандала, докато за доктор Куреж целият град изповядваше убеждението, че е светец. Е, та какво! Именно защото не му се полагаше подобна слава, какво облекчение би било да не мъкне вече незаслуженото ѝ бреме! Ах, да бъде най-сетне презиран! Тогава би съумял да отпрати към Мария Крос думи, различни от насърчения за добри дела и поучителни съвети — щеше да бъде мъж, който обича една жена и я покорява със сила.

Неделното слънце най-сетне изгря. През този ден докторът имаше обичай да прави само най-неотложни посещения при болни, без да минава през градския си кабинет, който използваше само три пъти седмично въпреки постоянната му обсада от пациенти. Ненавиждаше това помещение в приземния етаж на една сграда, изцяло заета от канцеларии, и твърдеше, че там не е в състояние да прочете или напише дори един ред. Тъй както в Лурд^[3] и за най-жалките дарения се намира място, докторът бе събрал между тези четири стени всичко, с което го бе отрупала признателната му клиентела. След омразата, изпитвана към бронзовите фигурки, австрийските глинени статуетки, амурчетата от пресован мраморен прах, матовия порцелан и барометрите-календари, той бе придобил известен вкус към този уродлив музей и се радваше при получаването на някое особено грозно

„произведение на изкуството“. „В никакъв случай старинни предмети!“ — си казваха едни на други пациентите в стремежа си да доставят удоволствие на доктор Куреж.

През тази неделя, когато си бе внушил, че срещата с Мария Крос ще промени съдбата му, той бе склонил да приеме към три часа в кабинета си някакъв страдащ от неврастения търговец, който през седмицата не разполагаше дори с един свободен час. Докторът се бе примирил с положението: щеше да излезе веднага след привършването на обедата и да използва докрай миговете преди жадно очакваната минута, от която се боеше. Не поръча да докарат колата му, нито се опита да се качи в претъпканите трамваи: гроздове от хора висяха на стъпалата, защото имаше мач по ръग्би и щеше да се състои първата „корида“ за годината — имената на Алгабено и Фуентес се открояваха върху жълто-червените афиши. При все че борбите с бикове щяха да започнат едва в четири часа, по унилите неделни улици със затворени магазини тълпата се стичаше към арените. Младежите носеха гарсонетки с цветни лентички или светлосиви плъстени шапки, каквито според тях бяха испанските, и се смееха сред облак дим от долнокачествен тютюн. Кафенетата изпускаха на улицата свеж дъх на абсент. Докторът не помнеше така да се е скитал сред навалищата без друга грижа, освен да убие часовете, които го деляха от определен час. Колко странно бе това бездействие за него, претрупания с работа човек! Той не умееше да не прави нищо и се помъчи да помисли върху започнатия опит, но в себе си съзря само полегналата с книга в ръка Мария Крос.

Изведнъж слънцето се скри и хората тревожно погледнаха тежкия облак на небето. Някой заяви, че му е капнало, но слънцето отново заля града. Не, бурята нямаше да се разрази, преди и последният бик да издъхне.

Докторът си мислеше, че нещата може би нямаше да се развият точно според представите му, но сигурното — математически сигурно — бе, че няма да се раздели с Мария Крос, без тя да узнае неговата тайна! Най-сетне въпросът щеше да бъде поставен. Два и половина... Още един час трябваше да убие преди прегледа. Попипа на дъното на джоба си ключа от лабораторията. Не, едва щеше да стигне дотам и трябваше да си тръгва. Тълпата се развълнува сякаш под внезапен повей на вятър. Разнесоха се викове: „Ето ги!“ Във вехти каляски,

карани от мърляви и горделиви кочияши, се появиха искрящите матадори със своите „quadrillas“^[4]. Докторът бе изненадан, че не открива нищо пошло в суровите им, изпити лица: странно духовенство в червено и златно, във виолетово и сърма! Нов облак погуби светлината и те вдигнаха мършавите си лица към помръкналия лазур. Докторът се вряза в тълпата и пое по тесни, безлюдни улички. Хлад на подземие цареше в кабинета, където глинени и алабастрови жени се усмихваха върху малахитовите си подставки. Стенният часовник в старинен стил тиктакаше по-бавно в сравнение с будилничето от фалшив делфтски порцелан, поставено наред голямата маса, където жена в стил сецесион притискаше книгата със задника си, положен върху кристален блок. Всички фигури, дори бикът от имитация на бронз, допрял муцуна до своята юница, сякаш дружно напяваха „Ей, че хубаво!“ — наименованието на ревюто, чиито афиши докторът току-що бе разчел по всички градски кръстовища. Докторът обгърна сбирката си с възхитен поглед и изрече полугласно: „Най-презряното време на човешкия род.“ Бутна капачите и пропусна огнен лъч с играещи в него пращинки. Обиколи помещението, като потриваше ръце и си казваше: „Никакви уводи, нека първите думи бъдат намек за отчаянието ми от мисълта, че не желае повече да ме вижда. Ще се изненада, а аз ще я уверя, че вече не мога да живея без нея и тогава може би, може би...“

Чу звънеца и отиде сам да отвори. Въведе пациента си. Ах, той поне нямаше да прекъсне мечтанието му — просто трябваше да го остави да си говори. Този неврастеник като че ли не изискваше от лекарите нищо друго, освен търпението да го изслушват. Навярно имаше за тях някаква мистична представа, защото не се спираше пред никакво признание, излагаше най-скритите си рани. Духом докторът се бе върнал при Мария Крос: „Аз съм човек, Мария, беден човек от плът и кръв като другите. Не може да се живее без щастие. Твърде късно го разбирам, но не е твърде късно, за да склоните да ме последвате, нали?“ Пациентът бе свършил да говори и докторът, с израза на достойнство и благородство, от който всички се възхищаваха, изрече:

— Преди всичко трябва да имате вяра във волята си. С нищо не мога да ви помогна, ако вие сам не се считате свободен. Цялото наше изкуство е безсилно пред една заблуда. Ако смятате, че сте безпомощна жертва на наследствеността си, какво тогава очаквате от

мен? Преди да продължим лечението, изисквам от вас упование в способността ви да усмирите в душата си звяра, който няма нищо общо с вас.

Човекът отривисто го прекъсна, а докторът стана и се приближи към прозореца, давайки си вид, че разглежда пустата улица през откренатите капаци. Тъй както до нас достига светлината на някоя угаснала от векове звезда, така и той долавяше с душата си отгласа на изгубената си вяра. Върна се към масата, забеляза, че часовникът от фалшив делфтски порцелан показва четири часа, и отпрати пациента.

„Имам достатъчно време“ — си казваше докторът, който почти тичаше по тротоара. Стигайки до площад Комеди, видя трамвая, обсаден от тълпата, която кината бълваха. Нито един файтон. Наложил се да застане на опашката и непрестанно поглеждаше часовника си; свикнал с файтона, не си беше премерил времето добре. Опитваше се да се самоуспокои — в най-лошия случай щеше да закъснее половин час, а за един лекар това е нищо. Мария винаги го бе изчаквала... Да, но в писмото бе писала: до пет и половина... Пет часът вече... „Ей, я не се блъскайте така!“ — му викна някаква пълна и разярена дама с перо на шапката, което го гъделичкаше по носа. В претъпкания и задушен трамвай той съжали, че е облякъл жакет, и плувнал в пот, се уплаши, че ще бъде с нечисто лице и ще лъха на спарено.

Още не бе ударил шест часът, когато слезе пред Таланската църква. Отначало забърза крачка, сетне, притеснен до полуда, се затича, макар че усети боджежи в сърцето. Буреносен облак помрачаваше небето. Кръвта на последния бик навярно изтичаше под притъмнялото небе. Между решетестите огради на градинките прашните люлякови клони очакваха дъжда като протегнати ръце. Докторът бягаше под топлите, нарядко падащи капки, към жената, която вече му се привиждаше на лежащия стол, неоткъсваща веднага очи от отворената книга... Ала приближавайки портата, той изведнъж я видя да излиза. Спряха се. Тя се задъхваше: бе тичала като него.

Тя каза с едва доловимо разочарование:

— Бях ви писала пет и половина.

Той я обгърна с изпитателен поглед:

— Свалили сте траура.

Тя погледна лятната си рокля и отвърна:

— Значи, лилавото не е полутраур, така ли?

Колко различно бе всичко от самото начало в сравнение с това, което си бе представял! Безкрайно малодушие му подшушна следните думи:

— Щом вече не сте разчитали, че ще дойда и може би някъде ви чакат, нека остане за друг път.

Тя отвърна остро:

— Кой ще ме чака? Странен сте, докторе.

Тя се връщаше обратно към къщата и той я последва. Оставяше роклята си от лилава тафта да се влачи в прахоляка и бе навела глава, така че докторът виждаше шията ѝ. Мислеше си, че ако бе определила среща на доктора в неделя, то бе заради убеждението, че в този ден непознатото дете няма да вземе трамвая в шест часа. И все пак, луда от радост и надежда, защото докторът не бе дошъл в уречения час, тя за всеки случай се бе устремила, казвайки си:

„Дори едно на хиляда да е възможността да е взел обичайния трамвай заради мене... Ах, нека не пропусна тази радост...“ — Уви, тя никога нямаше да узнае дали тази неделя непознатото дете се е почувствувало тъжно, че не я вижда в трамвая от шест часа. Тежкият дъжд шибаше стъпалата на пруста и тя чу как старецът зад нея тежко диша. Ах, каква досада изпитваме от съществата, които не вълнуват сърцето ни, когато ние сме избрани от тях, а не те от нас — тъй чужди нам същества, за които нищо не желаем да знаем, а смъртта им ще ни бъде тъй безразлична, както животът им... и все пак именно те изпълват съществуването ни.

Прекошиха трапезарията, тя отвори капците в салона, свали шапката си, излегна се, усмихна се на доктора, който отчаяно търсеше някой откъслек от подготвените фрази. Каза му:

— Запъхтян сте... Накарах ви да вървите прекалено бързо.

— Не съм толкова стар.

Както винаги той вдигна очи към огледалото над лежащия стол. Е, още ли не се познаваше? Защо всеки път сърцето му се свиваше и той изпитваше отчаяно изумление, сякаш бе очаквал да види лика на усмихнатата си младост? И вече питаше: „Как сте със здравето?“ — с бащинския и малко строг тон, с който винаги се обръщаше към Мария Крос. Тя никога не се бе чувствувала толкова добре и съобщавайки това на доктора, изпита удоволствие, което изкупваше разочарованието ѝ. Не, днес, неделя, непознатото дете едва ли бе в трамвая. Но утре,

утре несъмнено щеше да бъде там и тя вече цяла бе устремена към тази предстояща радост, към всекидневно излъганата и възраждаща се надежда, че може би нещо ще се случи, че то най-сетне ще я заговори.

— Можете спокойно да прекратите инжекциите... (Той наблюдаваше в огледалото оредялата си брада, съсухреното чело и си спомни пламенните думи, които бе подготвил.)

— Спя добре и вече не се отегчавам, знаете ли, докторе — и все пак нищо не ми се чете. Няма да мога да привърша „Пътешествие в Спарта“ — можете да си го вземете.

— Все така ли не се виждате с никого?

— Мислите ли, че съм жена, способна изведнъж да се сближи с любовниците на онези господа — аз, която досега съм бягала от тях като от чума? В Бордо съм единствена по рода си, нали знаете — с никого не мога да общувам.

Да, тя често го бе казвала, но като оплакване — никога с това спокойно и щастливо изражение. Докторът осъзнаваше, че източеният пламък на чувствата ѝ вече не се протягаше към небето, че вече не гореше напразно, а бе намерил съвсем близо до земята неизвестна нему храна. Не се сдържа и предизвикателно каза, че дори да не се вижда с „онези дами“, понякога се вижда с господата им. Почувствува, че се изчервява, и съзря как разговорът може да приеме жадувания от него обрат. И наистина Мария запита със смях:

— Ах, докторе, да не би да ревнувате? Ами че това е сцена на ревност!... Не, не, бъдете спокоен, шегувам се — добави тя веднага. — Знам какъв сте.

Нима можеше да има съмнение, че тя действително се бе пошегувала и дори не би могла да си представи, че докторът изпитва чувства от подобен род? Наблюдаваше го обезпокоена:

— Нали не ви нараних?

— Напротив, Мария, наранихте ме.

Тя обаче не разбра каква рана имаше предвид той, увери го, че го почита, че благоговее пред него. Нима не се бе принизил той в отношенията си с нея? Нима не бе благоволявал понякога да я възвиси до себе си? С жест, така фалшив, както и думите ѝ, тя грабна ръката на доктора и я доближи към устните си. Той рязко я отдръпна. Мария Крос докачено стана, отиде към прозореца и се загледа в градината, окъпана от дъжда. Докторът също стана и без да се обръща, тя му каза:

— Изчакайте да спре пороят.

Той остана прав в мрачния салон. Като последователен човек използваше тази мъчителна минута, за да изтръгне от себе си всякакво желание, всякаква надежда. Значи, свършено беше. Всичко свързано с тази жена вече не го засягаше — той беше извън играта. Ръката му описа в пространството движение, сякаш помиташе нещо. Мария се обърна и му подвижна:

— Вече не вали.

Той остана неподвижен, затова тя добави, че не го гонела, но щял да стори добре, ако не пропусне затишието. Предложи му чадър, който той първо прие, сетне отказа, защото се ядоса от споходилата го мисъл: „Ще трябва да й го донеса — ето случай да дойда отново.“

Не страдаше. Наслаждаваше се на стихващата буря, а за себе си, или по-скоро за една частица от себе си, мислеше като за приятел, чиято смърт приемаме заради утехата, че вече не се мъчи. Партията бе изиграна и изгубена. Нямаше какво повече да му мисли. Нищо вече не биваше да има значение за него освен работата. Предишния ден от лабораторията му бяха телефонирали, че кучето не е издържало отстраняването на панкреаса. Дали Робенсон щеше да успее да набави друго от кучкарника? Трамваите минаваха, натоварени с изтощена, пееща тълпа, но той бе доволен от разходката в окиченото с люляци предградие, която поради бурята и здрача миришеше досущ като поле. Край на страданието, край на яростните пристъпи срещу стените на тъмницата. Отново си присвояваше всемогъщата сила, която още от детството му се бе изливала извън него — той я бе раздавал при досега с толкова много човешки същества, но занапред щеше да я съхранява в най-съкровеното кътче на душата си. Отказ от всичко. Въпреки рекламните плакати, лъсналите релси и колоездачите, превити над кормилата с привързани към тях увехнали люляци, предградието се преобразяваше в селце, баровете се превръщаха в странноприемници, пълни с мулетари, готови да поемат отново пътя си, когато луната изгрее, и цяла нощ да се возят, легнали като мъртъвци в каруците, с лица, обърнати към звездите. Деца, на вид почти селянчета, играеха на праговете със зашеметени майски бръмбари. Не, той няма да се хвърля повече срещу стената. От колко ли години се похабяваше в мрачно

настъпление? Отново се видя потънал в сълзи — преди близо половин век — край леглото на майка си една сутрин след започване на училище. Тя го хокаше: „Не те ли е срам да плачеш, мързелан, глупчо такъв!“ — и не знаеше, че в душата му нямаше друго чувство освен отчаянието от раздялата с нея. А след това... Ръката му отново загатна движение, сякаш помита, разчиства... „Е — каза си, — утре заран...“ — и като инжекция с морфин си впръска ежедневните грижи — кучето бе умряло... всичко трябваше да се повтори. Но нима не би трябвало досега да е описал достатъчно факти в подкрепа на своята хипотеза? Колко загубено време! Какъв срам! Той, за когото нямаше съмнение, че човешкият род се интересува от всяко негово действие в лабораторията, бе пропилял толкова дни! Науката изисква всеотдайна служба и не търпи никаква подялба! „Ах, винаги ще си остана половинчат учен!“ Между клоните му се привидя огнено кълбо — беше изгрыващата луна. Изникнаха дърветата, затулващи къщата — в нея бяха събрани хората, които той имаше право да нарича „свои близки“. Колко ли пъти вече бе изменял на обета, който в сърцето си отново се зарече да удържи? „От тази вечер ще правя всичко, за да бъде Люси щастлива.“ И той ускори крачка, нетърпелив да си докаже, че този път ще съумее да не прояви слабост. Опита се да мисли за първата им среща преди двадесет и пет години сред градинката в Аркашон — среща, уредена от един негов събрат. Но в себе си откри не годеницата от онези далечни времена — бледа, изличена фотография, — а млада жена в полутраур, луда от радост заради закъснението му, която бърза да отиде при някой друг... кой ли? Прониза го остра болка и докторът внезапно се затича, за да увеличи разстоянието между себе си и съществото, обичано от Мария Крос. Той действително почувствува облекчение, като че ли всяка крачка не го приближаваше, без той да знае, към неизвестния съперник... Всъщност именно тази вечер, едва прекрачил прага на трапезарията, в мига, когато се бяха спречкали зет му и Реймон, той осъзна разцъфтяването и внезапната пролет, настъпила у непознатия, комуто бе дал живот.

Бяха станали от масата. Децата поднасяха чела към разсеяните устни на възрастните. Прибираха се по стаите си, съпровождани от

майката, от бабата, от прабабата. Реймон бе отишъл до остъклената врата. Докторът остана поразен от движенията, с които той взе цигара от кожената си табакера, почука я и я запали. Розова пъпка бе втъкната в петлика му, ръбът на панталона му падаше както подобава. Докторът си помисли: „Учудващо е колко прилича на бедния ми баща...“ Да, той бе същински двойник на този хирург, който почти до седемдесет години бе прахосвал по жени състоянието, спечелено от упражняване на лекарското изкуство. Той пръв бе въвел в Бордо благотворните антисептични методи и никога не бе обръщал и най-малко внимание на сина си, когото наричаше „малкият“, сякаш не помнеше името му. Някаква жена го бе довела една вечер с пяна на изкривената му уста: не намериха нито часовника му, нито портфейла, нито пръстена с брилянти, който носеше на малкия си пръст. „От него съм наследил само сърцето, способно на страсти, но не и дарбата да се харесвам... Тя ще остане за внука му.“

Докторът гледаше обърнатия към градината Реймон — този мъж, който бе негов син. След трескавия ден би искал да се довери или по-скоро да се разнежи, да запита детето си: „Защо никога не си говорим? Мислиш ли, че не бих могъл да те разбера? Та какво са двадесет и петте лета, които ни делят? Сърцето ми е същото като на двадесет години и ти си произлязъл от мене — много възможно е да имаме общи наклонности, отвращения, изкушения... кой от двамата ни пръв ще наруши мълчанието?“ Колкото и отчуждени да са един от друг, мъжът и жената се сливат в прегръдката си. Майката все пак може да привлече главата на отрасналия си син и да го целуне по косите, ала бащата не може нищо, освен като доктор Куреж да положи ръка на рамото на Реймон, който трепна и се обърна. Бащата отбягна погледа му и запита:

— Още ли вали?

Прав на прага, Реймон протегна ръка към нощта:

— Не, вече не вали.

Добави, без да обърне глава: „Лека нощ...“ — и стъпките му заглъхнаха.

Тогавя госпожа Куреж остана изумена, защото нейният мъж ѝ предложи да се поразходят из градината. Тя каза, че ще отиде да си

вземе шала. Той чу как тя необичайно забързано се качва, а после слиза.

— Хвани ме под ръка, Люси, луната се е скрила и нищичко не се вижда...

— Но алеята е светла.

Докато тя леко се опираше на него, той забеляза, че плътта на Люси е запазила мириса си от времето, когато бяха годеници и оставаха седнали на някоя пейка през дългите юнски ноци... Този мирис на плът и мрак бе самото ухание на годеничеството му.

Запита я дали не е забелязала голямата промяна в сина им. Не, тя го намираще все така мрачен, намусен и вироглав. Той настоя — Реймон бе станал по-малко небрежен, повече се владееше и ако не друго, то поне грижите, които полагаше за външността си, бяха нещо ново.

— Ах, да, няма що — Жюли вчера мърмореше, че я карал да му глади панталоните два пъти седмично.

— Опитай се да вразумиш Жюли — тя познава Реймон, откак се е родил...

— Жюли е предана, но и предаността има граници. Каквото и да говори Мадлен, нейните прислужници нищо не вършат. Жюли има лош характер, съгласна съм, но разбирам, че се ядосва, задето трябва да чисти черното стълбище и част от парадното.

Някакво пестеливо славейче отрони само три ноти. Те вървяха сред уханието на горчиви бадеми от един глогов храст. Докторът отново поде полугласно:

— Нашият малък Реймон...

— Няма да намерим равна на Жюли, това трябва да си знаем. Ще ми кажеш, че прогонва всички готвачки — много често обаче тя е правата... Например с Леони...

Той примирено попита:

— Коя Леони?

— Знаеш я, дебеланата... не, не последната... онази, която остана само три месеца — не искаше да чисти трапезарията. А това не е работа на Жюли...

Той каза:

— Сегашните прислужници не са като навремето.

Чувствуваше как нещо се утаява в него — отлив, който повличаше със себе си откровенията, признанията, разнежването, сълзите.

— По-добре да се прибираме...

— ... Мадлен все ми повтаря, че готвачката ѝ се цупела! Но това не е заради Жюли. Тази жена иска да ѝ се увеличи заплатата. Тук нямат толкова сметка, колкото в града, макар че пазаруваме в много големи количества — иначе нямаше да остават при нас.

— Ще се прибирам.

— Вече?

Тя почувствува, че го е разочаровала, че е трябвало да изчака, да го остави да говори, и прошепна:

— Не разговаряме толкова често...

Отвъд жалките думи, които неволно ѝ се изплъзваха, отвъд стената, издигана ден след ден от търпеливата ѝ простащина, Люси Куреж долавяше сподавения призив на живия погребан — да, тя дочуваше този вик на затрупан миньор и в нея също, от незнайните дълбини на душата ѝ, един глас отвърщаше на този глас и се обаждаше някаква нежност.

Тя понечи да склони глава на рамото на своя съпруг, отгатна как тялото му се отдръпна и лицето му се затвори, вдигна очи към къщата, не можа да се сдържи и отбеляза:

— Пак си оставил електричеството да гори в стаята ти.

Веднага съжали за думите си. Той ускори крачка, за да се отдалечи от нея, бързо изкачи стъпалата, въздъхна облекчено, защото салонът бе пуст и успя да стигне до кабинета си, без никого да срещне. Най-сетне се озова там, седна пред бюрото, стисна с две ръце изнуреното си лице, сетне отново махна с ръка, сякаш помиташе нещо... Неприятно бе, че кучето е умряло — не беше толкова лесно да се набави второ. Но, от друга страна, покрай тези глупави истории не бе следил нещата достатъчно отблизо. „Твърде много се осланях на Робенсон... Сигурно е объркал датата на последната инжекция. По-добре всичко да се повтори наново.“ Отсега нататък щеше да бъде предостатъчно Робенсон да измерва температурата на животното, да взима проби от урината и да ги изследва.

[1] Морис Метерлинк (1862–1949) — белгийски писател и драматург. Носител на Нобелова награда за литература (1911). Във философските си есета «Съкровището на смирените» (1896) и «Мъдростта и съдбата» (1898) говори за неведомите пътища на съдбата и смята, че щастието може да се постигне със смелост и доброта. — Б.пр. ↑

[2] Блез Паскал (1623–1662) — френски философ, писател, математик и физик. След необикновено плодотворната си дейност в областта на точните науки изживява разочарование и се обръща изцяло към проблемите на религията и философската антропология. Сближава се с представителите на янсенизма и в «Писма до един провинциалист» критикува езуитската казуистика. Основният му философски труд «Мисли» е издаден посмъртно през 1669 г. и представлява бележки и размисли към замислената от него «Апология на християнската религия». — Б.пр. ↑

[3] Град в Южна Франция. Според поверието Дева Мария се явила през средновековието в една пещера в околността и оттогава градът и катедралата са място за поклонение. — Б.пр. ↑

[4] Участниците в борбата с бикове, всеки от които изпълнява различна роля (исп.). — Б.пр. ↑

VI

Едно прекъсване на тока бе спряло трамваите и те неподвижни се проточваха по булевардите, подобни на шествие от млади гъсеници. Трябваше това премеждие да ги сполети, за да си дадат най-сетне знак Реймон и Мария. Всъщност на другия ден след неделата, когато не се бяха видели, и двамата се бяха измъчвали от тревогата, че никога вече не ще се срещнат, и всеки от тях бе решил да направи първата стъпка. Тя обаче виждаше в него непорочен ученик, който от нищо и никакво се скандализира, той пък не би дръзнал да заговори жена. Реймон отгатна присъствието ѝ сред навалищата, макар че за пръв път бе облечена в светла рокля, а тя, макар и леко късогледа, отдалеч го позна, защото този ден му се бе наложило да облече за някаква церемония униформата на колежа и незавързаната му пелерина бе небрежно метната на раменете (по примера на курсантите от Морското училище). Някои пътници се качваха в трамвая, решени да чакат, други се отдалечаваха на групички. Реймон и Мария се срещнаха при стъпалото. Без да го гледа, за да може той да помисли, че не се обръща към него, тя полугласно каза:

— В края на краищата не ми остава много път...

А той, с леко извърната глава и пламнали бузи, изрече:

— Няма да е неприятно веднъж да се повърви пеша.

Тогава тя се осмели да спре очи на лицето, което никога не бе виждала така отблизо:

— От толкова време се прибираме заедно, че не би трябвало да губим навика.

Направиха няколко крачки в мълчание. Тя скришом гледаше горящата буза, твърде младата плът, разкъравявана от бръснача. С още детинско движение той с две ръце крепеше на хълбока си износена чанта, пълна с учебници, и у Мария се загнезди мисълта, че той е още почти дете. Испита смътно вълнение, изтъкано от задръжки, срам и сладост. Той се чувствуваше вцепенен от вълнение, скован както някога, когато му се струваше непосилно да прекрачи прага на

някое магазинче. Беше смаян, че е по-висок от нея — лилавата сламена шапка затулваше почти изцяло лицето ѝ, но той виждаше голата шия, рамото, леко подало се от роклята. Обзе го ужас, че не намира една-единствена дума, за да наруши мълчанието, че ще пропилее този миг.

— Вярно, вие не живеете далече...

— Да, Таланската църква е на десет минути път от булевардите.

Той измъкна от джоба си кърпа с мастилени петна, изтри чело, видя мастилото и скри кърпата.

— Но вашият път може би е по-дълъг, господине...

— О, не! Слизам малко след църквата.

И той много бързо добави:

— Аз съм синът на Куреж.

— Синът на доктора?

Той каза поривисто:

— Познат е в града, нали?

Тя бе вдигнала глава, за да го погледне, и той видя, че е пребледняла, докато му казваше:

— Светът наистина е малък... в никакъв случай не му споменавайте за мене.

— Никога за нищо не му споменавам — впрочем не знам коя сте.

— По-добре да не знаете.

Тя отново го обгърна с продължителен поглед: синът на доктора! Той можеше да бъде само много простодушен, много набожен колежанин. Щеше с ужас да избяга, когато разбере името ѝ. Как би могъл да не го знае? Допреди година малкият Бертран Ларусел се обучаваше в същия колеж... името на Мария Крос навярно доста бе нашумяло там... Той настояваше не толкова от любопитство, колкото от страх пред мълчанието.

— Напротив, кажете ми името си... Аз как ви казах своето...

Пред едно магазинче пламтяха под хоризонталните лъчи наредени в кошница портокали. Градините бяха като полепнали с прах; един надлез прехвърляше железопътната линия, от която навремето Реймон се вълнуваше, защото по нея влаковете пътуваха за Испания. Мария Крос мислеше: „Да му кажа името си, означава може би да го загубя... но няма не е мой дълг да го отвърна от себе си?“ Тя се измъчваше и се наслаждаваше на вътрешната си борба. Измъчваше се

истински, но изпитваше смътно задоволство да си шепне: „Трагично е...“

— Когато узнаете коя съм... (не можа да се възпре от сравнение с легендата за Психея, с „Лоенгрин“).

Той избухна в прекалено шумен смях, но после непринудено каза:

— Все пак ще се срещаме в трамвая... Не сте ли забелязали, че нарочно се качвам в шест часа... Нима не сте? Виж ти! Защото, знаете ли, понякога пристигам достатъчно рано, за да хвана трамвая от без четвърт... обаче нарочно го изпускам заради вас. Даже вчера си тръгнах след четвъртия бик, за да не ви изтърва — а пък точно тогава ви нямаше, а казват, че Фуентес бил невероятен накрая. След като се заприказвахме, какво значение има как ви е името? Преди от нищо не ми пукаше... Откакто знам, че ме гледате...

В този език, който у другото щеше да се стори на Мария отвратително пошъл, тя откриваше сладостна тръпчивост и всеки път, когато след това пресичаше пътя на това място, щеше да си спомня чувствата, разразили се в душата ѝ от простичките думи на ученика — нежност, щастие...

— Все ще трябва да ми кажете името си... пък и само трябва да запитам татко. Лесно ще бъде — една дама, която винаги слиза при Таланската църква.

— Ще ви го кажа, но трябва да ми се закълнете, че никога няма да говорите за мен на баща си.

Сега вече тя допускаше, че името ѝ няма да го отблъсне, но се престори, че още вярва в застрашаващата я опасност. „Нека съдбата реши“ — си казваше тя, защото в себе си бе сигурна в победата. Малко преди да стигнат при църквата, тя поиска той да продължи сам заради търговците, които щели да я познаят и да се пуснат приказки.

— Добре, но не преди да узная...

Тя бързо изрече, без да го гледа:

— Мария Крос.

— Мария Крос?

Тя започна да рови дупка в пръстта със слънчобрана си и много бързо добави:

— Почакайте да ме опознаете...

Той я гледаше заслепен:

— Мария Крос!

Това бе жената, чието име бе чул да се шепне един летен ден из Алеите Турни, на връщане от борбите с бикове... Тя минаваше в каляска с два коня... някой до него каза: „Какво нещо са тоя род жени!“ Сетне изведнъж си спомни времето, когато заради някакво водолечение трябваше да си тръгва от колежа още в четири часа. По пътя настигаше малкия Бертран Ларусел, още тогава изпълнен с високомерие. Жълтеникави гетри стягаха дългите му крака и го съпровождаше ту прислужник, ту свещеник с черни ръкавици и висока яка. От всички „големи“ Реймон се радваше на най-отвратителна слава пред „средните“ по възраст в училище: набожният и непорочен Бертран пиеше с очи „безсрамника“, когато той минаваше покрай него, без да подозира, че в неговите очи той самият бе загадъчна личност. По това време госпожа Виктор Ларусел още бе жива и нелепи слухове се носеха из града и колежа — говореше се, че Мария Крос искала брак и карала любовника си да остави своите близки без пукната пара; други твърдяха, че чакала госпожа Ларусел да умре от рака си, за да може да се венчае в черква. Неведнъж през прозорците на файтона им Реймон бе съзирал до Бертран бледата, сякаш безкръвна майка, за която госпожите Куреж и Баск казваха: „Настрада се тя! Какво достойнство в мъченичеството! Може да се каже, че земята е нейното чистилице... Аз такъв човек щях да го заплюя с презрение и да го зарежа...“ Един ден Бертран Ларусел излезе сам. Чуваше как „безсрамникът“ си подсвирква зад него и бързаше, но Реймон нагаждаше крачката си към неговата и не откъсваше очи от късото пардесю и от хубавичкия каскет от английски плат. Колко важно му се струваше всичко, свързано с това дете! Малкият Бертран се затича, една тетрадка се плъзна от чантата му и когато се усети, Реймон вече я бе вдигнал. Детето се върна назад, прежълтяло от страх и гняв: „Върнете ми я!“ Но Реймон се подхилваше и полугласно прочете на корицата: „Дневник“.

— Сигурно е много интересен дневникът на малкия Ларусел...

— Върнете ми я.

Реймон тичешком премина през входа на Градския парк и пое по една безлюдна алея. Зад себе си чуваше жалния, задъхан глас: „Върнете ми я! Ще ви обадя!“ Притаен зад един храст, „безсрамникът“

се надсмиваше над малкия Ларусел, който остана без дъх, хвърли се в тревата и силно захлипа:

— Ето ти тетрадката... дневника... глупчо!

Той вдигна детето, изтри очите му, изтупа английското пардесю. Каква неочаквана нежност у този грубиян! Малкият Ларусел изглеждаше трогнат и вече се усмихваше на Реймон, който внезапно не можа да устои на едно пошло хрумване:

— Кажи, виждаш ли понякога Мария Крос?

Аленочервен, Бертран грабна чантата си и хукна, без Реймон да помисли да го гони.

Мария Крос... Този път тя го пиеше с очи... Беше си я представял по-висока, по-загадъчна... Тази дребна женичка в лилаво беше Мария Крос. Виждайки смущението на Реймон, тя се заблуди и смотоледи:

— Не мислете, че... В никакъв случай не мислете...

Трепереше пред този съдник, когото мислеше за ангел. Не правеше разлика между възраст и поквара, не знаеше, че пролетта често е сезонът на калта и че в този юноша може да има само мръсотия и нищо друго. Не намери сили да понесе презрението, което си представяше у момчето, и побягна след почти нечуто подхвърлени думи за сбогом. Той я настигна:

— До утре вечер, нали? В трамвая, по същото време.

— Нима искате?

Докато се отдалечаваше, тя на два пъти се обърна към него. Неподвижен, той си мислеше: „Мария Крос си пада по мене.“ Повтаряше си, сякаш не можеше да повярва на късмета си: „Мария Крос си пада по мене.“

Той вдъхваше вечерта, сякаш същината на вселената се съдържаше в нея, и се чувствуваше способен да я побере в набъбналото си тяло. Мария Крос си падаше по него... Дали да каже на другарите си? Никой обаче нямаше да му повярва. Вече съглеждаше плътния листат затвор, където членовете на едно и също семейство живееха слети и разделени като световите, образуващи Млечния път. Ах, днес тази клетка беше тясна за тщеславието му. Заобиколи я, потъна в гъсталака на единствената неопасана с ограда борова горичка,

наричана Крайбрежната горица. Земята, където легна, бе по-топла от човешко тяло. Боровите иглички издълбаха знаци по дланите му.

Когато влезе в трапезарията, баща му разрязваше страниците на едно списание и отвърщаше на някаква забележка на жена си:

— Не чета, гледам заглавията.

Никой сякаш не чу поздрава на Реймон освен баба му:

— Я, ето го и моя хубостник.

Когато минаваше покрай стола ѝ, тя го задържа и го привлече към себе си:

— Миришеш на смола.

— Бях в Крайбрежната горица.

Тя снизходително го измери с поглед и промърмори с нежност обидната дума: „Негодник!“

Той лочеше супата си шумно като куче. Колко нищожни му се струваха всички тези хора! Рееше се сред слънчеви лъчи. Бащата единствен му изглеждаше близък — той познаваше Мария Крос! Бе ходил в дома ѝ, бе я лекувал, виждал я бе в леглото, опирал бе глава о гърдите и гърба ѝ... Мария Крос! Мария Крос! Това име го давеше като съсирек кръв — чувствуваше в устата си горещата, солена ласка и накрая топлата вълна на името напяр в бузите и му се изплъзна:

— Тази вечер видях Мария Крос.

Докторът тутакси го изгледа втренчено. Запита:

— Как разбра, че е тя?

— Бях с Папийон, който я познава по лице.

— Охо! — провикна се Баск. — Реймон си пуска боята!

Едно от момиченцата повтори:

— Да, да, вуйчо Реймон си пуска боята!

Той промърмори нещо и размърда рамене. Отклонил поглед, баща му зададе още един въпрос:

— Сама ли беше?

Реймон отвърна, че е била сама, и докторът отново заразвява страниците, а госпожа Куреж каза:

— Любопитно е, че такива жени ви интересуват повече от другите. Какво толкова особено има, че е видял да минава тази особа? По времето, когато е била камериерка, дори нямаше да я погледнете.

Докторът я прекъсна:

— Но, моля те, тя никога не е била камериерка!

— Впрочем — обяви внезапно Мадлен — това с нищо не би я посрамило, напротив!

И тъй като слугинята точно бе излязла, отнасяйки подноса, тя кисело се обърна към майка си:

— Като че ли нарочно настройваш прислугата, обиждаш я. Специално Ирма е много докачлива.

— Просто невероятно... Сега пък трябвало да ги коткам...

— Дръж се със своите прислужници както си щеш, но не прогонвай чуждите... особено когато ги караш да поднасят ястията.

— Ти сигурно много се притесняваш от Жюли... Известно е, че не можеш да задържиш нито една прислужница... Всеки знае, че когато моите ме напускат, то е заради твоите...

Влизането на слугинята прекъсна спора, който се възобнови под сурдинка, щом тя се прибра в кухнята. Реймон снизходително наблюдаваше баща си — дали Мария Крос щеше да съществува за него, ако бе работила като камериерка? Докторът внезапно вдигна глава и без никого да погледне, изрече:

— Люси, Мария Крос е дъщеря на учителката, която ръководеше училището „Сен Клер“ по времето, когато твоят скъп господин Лабрус беше негов свещеник.

— Какво? Онази вещица, която му създаде толкова главоболия? Която бе предпочела да не присъствува на литургия, отколкото да не заема с ученичките си първите редове в централната част на черквата? Е, не се учудвам. Кръвта вода не става.

— Помниш ли — каза старата госпожа Куреж, — бедният господин Лабрус разправяше, че вечерта след изборите, когато маркиз Дьо Люр-Салюс бе победен от някакво адвокатче от Базас, учителката с цялата си сбирщина отишла под прозорците на презвитерския дом, за да му се присмиват, и хвърляла толкова много фишеци в чест на новия депутат, че ръцете ѝ били почернели от барут...

— Хубави хора, няма що.

Но докторът вече не ги слушаше и наместо да се качи в кабинета си както обикновено, последва Реймон в градината.

Тази вечер на бащата и сина им се щеше да се поразговорят. Неизвестно за тях някаква сила ги сближаваше, сякаш съхраняваха

една и съща тайна. Така се търсят и разпознават посветените, съучастниците. Всеки от тях откриваше в другия единственото същество, с което можеше да беседва за това, което му лежеше на сърцето. Тъй както две пеперуди, разделени от цели километри, се срещат върху сандъчето, където е затворена изпускащата мирис женска, те бяха следвали пресичащите се пътища на желанията си и кацаха един до друг върху невидимата Мария Крос.

— Имаш ли цигара, Реймон? Забравил съм вкуса на тютюна... Благодаря... Ще се поразходим ли?

Той сам слушаше думите си изумено, като същинска жертва на измамно чудотворно изцеление, пред чиито очи изведнъж се отваря раната, която е смятал за излекувана. Сутринта, в лабораторията, все още изпитваше облекчението, което завладява вярващия след опрощението на греховете му. Търсеше в сърцето си кътчето, завзето от страстта, но вече не го намираше. С какъв тържествен и донякъде пресилено благонравен тон се бе обърнал към Робенсон, който от пролетта занемаряваше понякога работата си заради някаква танцорка от „Буф“! „Приятелю, ученият, който храни любов към изследователската дейност и се стреми да докаже способностите си, винаги ще счита за изгубено време часовете и минутите, отдавани на страстта...“ Робенсон бе отметнал непокорните си коси и триейки стъклата на очилата си с обгорената от киселини престилка, се осмели да подхвърли:

— Все пак любовта...

— Не, драги, за истинския учен е невъзможно науката да не вземе превес над любовта освен при кратковременни помрачения. Винаги ще таи в душата си горчилка на съжаление към повъзвишените удовлетворения, които би вкусил, ако целият му плам е бил насочен към целта му в науката.

— Вярно е — бе отвърнал Робенсон, — че повечето от големите учени са били сладострастници, но не виждам сред тях истински страстни личности.

Тази вечер докторът разбираше защо се бе изчервил при това твърдение на своя ученик. Едно изречение на Реймон — „Видях Мария Крос“ — се бе оказало достатъчно, за да се размърда в него страстта, за която бе повярвал, че е мъртва. Ах, тя просто дремеше... едно дочуто слово я разбужда, подхранва я — и ето, тя се протяга и се

прозява, надига, се. В невъзможността си да прегърне желаното от нея тя ще се засити с думи. Да, каквото и да му струва, докторът ще говори за Мария Крос.

Сближени от желанието в един глас да възхваляват Мария Крос, бащата и синът още с първите си думи престанаха да се чуват един другия. Реймон поддържаше, че жена от подобна величина може само да ужасява жалките, благочестиви женици; възхищаваше се на дързостта ѝ, на необузданите стремежи, на целия ѝ безпътен живот, който си представяше. Докторът възрази, че Мария Крос далеч не била куртизанка и не трябвало да се вярва на хорските приказки:

— Познавам я аз Мария Крос! Мога да кажа, че докато нейният малък Франсоа беше болен, а и след това, бях най-добрият ѝ приятел... Тя споделяше с мен...

— Горкият ми татко! Какъв ли майтап си е правела с теб! Или не е така?

Докторът с усилие се овладя и разгорещено отвърна:

— Не, моето момче, тя ми се доверяваше с изключително смирение. Ако има на света същество, за което да може да се каже, че делата противоречат на характера му, то това е Мария Крос. Тя се е погубила от неизлечимата си леност. Майка ѝ, учителката от Сен Клер, я готвела за Екол Нормал, но бракът с помощник-интенданта на 144-ти полк прекъснал следването ѝ. През трите години семеен живот тя с нищо не е давала повод за приказки и ако мъжът ѝ бе останал жив, щеше да бъде най-почтена и невзрачна жена. Не е заслужавала никакъв упрек освен за леността, поради която била неспособна да се заинтересува от домакинството. Той мърморел малко, когато се връщал — ми казваше тя, — защото за вечеря имало само юфка, претоплена на спиртника. Предпочитала по цял ден да чете, облечена в прокъсания си пеньоар и по пантофи на бос крак. Ако знаеш колко безразлична е към разкоша тази набедена куртизанка! Ето, неотдавна реши да не използва повече файтона, подарен ѝ от Ларусел, и пътува с трамвая като обикновените хора... Какво се смееш? Не виждам нищо смешно... Ама не се смей така, дразнещо е... Когато останала вдовица с дете и се наложило да работи, можеш да си представиш на какви лишения е била подложена тази „интелектуалка“... За нещастие една приятелка на нейния съпруг ѝ помогнала да постъпи като секретарка при Ларусел. Мария нямала никаква задна мисъл, но докато Ларусел

бил безпощаден към служителите си, на нея той никога не правел забележки, макар че тя вечно закъснявала и била мудна в работата. Това било достатъчно, за да ѝ излезе име, и когато се усетила, било невъзможно да го опровергае — за всички била „мадамата на шефа“ и от тяхната враждебност положението ѝ станало непоносимо. Уведомила Ларусел, който само това и чакал. Той предложил на младата жена, докато си намери друга работа, да наглежда извънградското му имение, което не могъл или не искал да даде под наем през тази година...

— И според нея това е било донемайкъде невинно?

— Не, разбира се, тя ясно виждала накъде бие, но бедната жена трябвало да плаща наем, твърде висок за възможностите ѝ. А освен това малкият Франсоа страдал от ентерит и лекарят смятал, че се налага да живее сред природата; пък и вече се чувствувала толкова злепоставена, че не намерила смелост да се откаже от такъв сгоден случай. Отстъпила пред напора му...

— Много точно казано.

— Не знаеш за какъв човек говориш. Тя дълго устоявала. И какво от това? Не можела да попречи на Ларусел да води вечер гости. Признавам, била е малодушна, непоследователна, съгласявайки се да бъде домакиня на тези вечери. Но аз разбрах какво са представлявали прословутите вторнишки приеми, които минават за оргии... Били са възмутителни само защото по това време състоянието на госпожа Ларусел се влошило. Уверявам те, тогава Мария не знаела, че жената на покровителя ѝ била в опасност. „Не осъзнавах, че постъпвам зле — ми каза тя, — господин Ларусел още нищо не бе получил от мен, дори и целувка — нищо, съвсем нищо. Какво осъдително имаше в това да приемам на масата си тези глупаци?... Навярно все пак съм изпитвала известно опиянение да блестя пред тях... играех на «интелектуалка»... чувствувах, че шефът е горд с мен... Беше обещал да се погрижи за малкия...”

— И ти си се хванал на тази въдица!

Какво простодушие у бедния му баща! Но Реймон главно го беше яд на него за това, че снижава Мария Крос до равнището на някаква жалка даскалица, почтена и безволева, и по този начин обезценява завоеванието му.

— Отдала се на Ларусел едва след смъртта на жена му — от умора, от някакво отчаяно безсилие — да, именно това е изразът и тя го намери: „отчаяно безсилие“. Впрочем не си правела никакви илюзии, гледала трезво и не повярвала нито на преструвките му на безутешен вдовец, нито дори на мъглявите му обещания да се ожени за нея някой ден. Казваше, че познава „тези господа“ твърде добре, за да храни някакви илюзии. Като любовница му правела чест — но като съпруга! Знаеш, че Ларусел изпрати малкия Бертран в колежа в Нормандия, за да не бъде изложен на опасността да се срещне някой ден с Мария Крос. Всъщност той не я намира за по-различна от уличниците, с които ѝ изневерява всеки ден. Впрочем плътската им близост съвсем не стига далеч — знам, уверен съм, това със сигурност го заявявам, момчето ми, макар че Ларусел е луд по Мария. Той не е човек да се перчи с нея само „за показ“, както мислят в Бордо. Тя обаче го отблъсква...

— Е, какво? Значи, Мария Крос е светица?

Не се виждаха, но всеки от тях отгатваше враждебността на другия, при все че говореха полугласно. За миг свързани от едно име — Мария Крос, — и ето че пак то ги разделяше отново. Мъжът вървеше с вдигната глава, а юношата гледаше в земята и ядовитото подритваше някаква шишарка.

— Намиращ, че съм голям глупак. Но от нас двамата, моето момче, наивният си ти. Да вярваш само в злото, означава, че не познаваш хората. Да, ти го каза: у Мария Крос, чиито злочестини са ми известни, се крие светица... Да, може би — светица... Но ти не можеш да разбереш.

— Не ме размивай.

— Впрочем ти не я познаваш, а вярваш на клюки. А аз я познавам...

— А пък аз... знам каквото знам.

— Какво знаеш?

Докторът бе спрял наред затъмнената от кестени алея и стискаше Реймон над лакътя.

— Ама пусни ме! Добре, така да бъде: Мария Крос отблъсква Ларусел... но не е само той...

— Лъжец!

Реймон изумено прошепна: „Ха! Как... но...“ Споходи го подозрение, което, едва възникнало, се изличи или по-скоро задряма. Той също не можеше да вмести любовта в образа, който си бе изградил за бащата — несъмнено досаден, но винаги зареян между небето и земята, винаги такъв, какъвто го виждаше с детския си поглед: без страсти, без грехове, недосегаем за злото, неподкупен, превъзхождащ всички останали хора. Чу как той диша тежко в мрака. Тогава докторът си наложи нечовешко усилие и повтори с почти весел, насмешлив глас:

— Да, лъжец! Шегаджия, който иска да ми отнеме илюзиите...

Реймон мълчеше, затова той добави:

— Хайде, разправяй.

— Нищо не знам.

— Преди малко каза: знам каквото знам.

Той отвърна, че просто така си говорел, с тона на човек, решен да мълчи. Докторът повече не настоя. Нямахше никакъв начин да бъде разбран от сина си, макар че той все още бе тук, съвсем близо до него и усещаше топлината му, миризмата на младо животно.

— Аз оставам... Няма ли да поседнеш за малко, Реймон? Най-сетне излезе ветреца.

Реймон го увери, че предпочитал да поспи. Още няколко мига докторът дочуваше как юношата подритва шишарката, сетне остана сам под гъстия провиснал листак, заслушан в пламенния и печален зов, който ливадата отправяше към небето. Да стане, се оказа огромно усилие. Електричеството пак гореше в кабинета му: „Люси сигурно мисли, че работя... Каква загуба на време! Аз съм на петдесет и две — не, на петдесет и три години. Какви ли са клюките, които този Папийон...“ Прокара ръце по един кестенов ствол и си спомни, че на него Реймон и Мадлен бяха издълбали инициалите си. И изведнъж, затворил очи, той го прегърна и долепи буза до гладката кора. После най-сетне се изправи, изтупа ръкави, пипнешком поправи вратовръзката си и се упъти към къщата.

Ала в алеята с лозите Реймон, мушнал ръце в джобовете, все така подритваше шишарката и си мърмореше: „Ама какъв лапнишаран! Няма втори като него!“ Ах, той обаче щеше да се покаже на висота, на него такива нямахше да му минават. Не се замисляше как да продължи щастието си до предела на тегнещата нощ. За нищо не биха му послужили нито звездите, нито мирисът на акациите. Лятната

вечер напразно шибаше младия, добре въоръжен самец, уверен в силата си в този миг, уверен в тялото си и безразличен към всичко, което тялото не може да притежава.

VII

Работа — едничък опиум. Всяка сутрин докторът се пробуждаше излекуван, сякаш опериран от болката, която го разяждаше. Потегляше сам (през пролетта Реймон не използваше файтона). Духом вече бе в лабораторията и страстта му бе само притъпена болка, за която запазваше смътно съзнание. Пожелаеше ли, би могъл да я пробуди: бе сигурен, че от него ще се изтръгне вик, ако докосне чувствителното място. Но предния ден най-съкровената му хипотеза бе опровергана от един факт, както твърдеше Робенсон, и дълга поредица от проучвания бе под заплаха от провал. Какво тържество за Х..., който бе разгласил пред Дружеството по биология мнимите му технически грешки!

Голямата злочестина на жените е, че нищо не ги отклонява от тайния враг, който ги гризе. Докато над микроскопа докторът забравяше за себе си и за света и се превръщаше в пленник на наблюдавания предмет, тъй както е пленник на плячката си наострилото уши куче в ловна стойка, Мария Крос, полегнала при плътно затворени капаци, очакваше единствено часа на срещата — кратък проблясък в сивия ѝ делник. Но колко разочарования носеше дори този час! Доста бързо им се бе наложило да се откажат от съвместното пътуване до Таланската църква. Мария Крос пресрещаше Реймон недалеч от колежа, в една алея на Градския парк. Той се отпускаше още по-малко, отколкото дори през първия ден и докачливата му непохватност окончателно убеди Мария, че е дете, при все че от време на време някоя усмивка, намек или крадлив поглед биха могли да пробудят съмненията ѝ. Тя обаче държеше на измисления от нея ангел. Пристъпваше към него като към дива и неосквернена птица — на пръсти, безкрайно предпазливо. Всичко затвърждаваше у нея измамната ѝ представа: страните, поруменяващи от нищо и никакво, ученическият жаргон, отпечатъкът на детството, обгърнал силното тяло като лека омара. Бе ужасена от онова, което смяташе, че открива в Реймон, но в действителност то не съществуваше. Трепереше пред невинността на погледа му, упрекуваше

се, че е пробудила в него смут и безпокойство. Нищо не я предупреждаваше, че в нейно присъствие той мисли единствено за решението, което трябва да вземе — дали да наеме стая? Папийон знаеше някакъв адрес... но не било достатъчно изискано за такава жена. Папийон казваше, че в „Терминюс“ може да се вземе стая за един ден, но Реймон бе сновал напред-назад пред хотела, без да се реши да влезе. Съзираше и други трудности, преувеличаваше ги донемайкъде...

Без да се осмели да му каже, Мария Крос също мислеше как да го привлече в дома си. Тя обаче дори мислено си забраняваше да осквернява това неопитомено дете — нейната дива птица — и си внушаваше единствено, че в потъналия в тъкани салон, закътан сред задрямалата градина, любовта им най-сетне ще избликне в думи, че бурята ще се излее в дъжд. Не си представяше нищо освен може би тежестта на главата му в скута си. Той щеше да бъде сърне, приласкано с грижи, чиято топла муцунка тя щеше да усеща върху дланите си... Съглеждаше дълъг път, но искаше да види само най-предстоящите, най-целомъдрените ласки и си запрещаваше да мисли за по-нататъшните пламенни моменти от прехода, завършващ с леса, чиито клони любещите се същества откrehват, за да потънат в него... Не, не, те нямаше да стигнат толкова далеч, тя нямаше да разруши в детето онова, което разразяваше в нея обожание и боязън. Как да му подсказе, без да го подплаши, че през тази седмица може да дойде в салона, потънал в тъкани, и да се възползува от обиколката на господин Ларусел из белгийските му предприятия?...

Тази вечер на масата докторът наблюдава Реймон и го гледа как лочи супата си. Вижда не сина си, а мъжа, казал за Мария Крос: „Знам каквото знам...“ Какво ли е разправял Папийон? По дяволите, как да се съмнява, че Мария се занимава с някакъв непознат? „Упорствувам да очаквам писмо, а съвсем ясно е, че тя не желае повече да ме вижда. Това е знак, че се отдава... на кого? Вече няма начин за сближаване с малкия. Ако настоявам да говори, ще се издам...“ В този миг синът му

става, излиза през вратата, без да отвърне на майка си, която вика след него: „Къде отиваш?“ — и добавя:

— Сега ходи в Бордо почти всяка вечер. Знам, че е поискал от градинаря ключа от външната врата и се прибира към два часа през прозореца на перачницата. Ако го чуеш как отговаря на забележките ми... Трябва ти да се намесиш, но си толкова мек!

Докторът намира сили само да промълви:

— Най-разумно е да си затваряме очите.

Той чува гласа на Баск: „Ако беше мой син, щях да го стегна аз...“ Докторът на свой ред става, отива в градината. Ако смееше, щеше да изкрещи: „Нищо не съществува за мен освен страданието ми.“ Хората не се замислят, че обикновено страстите на бащите ги разделят от синовете им.

Прибира се, сяда зад бюрото, отваря едно чекмедже, вади снопчето писма и препрочита онези, които Мария му е писала преди шест месеца: „Нищо не ме свързва с живота повече от желанието да стана по-добра... Малко значение има за мен, че то е скрито и хората продължават да ме сочат с пръст. Приемам хулите им...“ Докторът забравя, че навремето цялата тази добродетелност го отчайваше и страдаше, че отношенията им са поставени на възвишена основа. Изобщо той се вбесяваше, че спасява жената, с която би му било тъй сладостно да се погуби. Представя си присмеха на Реймон при прочита на това писмо, негодува пред него, възразява полугласно, сякаш не е сам. „Фасони...“ — „Фасони“ ли? Изразните средства при нея винаги са прекалено книжни... Но нима пред леглото на малкия, умиращ Франсоа пак бе „фасон“ смирената болка, приемането на страданието, като че ли чрез кантианските норми, предъвквани от майка ѝ, до нея достигаше непокътнато цялото древно и мистично наследство?... Пред креватчето, затрупано с лилии (Каква самота около малкия мъртвец! Какво порицание!), тя се самообвиняваше, биеше се в гърдите, стенеше, че така трябвало да бъде, радваше се, че детето не е имало време да изпита срам от нея... Тук човекът на науката се намесваше: „Истина е, че беше искрена, и все пак това величие беше примесено с известно задоволство — да, тя задоволяваше вкуса си към възвишеност.“ Мария Крос винаги се бе стремилa към романтични положения: нима не си бе наумила да се види с умиращата госпожа Ларусел? Докторът с голяма мъка ѝ бе обяснил, че подобни срещи са

успешни само в театъра. Въпреки това му се бе наложило да се съгласи да защити пред съпругата каузата на любовницата и успя да донесе на Мария уверението, че ѝ е простено.

Пристъпил към прозореца и надвесен в полумрака, докторът мислено се зае да разчлени нощния шепот: непрестанно стържене на щурци и скакалци, квакащо блато, две жаби, пресекливите трели на някаква птичка, която може би не бе славей, последният трамвай. „Знам каквото знам“ — бе казал Реймон. Кой бе успял да се хареса на Мария Крос? Докторът изговаря имена, отхвърля ги — тя се отвърщаваше от тези хора. Но от кого ли не се отвърщаваше? „Спомни“ си какво ти довери Ларусел в деня, когато дойде да му премериш кръвното: „Между нас казано, тя не е по онази част... нали ме разбирате? Изтърпява го, когато съм аз, защото все пак съм аз... Щях да падна от смях, когато в началото събирах господата. Те всички се навъртаха около нея. Това и очаквах: когато някой приятел ви представя любовницата си, първото, което си мислим, е как да му я свием, нали така? Казвах си: «Хайде да ви видя...» Тя на бърза ръка ги постави на място. Никой не познава любовните игри по-малко от Мария и не извлича от тях по-малко удоволствие. Щом ви го казвам, значи, знам. Невинна е като младенец, докторе! По-невинна от повечето красиви и почтени дами, които я презират.“ Ларусел бе казал още: „Мария не прилича на никоя друга жена, затова винаги се страхувам, че в мое отсъствие ще вземе някое нелепо решение: по цял ден мечтателствува и излиза само за да ходи на гробищата... Не мислите ли, че е под влиянието на някоя книжка?“

„Да, книга, може би — мисли си докторът, — или не, щях да знам, ако беше така: това беше по моята част! Една книга понякога преобръща живота на мъжа — е, така поне се твърди... но при жената? Хайде де! Дълбоко ни вълнува само това, което живее, само изтъканото от плът и кръв. Книга за прочит ли?“ — Той тръсна глава. „Прочит“ пробуди в съзнанието му връзка с думата „пръч“ и той си представи как козлоного и похотливо същество застава до Мария Крос.

Котки протяжно скимтяха сред тревите. Чакълът по алеята проскърца под нечии стъпки, някакъв прозорец се отвори: навярно Реймон се прибираше. Сетне докторът чу да се ходи из коридора. На вратата се почука — беше Мадлен.

— Не спиш ли, татко? Идвам заради Катрин: кашля с хрипове... Изведнъж ѝ стана... Страхувам се да не е дифтерит.

— Не, дифтеритът не започва така. Сега идвам.

Малко по-късно, излизайки от стаята на дъщеря си, той почувствува болка отляво, хвана се за сърцето, застана неподвижно до стената на коридора, в мрака. Не извика никого, но с ясно съзнание чуваше разговора на Баскови зад вратата:

— Какво да ти кажа, учен е, то се знае, но от знания е станал скептичен: не вярва вече в лекарствата, а как да се лекува без лекарства?

— Нали ни уверява, че е нищо работа, дори не и псевдокруп.

— Не се бой, на пациентите си все щеше нещо да предпише, но за семейството не се престарава, не си дава много зор. Понякога е досадно, че не можем да се обърнем към другиго.

— Да, но е удобно винаги да ни е подръка нощем. Когато горкия човек вече не ще го има, няма да спя спокойно заради малките.

— Трябваше да се омъжиш за лекар!

Смехът бе сподавен от целувка. Докторът почувствува как ръката, която стискаше сърцето му, се отпусна и той с котешки стъпки се отдалечи. Изтегна се, но не го свърташе да лежи и остана седнал на кревата си, в мрака. Всичко спеше освен шумоленето на листата... „Дали Мария някога е обичала? Помня как се заплесваше по разни... например по малката Габи Дюбоа... Искаше да я накара да скъса с Дюпон-Гюнтер... Но това пак беше страст от възвишен характер... Сигурно сред прадедите ѝ е имало някой проповедник, от когото е наследила склонността да спасява души. По този повод някой ми казваше, че въпросната Габи говорела какво ли не за Мария... Помня и други нейни увлечения... Може би по-особени наклонности определят нейния случай... Забелязал съм, че прекалено възвишените хора... Нима вече се съмва!“

Избута възглавницата, предпазливо се изтегна, без машинарията на тялото му да пострада, и се унесе.

VIII

— Какво да кажа на градинаря?

В една безлюдна алея на Градския парк Мария Крос се старае да убеди Реймон да дойде в дома ѝ, където вече няма опасност никого да срещне. Настоява и се срамува, че настоява, чувствава се похитителка пряко волята си. Как да не види признак на чиста тревога в странната фобия на момчето, което преди време тъпчеше пред някой магазин, без да посмее да влезе? Ето защо възразява:

— Реймон, в никакъв случай не мислете, че искам... не допускайте, че...

— Неприятно ми е, че трябва да мина пред градинаря.

— Нали ви казвам, че няма градинар. Обитавам празно имение, на което господин Ларусел не може да намери наемател: поставил ме е там наместо пазач.

Реймон избухна в смях:

— Значи, вие сте градинарката!

Младата жена превива рамене, крие лицето си, мълви:

— Отстрани погледнато, всичко е против мене. Никой не е длъжен да знае, че съм била чистосърдечна, приемайки това място. За Франсоа беше нужен чист въздух...

Реймон знае песента и си казва наум: „Като ми пееш...“, сетне я прекъсва:

— Значи, казвате, че няма градинар... а слугите?

Тя го успокои: в неделя освобождавала Жюстин, единствената прислужница, чийто съпруг бил огняр и вечер идвал да преспива, за да има мъж в къщата с не особено здрави ключалки — предградията не били безопасни. Но в неделя следобед Жюстин излизала с него — Реймон просто щял да влезе, да прекоси трапезарията вляво — салонът бил в дъното.

Той замислено рови пясъка с тока на обувката си. Зад кучешкия дрян скърцат люлки, една продавачка им предлага прашни хлебчета, блокчета шоколад, увити в жълта хартия. Реймон казва, че не е

закусвал, купува си кифла, парче шоколад с бадеми. В този миг пред момчето, разкъсващо със зъби хляба от закуската си, Мария прозира неумолимата си съдба: нищо порочно няма в нея при зараждането на желанията ѝ и все пак всички нейни постъпки изглеждат чудовищни. Не, тя нямаше зъл умисъл, когато в трамвая това лице започна да се превръща в отмора за очите ѝ — защо да се съпротивява пред една тъй безобидна нежност? Впрочем зажаднялото същество не храни подозрение към изпречилия се на пътя му извор. „Да, искам да го приема у дома си, но само защото на улицата или на някоя пейка в градската градина не бих могла да проникна в тайната му...“ И все пак, отстрани погледнато, впечатлението е едно: двадесет и седем годишна жена, държанка, привлича в къщата си юноша — сина на единствения човек, който някога ѝ е оказвал доверие и се е въздържал да я заклейми... Дори след раздялата им при Кръста на Сен Жьонес тя продължаваше да си мисли: „Искам да дойде не за да прегрешим, не, не за да прегрешим — отвращавам се от подобна мисъл. И все пак той е недоверчив и как не? Всички мои постъпки имат една невинна страна, обърната към мен, и друга — уродлива — обърната към хората. Но може би именно хората виждат истината...“ Тя произнесе едно име, после второ... Презряна бе заради постъпки, в които се бе подвела по чужда воля, но тя си припомни и други — извършени скришом, — които единствено на нея бяха известни...

Тя бутна портата, която Реймон щеше да отвори за пръв път в неделя, пое по тревясалата алея (градинар няма). Небето бе тъй притъмняло, та изглеждаше невероятно как облаците още не са се продънили — небе, сякаш обезсърчено от всемирната жажда. Листата клюмаха залинели. Слугинята не бе затворила капациите: едри мухи се блъскаха в цокъла. Мария намери сили само да захвърли шапката си на пианото. Обувките ѝ изцапаха лежащия стол. Никакво движение не бе по силите ѝ освен да запали цигара. Ах, имаше още нещо: тялото ѝ, морно отпуснато въпреки трескавите представи. Колко следобеди, пропилены на това място, когато чак ѝ се повдигаше от много пушене! Колко скроени и пропаднали планове за бягство и пречистване! Необходимо бе първо да стане, да предприеме действия, да се види с хора... „Но ако се откажа да преобразя външния си живот, не ми остава друго, освен да се въздържам от всичко, в което съвестта би ме упрекнала или би се усъмнила. Например малкият Куреж...“ Решено

бе: привличаше го в дома си само заради сладостта, позната вече от трамвая в шест часа — утехата от нечие присъствие, печалното и несмуцавано съзерцание, вкусвано тук на воля и по-пълно, отколкото в трамвая. Само това ли? Само това? Когато присъствието на едно същество ни вълнува, ние, без сами да знаем, тръпнем пред възможните продължения, пред неопределените възможности, от които ни обзема смут. „Бързо бих се отегчила да го съзерцавам, ако не бях разбрала, че той отвърща на играта ми и че един ден ще се заговорим... И в този салон не си представям нищо между нас освен размяна на доверчиви думи, на майчински ласки, на кротки целувки... Но имай все пак смелостта да си признаеш, че отвъд това непорочно щастие предугаждаш цял един свят — същевременно достъпен и забранен, — свободно пространство без граници за преодоляване, където постепенно можеш да потънеш; мрак, способен да те погълне сякаш по грешка... И какво от това? Кой забранява това щастие? Не бих ли съумяла да ощастливя това момче?... Ето къде започваш да си кривиш душата: той е син на доктор Куреж, на този свят доктор... Той самият не би допуснал да се поставя подобен въпрос!“ Един ден му бе казала, че нравственият закон вътре в него е също така ярък като звездното небе над главата му...

Мария чуваше капките по листата, колеблив грохот на буря. Затвори очи, вгълби се, съсредоточи мисълта си върху обичното лице на непорочното дете (искаше да вярва в неговата непорочност), докато в същата минута самото то ускорява крачка и си мисли: „Папийон казва, че е по-добре да се действа направо. Вика: «С такива жени само грубост, на тях единствено това им харесва...»“ Детето с недоумение гледа тътнещото небе и изведнъж се затичва, покрило глава с пелерината си, поема по прекия път, прескача един храст, пъргаво като козле.

Бурята се отдалечаваше, но още бе тук и самата тишина я издаваше. Тогава Мария Крос почувствува как в нея се заражда мисъл, от която бе сигурна, че няма основание да се страхува. Стана, седна на масата, написа: „Размислих, не идвайте в неделя — нито в неделя, нито друг път. Само заради Вас приемам тази жертва...“ Тук трябваше да се подпише, но някакъв демон ѝ подшушна да добави още цяла страница: „...Вие бяхте едничката радост в моя мъчителен и опропастен живот. По време на завръщанията ни през тази зима, без да

знаете, намирах във Вас покой. Но това лице, което ми предоставяхте, бе само отражение на една душа, която желях да бъде моя: да знам всичко за Вас, да откликвам на тревогите Ви, да утъпквам пътя пред Вас, да стана за Вас повече от майка, повече от приятелка... Мечтаях за това... но не зависи от мен да бъда друга... Вие въпреки себе си, въпреки мене, вдъхвате зловонния въздух, от който се задушавам..." Тя писа още дълго. Дъждът се лееше и не се чуваше друг звук освен неговото шумолене. Затвориха прозорците на стаите. Зрънца от градушка звъннаха в камината. Мария Крос взе книга, но беше твърде мрачно, а поради бурята лампите не светнаха. Тогава тя седна пред пианото: свиреше приведена, сякаш ръцете ѝ притегляха главата.

Следващият ден бе петък. Мария изпита смътна радост, че бурята е развалила времето, и прекара деня по пенъор, в четене, свирене и леност, като се опитваше да си припомни всеки израз от писмото и да си представи как ще реагира малкият Куреж. В събота, след тежко време сутринта, отново заваля и тогава Мария разбра откъде иде удоволствието ѝ — лошото време щеше да бъде основание да не излезе в неделя, както отначало бе възнамерявала и ако, въпреки писмото, малкият Куреж дойде на срещата, тя щеше да бъде тук. Поотдалечи се от прозореца, през който гледаше как капките отскачат по алеята, и изрече с твърд глас, сякаш полагаше тържествен обет: „Ще изляза, каквото и да е времето.“

Къде да отиде? Ако Франсоа бе жив, щеше да го заведе на цирк... Понякога ходеше на концерт и заемаше, сама, ложа на балкона или за предпочитане на партера. Публиката обаче скоро я разпознаваше: тя отгатваше името си по движението на устните, биноклите я излагаха на това враждебно общество съвсем отблизо и без защита. Някакъв глас казваше: „Няма що, такива жени знаят как да се обличат.“ — „Не е трудно, като те бие парата.“ — „Пък и те няма за какво друго да мислят освен за тялото си.“ Случваше се някой приятел на господин Ларусел да напусне ложата на клуба и да дойде да я поздрави, полуобърнат към салона, той се смееше гръмогласно, горд, че публично разговаря с Мария Крос.

Ала даже докато Франсоа бе още жив, тя никъде вече не стъпи освен на концерта в „Сент Сесил“ след една случка във „Вариете“, когато разни жени я бяха обсипали с оскърбления. Любовниците на градските първенци я мразеха, защото никога не бе приела да общува с

тях. В продължение на няколко дена една-единствена от тях се бе радвала на нейното благоразположение — въпросната Габи Дюбоа, която ѝ се бе сторила „прекрасна душа“ след няколко думи, разменени една вечер в „Червеният лъв“, където Ларусел бе замъкнал Мария. Шампанското до голяма степен бе допринесло за духовния кипеж на тази Габи. Двете млади жени се бяха виждали всеки ден в продължение на две седмици. С яростно търпение Мария Крос напразно се бе опитвала да прекъсне отношенията, които свързваха приятелката ѝ с други същества. На едно дневно представление в „Аполо“, където от прекомерна скука се бе озовала малко след разрива им, както винаги сама, привличаща върху себе си вниманието на целия салон, тя бе дочула как от реда точно пред нейната лежа избликва пронизителният смях на Габи, сетне други смехове и полугласно изречени откъслечни оскърбления: „Тази уличница, която се прави на императрица... тази... която играе на добродетелна при оная работа...“ На Мария ѝ се струваше, че вече не вижда в салона никакъв профил, а само обърнати към нея лица на зверове. Най-сетне, когато в театъра отново настъпи тъмнина и всички погледи се приковаха към някаква гола танцьорка, тя успя да се измъкне.

Вече никъде не пожела да излезе без малкия Франсоа. От година — откакто него го нямаше — единствен той успяваше да я измъкне вън от дома, при камъка, не по-голям от детско телце, макар че, за да го намериш, трябва да следваш алеята с обозначение „Гробници“. Ала бе станало така, че по пътя към мъртвото дете тя бе срещнала другото, живо дете.

В неделя сутринта бушуваше силен вятър — не повей, леко разлюляващ върхарите на дърветата, а мощен вихър, дошъл от юга и от морето, който с огромно усилие влачеше със себе си цял-целеничък помръкнал къс небе. Един самотен синигер разкриваше на Мария мълчанието на хиляди птички. Какво да се прави, нямаше да излезе: малкият Куреж бе получил писмото ѝ. Достатъчно ѝ бе позната неговата стеснителност, за да бъде сигурна, че ще ѝ се подчини. Дори нищо да не бе му писала, той едва ли щеше да се реши да прекрачи прага ѝ. Тя се усмихна, защото мислено го виждаше как рови с ток алеята и повтаря с израз на твърдоглаво упорство: „А градинарят?“ По

време на самотния си обяд остана заслушана в приближаващата буря. Изпълнили задачата си, крилатите коне на вятъра лудешки препускаха и фучаха в клоните. Над реката те навярно бяха довели от далечния разбунен океан предпазливи чайки и гларуси, които не се спускаха на земята. Сякаш чак до това предградие дъхът им обгаряше облаците с мъртвешката бледност на водорасли и обливаше листата с пръски горчива пяна. Надвесена към градината, Мария почувствува върху устните си ледения ѝ вкус. Той нямаше да дойде. Дори да не бе му писала, как би излязъл в подобно време? А тя щеше да тръпне, че няма да дойде. Ах, за предпочитане бе тази безопасност, увереността, че няма да дойде. Но ако нищо в нея не наподобява очакване, защо тогава отваря бюфета в трапезарията, за да се увери, че има още портвайн? Най-сетне дъждът зазвъня, плътен и пронизван от слънчеви лъчи. Мария разтвори книга, зачете, без нищо да разбира, започна страницата отначало, търпеливо и напразно. Седна пред пианото, но не свиреше толкова силно, че да не чуе хлопването на входната врата. За да не ѝ прималее, тя все пак си каза: „Това е вятърът, трябва да е вятърът.“ И все повтаряше: „Вятърът е“, въпреки звука от колебливи стъпки в трапезарията. Силите не ѝ стигнаха, за да стане, и той вече бе там, не знаеше къде да дене шапката си, от която се стичаше вода. Не смееше да пристъпи, а тя не смееше да го привика, с уши, глъхнещи от грохота на страстта, която отприщва бентовете и връхлита за яростно удовлетворение, нахлува за миг, изпълва точно вместимостта на тялото и душата, залива върховете и низините. И все пак тя строго изричаше прости думи:

— Не получихте ли писмото ми?

Той остана смаян. („Това са номера — му бе казал Папийон. — Не я оставяй да те разиграва, отиваш и пет пари не даваш...“) Но пред лицето, което му се стори изпълнено с гняв, Реймон наведе глава като наказано дете. Цяла тръпнеща, сякаш задържаше сплашено сърне между стените на салона, потънал в тъкани, Мария не смееше да се помръдне. Бе дошъл, при все че бе направила невъзможното, за да го отстрани, така че никакво угризение не отравяше щастието ѝ и тя можеше цяла да му се отдаде. На съдбата, която насила ѝ подхвърля детето като плячка, тя възразява, че ще съумее да бъде достойна за подобен дар. От какво се бе страхувала? В този миг у нея няма друго освен най-възвишена любов — доказваха го сподавените ридания при

мисълта за Франсоа: само подир няколко години той щеше да е голямо момче като това тук... Не знаеше, че Реймон тълкуваше изкривеното ѝ от сдържани сълзи лице като признак на недоволство, а може би и на гняв. Ала тя казваше:

— Защо не в края на краищата. Добре сторихте, че дойдохте. Хайде, оставете шапката си на някой стол. Нищо, че е мокра: това генуезко кадифе какво ли не е видяло... Малко портвайн? Да, или не? Значи, да.

Докато той пиеше, тя каза:

— Защо ли написах това писмо? Аз самата не знам... Жените си имат приумици... впрочем знаех си, че все пак ще дойдете.

Реймон изтри устни с опакото на ръката.

— Всъщност за малко да не дойда. Казвах си: сигурно е излязла. Щях да изглеждам като глупак.

— Не излизам много, откакто съм в траур... Не съм ли ви говорила за моя малък Франсоа?

Франсоа на пръсти се приближаваше, сякаш бе жив. Ето, така може би майка му би го задържала, за да наруши опасното уединение. В това Реймон виждаше преструвка, за да го държи на разстояние, докато Мария всъщност искаше просто да го успокои и не само не се боеше от него, а смяташе себе си за вдъхваща страх. Впрочем тя не бе прибегнала към намесата на мъртвото дете — момченцето само бе нахълтало, сякаш бе чуло в салона гласа на майка си и бе влязло, без да чука. След като детето е тук, то е знак, че във всичко това има само чистота. Какво те смуцаваше, бедна жено? Малкият Франсоа е изправен до креслото ти, усмихва се, не се изчервява.

— Сигурно има малко повече от година от смъртта му? Много добре помня деня на погребението... Мама направи сцена на баща ми...

Той млъкна; искаше му се да си вземе думите обратно.

— Защо сцена? Ах, да, разбирам... Дори в този ден не е имало милост за мен...

Тогавя Мария стана, взе един албум и го постави на коленете на Реймон:

— Искам да ви покажа фотографиите му. Баща ви единствен ги знае. Ето го на един месец в ръцете на мъжа ми: на тази възраст не прилича на нищо освен за майката. Вижте го на две годинки, засмян, с

топка в ръце. Ето, погледнете, тук сме в Сали: беше вече с крехко здраве. Наложил ми се да изтегля от оскъдния си капитал, за да заплатя курорта. Там имаше един лекар — толкова милосърден, толкова добър... Наричаше се Казамажор... Той държи магаренцето за повода...

Наведена над Реймон, за да отгръща страниците, тя не виждаше гневното лице на момчето, което не можеше да се помръдне, с колене, притиснати от албума. То дишаше тежко, трепереше от съдържани пориви.

— Ето го на шест години и половина, два месеца преди смъртта. Беше се пооправил, нали? Все се питам дали не го накарах прекалено много да учи. Баща ви ме уверява в противното. На шест години четеше всичко, каквото му попаднеше подръка, даже това, което не можеше да разбере. Когато живееш с възрастни...

Тя казваше: „Той ми беше другар, приятел...“ — защото в този миг не правеше разлика между това, което Франсоа действително бе представлявал за нея, и онова, което се бе надявала, че ще бъде.

— Вече ми задаваше въпроси. Колко нощи съм прекарала, обзета от тревога, представяйки си, че някой ден ще трябва да му обясня... И ако има мисъл, която днес ми помага да живея, то е, че си отиде, без да узнае... че не узнае... че никога не ще узнае...

Беше се изправила с отпуснати ръце. Реймон не смееше да вдигне очи, но чуваше разтърсването от хлипове тяло. Макар и развълнуван, той се съмняваше в болката ѝ и по-късно, на пътя, щеше да си каже: „Вживява се в играта си... Ама хубаво използва мъртъвците... А сълзите?“ Объркан бе в представата си за нея. За „развалените жени“ юношата си бе изградил библейски образ, плод на внушенията на учителите си, при все че се бе бранил от тяхното въздействие. Мария Крос го обграждаше като строена за сражение войска; гривните на Юдит^[1] и Далила^[2] дрънкаха на глезените ѝ, нямаше коварство или преструвка, на които да смята неспособна жената, от чийто поглед светците са се бояли като от смъртта.

Мария Крос бе казала: „Елате пак, когато поискате, аз винаги съм тук.“ Обляна в сълзи, умиротворена, тя го бе изпратила до вратата, без дори да му определи друга среща. След като той си отиде, тя седна до леглото на Франсоа — полагаше в него болката си като вече заспало в ръцете ѝ дете. Усещаше в душата си покой, който навярно бе

разочарование. Не знаеше, че невинаги щеше да намира спасение — мъртвите не спасяват живите. Ние напразно ги призоваваме на ръба на пропастта: мълчанието и отсъствието им приличат на съучастничество.

[1] Библейска героиня, която, за да спаси града си, съблазнила вражеския пълководец Холоферн и докато той спял, му отрязала главата. — Б.пр. ↑

[2] Според библейската притча предава на вражеските войски влюбения в нея Самсон, след като му отрязва косите, в които се крие неговата сила. — Б.пр. ↑

IX

За Мария Крос щеше да бъде по-добре, ако това първо посещение на Реймон не ѝ бе оставило чувство за сигурност и невинност. Тя се възхищаваше, че всичко е минало така просто. „Навивах се...“ — мислеше си тя. Вярваше, че изпитва облекчение, но започваше да страда, че е оставила Реймон да си тръгне, без да си определят друга среща. Никога не отсъствуваше в часовете, когато би могъл да дойде. Жалката игра на страстите е толкова проста, че един юноша я овладява още при първата си връзка: никакъв съвет не бе нужен на Реймон за решението „да я остави да се пържи в собственото си масло“.

След четири дни очакване тя бе стигнала дотам, че си отправяше упреци: „Говорих му само за себе си, за Франсоа... Натъжих го... Какъв интерес може да представлява за него този албум? Трябваше да го разпитам за живота му, да го предразположа към доверие... Отегчил се е, взел ме е за досадница... а ако не дойде повторно?“

Ако не дойде повторно? Това безпокойство скоро се превърна в тревога: „Разбира се! Мога да си чакам! Няма повече да дойде... Втори път няма да се хване... На неговата възраст не се прощава на отегчителните хора... Добре, това е то, свършена работа.“ Ярка, жестока очевидност! Никога нямаше да дойде отново. Мария Крос засипваше последния кладенец в своята пустиня. Оставаше само пясък и нищо друго. Какво по-опасно в любовта от бягството на единия от съмишлениците? Присъствието често е пречка: пред Реймон Куреж Мария Крос виждаше главно юношата и си казваше, че би било низост да всее смут в сърцето му; спомняше си от какъв баща бе роден и следите от детството по лицето му ѝ напомняха изгубеното дете. Дори в мисълта си пристъпваше към него с пламенен свян. Но сега, когато го няма и тя се съмнява дали някога ще го види отново, защо да се пази от мътните талози в душата си, от подмолното вълнение? Ако плодът убягва от зажаденелите устни, защо да се лишава от представите за непознатата му сладост? Кому вреди? Какъв укор да очаква от камъка,

на който е написано името на Франсоа? Кой я вижда в тази къща без съпруг, без дете, без прислуга? Жалки речи на госпожа Куреж по повод слугинските свади — какво щастие за Мария Крос, ако можеше да запълва с тях мислите си! Къде да отиде? Отвъд задрямалата градина се простира предградието, а по-нататък — каменистият град, където, избухне ли буря, сигурно е, че ще последват девет задушни дни. В изцъкленото небе сънлив див звяр броди, ръмжи, спотайва се. Из градината или из празните стаи Мария Крос също скита, поддава се (какъв друг изход в злочестината) — поддава се малко по малко на притегателната сила на безнадеждната любов, пред която остава само жалкото щастие да осъзнае собствената си личност. Тя с нищо повече не се опита да потуши пожара, не се измъчваше, че е бездейна, изоставена — заета бе с жаравата на чувството си и някакъв незнаен демон ѝ подшущаше: „Умиращ, но вече не се отегчаваш.“

Странното в бурята е не грохотът, а тишината, която тя налага на света, безжизнеността. Мария виждаше, долепени до стъклата, неподвижните, сякаш нарисувани лица. Дърветата бяха грохнали по човешки — те като че ли познаваха вцепенението, изумлението, съня. Мария бе стигнала до състоянието, когато страстта се преобразява в присъствие. Тя дразнеше раната, поддържаше огъня си — любовта ѝ се превръщаше в задух, в спазъм, съсредоточен в гърлото и гърдите. Тръпка на отвращение я разтърси от едно писмо на господин Ларусел. Ах, дори само досега с него... не ще бъде възможен занапред. Две седмици до завръщането му... колкото да умре. Опиваше се от Реймон и от спомени, които някога биха я смазали от срам: „Гледах кожата на фуражката му там, където се опира в челото... Търсех мириса на косите му...“ Нежността към лицето му, към шията, към ръцете... Невъобразим отдиш сред отчаянието. Понякога ѝ минаваше мисълта, че той е жив, че нищо не е загубено, че може би ще дойде. Но надеждата сякаш я плашеше и тя припряно се връщаше към отказа си от всичко, към покоя на неочаквания нищо човек. Със свирепа наслада дълбаеше пропаст между себе си и онзи, в чиято чистота упорствуваше да вярва: недостижимото дете гореше така далеч от нейната любов, както ловецът Орион. „Аз, една вече изхабена, погубена жена, и той — все още окъпан от детството... Чистотата му е небе между нас, в което дори желанието ми се отказва да си проправа път.“ През всички тези дни западните и южните ветрове влачеха след себе си тъмни грамади

— тътнещи легиони, които, малко преди да връхлетят, внезапно се колебаеха, завъртаха се около зашеметените върхове на дърветата, сетне изчезваха и оставяха след себе си прохлада като след дъжд.

Най-сетне, през нощта срещу събота, дъждът не прекъсна своя шепот. Благодарение на хлорала Мария в покой пое уханното дихание, което градината пропускаше през завесите към разхвърляното легло. Сетне се унесе.

Под грейналото утринно слънце и с отпочинало тяло тя се изненада, че толкова е изстрадала. Каква бе тази лудост? Защо винаги да си представя най-лошото? Момчето бе живо, очакваше само един знак. След кризата Мария отново бе трезва, уравновесена и може би разочарована: „Само това ли било?... Но той ще дойде — мислеше си тя — и за повече сигурност ще му пиша, ще го видя.“ На всяка цена трябваше да съпостави болката си с предмета на тази болка. Налагаше на мисълта си спомена за простодушното безобидно дете и се учудваше, че вече не тръпне от представата за главата му, положена на нейните колене. „Ще пиша на доктора, че съм се запознала със сина му — (знаеше, че няма да пише). — Защо не? Нима вършим нещо лошо?“ Следобед отиде в осеяната с локви градина — бе истински спокойна, прекалено спокойна и чак изпита смътна тревога, защото да чувствава страстта си по-слабо означаваше да чувствава празнотата по-остро. Смалена, любовта ѝ вече не скриваше пустотата. Тя вече съжаляваше, че обиколката из градината е продължила само пет минути, и повторно премина по същите алеи, сетне се забърза, защото тревата мокреше краката ѝ... Щеше да си сложи пантофите, да се изтегне, да пуши, да чете — и какво от това? Нищо интересно не ѝ предстоеше. Ето я обратно пред къщата. Вдигна очи към прозорците на салона и зад тях видя Реймон.

Той бе долепил лице към стъклото и на шега разплескваше носа си. Радост ли бе този прилив в душата ѝ? Изкачи външните стъпала с мисълта за краката, които току-що ги бяха изкатерили, бутна отворената врата и погледна резето заради ръката, отместила го преди малко, прекоси трапезарията по-бавно, придаде си спокойно изражение.

Бедата на Реймон бе, че е дошъл след дните, през които Мария толкова бе мечтала и страдала по него. Тя още от пръв поглед изпита смут, че не може да запълни празнотата между безмерния си трепет и причината, която го пораждаше. Не осъзна, че е разочарована, а беше точно така, за което свидетелствуваше забележката ѝ:

— От бръснарница ли излизате?

Никога не бе го виждала такъв — с твърде къси, лъскави коси... Докосна над слепоочието белезникав белег от рана. Той каза:

— Паднах от люлка на осем години.

Тя го наблюдаваше, опитваше се да нагоди към желанието си, към болката, към копнежа, към себеотричането си това момче — едновременно силно и мършаво — това младо, едро куче. От хилядите избликвали в нея чувства единственото, което можеше да бъде спасено, някак се бе съсредоточило в напрегнатото, пламнало лице. Ала тя не различаваше определен израз в очите и челото — ожесточението на страхливеца, решен да победи, на подлеца, осмелил се да действа. При това той никога не ѝ се бе струвал такова дете като сега и тя повтори с властна нежност думите, които някога тъй често бе казвала на Франсоа:

— Жаден ли сте? След малко, когато няма да сте вир-вода, ще ви дам сироп от френско грозде.

Посочи му кресло, но той седна на лежащия стол, където тя вече се бе изтегнала, и я увери, че не е жаден.

— Във всеки случай не съм жаден за сироп.

Тя издърпа роклята си над пооткрилите се крака, с което заслужи следната любезност:

— Колко жалко!

Тогавя промени положението си, седна до младежа, който я запита защо не остане легнала:

— Да не би да се страхувате от мен?

Думи, които разкриха на Мария Крос, че тя действително се страхува: но от какво? Това бе Реймон Куреж, малкият Куреж, синът на доктора.

— Как е скъпият ви баща?

Той повдигна рамене, издаде долната си устна. Тя му предложи цигара, която той отказа, сама запали, опря лакти на коленете си и каза:

— Да, вече ми казахте, че не сте много близки с баща си. По правило е така: родители и деца... Когато Франсоа се гушеше в коленете ми, си мислех: нека му се порадвам, няма вечно да е така.

Мария Крос се заблуждаваше за значението на свитите Реймонови рамене, на нацупените му устни. В тази минута той искаше да отстрани спомена за баща си — не защото го чувствуваше безразличен, а защото, напротив, бе обсебен от мисълта за него, от случилото се между тях два дена по-рано. След вечеря докторът бе настигнал Реймон в алеята с лозите, където той пушеше сам, и мълчаливо бе закрачил до него като човек, който сдържа желанието си да говори. „Какво ли иска от мен?“ — питаше се Реймон, цял отдаден на жестоката наслада да мълчи — насладата от есенните утрини във файтона със стичащи се дъждовни капки по стъклата. Той дори злобно ускори крачка, забелязвайки, че баща му с мъка го следва и изостава. Изведнъж обаче престана да чува тежкото му дишане и се обърна: тъмният силует на доктора бе неподвижен на сред алеята с лозите, той с две ръце се бе хванал за гърдите и се олюляваше като пиян. Направи няколко крачки и тежко седна между две лози. Реймон се хвърли на колене; безжизнената глава бе отпусната на рамото му и той съвсем отблизо гледаше лицето със затворени очи, страните с цвят на смачкана среда от хляб. „Ей, татко! Татенце!“ Гласът, едновременно умолителен и властен, пробуди болния, сякаш притежаваше целебна сила. Леко задъхан, той се опитваше да се усмихне с блуждаещ поглед: „Няма нищо, сега ще мине...“ Съзерцаваше разтревоженото лице на детето си и слушаше същия кротък и нежен глас, както когато Реймон бе на осем години: „Опри си главата; нямаш ли чиста кърпа? Моята е мръсна.“ Реймон внимателно бършеше лицето, което се възвръщаше към живота. Наново отворени, очите на бащата виждаха косите на юношата, леко развени от вятъра, зад тях една кичеста лоза, а отвъд — тътнещо небе, наситено със сяр, в което сякаш се изсипваха невидими гальоти. Облегнат на ръката на своя син, докторът се върна към къщата. Топлият дъжд се лееше по раменете и лицата им, но бе невъзможно да вървят по-бързо. Той казваше на Реймон: „Това е лъжлива гръдна жаба, също така болезнена, както и истинската... Един вид отравяне: ще полежа четиридесет и осем часа на водна диета... Нито дума на баба или на майка...“ И тъй като Реймон го прекъсна: „Нали не ме пързалаш? Сигурен ли си, че не е опасно?“, докторът тихо

го запита: „Ще ти бъде ли мъчно, ако...“ Реймон не го остави да довърши, обгърна с ръка запъхтяното тяло и му се изплъзна вик: „Какъв си глупав!“ Докторът щеше да си припомня това мило безочие по-нататък, през лошите часове, когато детето му отново щеше да се превърне в чужденец, в противник — глухо сърце, което не откликва. Влязоха в салона заедно, без бащата да посмее да целуне сина си.

— Хайде да говорим за друго. Знаете ли, не съм дошъл тук, за да говоря за татко! Можем да правим нещо по-приятно... А?

Реймон протегна едра несръчна лапа, която тя улови във въздуха и кротко задържа.

— Не, Реймон, не — не го оценявате, защото живеете непосредствено до него. Най-зле познаваме своите близки... Стигаме дотам, че дори не виждаме това, което ни заобикаля. Ето, в моето семейство винаги са ме смятали за грозна, защото като дете бях леко кривогледа. В лиця, за голямо мое изумление, другарките ми казаха, че съм хубава.

— Точно така, разправяйте ми случки от девическо училище.

Натрапчивата мисъл състаряваше лицето му. Мария не смееше да пусне едрата ръка и я чувствуваше как овлажнява. Испита известна погнуса: това бе същата ръка, от чийто допир преди десет минути бледнееше. Само досегът с тази ръка, задържана за миг, преди време я караше да притворя очи, да извърща глава. Сега тя бе просто отпусната и лепкава длан.

— Напротив, искам да ви науча да опознаете доктора: твърдоглава съм!

Той я прекъсна, за да я увери, че също бил твърдоглав:

— Ето, зарекъл съм се например, че днес няма да ви оставя да си играете с мен.

Изрече думите толкова тихо, смотолевяйки ги, че тя успя да се престори, че не е чула. Ала увеличи разстоянието между телата им, после стана, отвори прозореца:

— Сякаш не е валяло, толкова е задушно. Впрочем бурята още се чува. Освен ако не е оръдието в Сен Медар.

Сочеше му разпокъсаното валмо на един облак — гъст, тъмен, поръбен от слънце. Ала той я сграбчи с две ръце над лактите и я

побутна към лежащия стол. Тя се насили да се засмее: „Хайде, пуснете ме!“ — и колкото повече се дърпаше, толкова повече се смееше, за да покаже, че тази борба е просто игра, че не я разбира другояче: „Лошо хлапе такова, пуснете ме...“ Смехът ѝ се превръщаше в гримаса, тя се препъна в дивана и съвсем отблизо видя хилядите капчици пот по ниското чело, носа, обсипан с черни точки, лъхна я киселият му дъх. Нима този непохватен фавн си въобразяваше, че може с една ръка да удържи китките на младата жена! С един тласък Мария се освободи. Сега между тях се изпречваха лежащият стол, масата, креслото. Тя бе леко задъхана, налагаше си да се смее:

— Е, малкият, значи, мислите, че така се насилва жена?

Той не се смееше — млад, унижен sameц, ядосан от поражението си, жегнат в безмерното си вече тщеславие. Цял живот щеше да си спомня мига, в който една жена го бе намерила не само отблъскващ (това би било нищо), но и смешен. Многобройните бъдещи победи, всички покорени и озлочестени жертви никога нямаше да смекчат парливата болка от това първо унижение. Само при спомена за него той дълго щеше да разкървавява устните си със зъби, да хапе възглавницата нощем. Реймон Куреж сподавя яростни ридания и далеч не подозира, че усмивката на Мария Крос е престорена, че тя не се стреми да нарани едно докачливо дете, а не иска с нищо да издаде опустошението в себе си, разрухата. Ах, нека си върви! Нека остане сама!

Преди Реймон се изненадваше, че чувства достъпна прословутата Мария Крос. Повтаряше си: „Тази толкова обикновена женичка е Мария Крос.“ Трябваше само да протегне ръка — тя бе тук, покорна, отпусната, можеше да я привлече, да я отблъсне, отново да я притегли към себе си — и изведнъж движението на протегнатите му ръце се бе оказало достатъчно, за да отдалечи главоломно Мария. Ах, тя още бе тук, но непогрешим усет му подсказваше, че занаят ще я докосне не повече от някоя звезда. Тогава видя, че е красива: зает да узнае как да откъсне и изяде плода, без нито за миг да се усъмни дали този плод е предназначен за него, той никога не я бе поглеждал — и сега му оставаше само да я поглъща с очи.

Тя повтаряше кротко, от страх да не го подразни, но с ужасяващо упорство:

— Имам нужда да бъда сама, Реймон... разберете ме... Трябва да ме оставите сама...

Докторът бе страдал, че Мария не желае присъствието му. Реймон изпитваше по-жестока болка — болката от това, че любимото същество вече не спотайва нуждата си да не ни вижда повече и не може повече да я прикрива — то ни отритва, повръща ни. Нашето отсъствие е необходимо за неговия живот, то гори от желание да ни запокити в забрава: „Побързай да излезеш от живота ми...“ Не ни подканва — бои се от съпротивата ни. Мария Крос подаваше на Реймон шапката, открехваше вратата, правеше му път — а той искаше само да изчезне и мънкаше глуповати извинения, обзет от срам, отново превърнал се в юноша, изпълнен с отвращение към себе си. Но едва излязло на пътя и затворило вратата, момчето намери думите, които трябваше да наговори право в лицето на тази уличница... Твърде късно! И години наред го измъчваше мисълта, че си е тръгнал, без да й каже истината в очите.

Докато пътем сърцето му изливаше всички оскърбления, с които не бе успял да обсипе Мария Крос, младата жена се излегна, след като затвори вратата, а после и прозореца. Отвъд дърветата някаква птичка отправяше от време на време пресеклив зов като неясния говор на заспал човек. Предградието кълтеше от трамваи и сирени, пиянските съботни песни отекваха по пътищата. При все това Мария Крос се задушаваше от тишината — тишина, която не бе извън нея, а се надигаше от глъбините на съществото ѝ, наслояваше се в пустата стая, завладяваше къщата, двора, града, света. И насред тази задушаваша тишина живееше тя, загледана вътре в себе си, в пламъка, останал изведнъж неподхранван и все пак неугасим. От какво се подклаждаше този огън? Тя си спомни, че понякога, когато самотните ѝ бдения клоняха към края си, един последен лъч избликваше в камината от черната, наглед угаснала сгурия. Потърси прекрасното лице на детето от трамвая в шест часа и не го откри. Нищо не съществуваше вече освен едно наежено гаменче, обезумяло от стеснение, което само себе си насъсква — представа толкова различна от истинския Реймон Куреж, колкото и онази, която тя бе разкрасила с любовта си. Ожесточаваше се против този, когото бе преобразила и обожествила:

„И заради този мръсен хлапак съм се чувствувала и злочеста, и блажена...“ Не знаеше, че погледът ѝ върху това неоформено дете се бе оказал достатъчен, за да се превърне то в мъж, по чиито уловки много други жени щяха да се подвеждат, да понасят ласките и ударите му. Ако го бе създала с любовта си, то тя завършваше делото си със своето презрение: пускаше сред хората едно момче, чиято мания щеше да бъде да си доказва, че е неустоим, макар че Мария Крос му е устояла. Занапред във всички негови бъдещи връзки щеше да се прокрадва глуха враждебност, желанието да наранява, да изтръгва на воля стонове от пленената сърна и цял живот заради него щяха да се леят по чужди лица сълзите на Мария Крос. Навярно бе роден с ловджийски инстинкт, но ако не бе Мария, все някоя слабост щеше да го смекчава.

„Заради този гамен...“ Колко противно! И все пак неугасимият пламък гореше в нея, без нищо вече да го подхранва. Никое същество на света нямаше да се възползува от светлината, от топлината му. Къде да отиде? При параклиса, където е тялото на Франсоа? Не, не — признай, че край този мъртвец търсеше само алиби. Бе останала тъй неотклонна в посещенията си при детето от гробищата само заради сладостните завръщания с другото, живото дете. Двуличница! Нищо не може да се направи, нищо не може да се каже пред един гроб: тя всеки път се натъкваше на него като на врата без ключалка, зазидана за вечни времена. Все едно да коленичиш в уличния прах... Малки Франсоа, шепичка пепел, ти, който бликаше от смях и сълзи... Чие присъствие да желае до себе си? Докторът?... Този досадник? Не, не досадник... Но къде е смисълът в този стремеж към съвършенство, след като въпреки волята ни нашата съдба е да не се впускаме в нищо, което да не е съмнително? Във всички благородни цели, които Мария си бе поставяла, най-ниското в нея винаги получаваше своя дял.

Тя не желае ничие присъствие и не иска да се намира никъде другаде на света освен в този салон с продупчени завеси. В Сен Клер може би? Детството в Сен Клер... Спомня си парка, където се промъкваше, след като се изнесе вражеското за майка ѝ свещеническо семейство. Природата сякаш го бе изчакала да замине след великденската ваканция, за да разкъса листатото си расо. Папратите се сгъстяваха, шибяха с пенестата си зелена вълна долните клони на дъбовете, но боровете люлееха все същите сиви върхове, сякаш

безразлични към пролетта, докато една сутрин и те изтръгнаха от себе си облак пращец — жълтата като сярна необхватност на тяхната любов. Мария откриваше зад завоя на някоя алея счупена кукла, кърпичка, заличила се на тръстиките. Ала днес бе чужденка в тази страна и нямаше да я приюти никой освен пясъкът, на който бе лягала по очи...

Жюстин я уведоми, че вечерята е готова, тя оправи косите си, седна пред димящата супа. Тъй като слугинята и мъжът ѝ бързаха за кино, половин час по-късно тя отново се озова сама пред прозореца на салона. Уханната липа още не ухаеше: алпийските рози под нея вече се тъмнееха. От страх пред нищото и за да си отдъхне, Мария търси да се вкопчи в някоя отломка. „Отстъпих — мисли си тя — пред инстинкта за бягство, който почти всички ние изпитваме пред човешкото лице, загрозено от глад, от нужда. Убеждаваш се, че този грубиян е същество, различно от детето, което ти обожаваше — а той си бе същото дете, но с друго лице. Тъй както бременните жени имат петна от жлъчката, избила по кожата им, по лицата на мъжете, изпълнени с любов, също избива образът — често уродлив и винаги страшен — на звяра, който шава в тях. Това, от което Галатея бяга, е същото, към което отправя своя зов. Мечтаех за дълъг път и неусетно напредвайки по него, щяхме да преминем от умерените към най-жарките области... но този глупчо избърза... Как не се примирих с този порив! Там, а не другаде, щях да намеря немислимия покой — а може би дори повече от покой... Възможно е между хората да няма пропаст, която да не може да се запълни с безмерна любов... Каква любов?“ Тя си спомни, устата ѝ се изкриви, изпусна отвратено възклицание. Обсадиха я всякакви картини — видя как Ларусел се отдръпва с нахлула в лицето кръв и процежда: „Ама какво ти трябва на теб?...”

А какво ѝ трябваше? Тя бродеше из пустата стая, облакът явяваше се на прозореца, мечтаеше за кой знае каква тишина, в която би почувствувала любовта си, без тази любов да трябва да се изрази в думи — и все пак любимият щеше да я чуе, да долови желанието в нея, преди още да се е породило желание. Всяка ласка предполага разстояние между две същества. Ала те щяха да бъдат толкова слети един с друг, че прегръдка не би била необходима — кратката прегръдка, разплетена от срама... Срам? Стори ѝ се, че чува

развратния смях на Габи Дюбоа и думите, които тя крещеше един ден: „Не, не, говорете за себе си! Напротив, само това е приятно, само това не носи разочарование... В кучешкия ми живот това бе едничката утеха...“ Откъде иде това отвращение? Има ли то смисъл? Свидетелство ли е за нечия определена воля? Хиляди смътни представи се пробуждаха у Мария, изчезваха сякаш над главата ѝ, в безлюдната синева, сред падащите звезди и чезнещите метеори.

Дали моят закон не е всеобщ закон? — мисли си Мария. Без съпруг, без деца, без приятели — да, по-сам на света човек не може да бъде; но какво е тази самота в сравнение с другата самотност, от която и най-нежното семейство не би я освободило — чувството, че разпознава в себе си белезите на особена разновидност, на почти изчезнала раса и тълкува нейните инстинкти, изисквания и загадъчни стремежи. Ах, стига е изнемогвала в търсене! Небето още светлееше от гаснещата дневна светлина и от изгряващата луна, но мракът се съгъстяваше под тихите листа. С надвесено към нощта тяло, привлечено и сякаш всмукано от печалната растителност, Мария Крос отстъпваше не толкова на желанието да пие от въздушния поток, препречен от клони, колкото на изкушението да потъне, да се разтвори в него и най-сетне пустинята в нея да се слее с тази на пространството, а безмълвието в душата ѝ да не се различава вече от безмълвието на небесните тела.

Х

След като пътем изля всички оскърбления, с които не бе обсипал Мария Крос, Реймон Куреж почувствува нужда още повече да я очерни, така че още със завръщането си поиска да види баща си. Както бе заявил пред него, докторът бе решил да остане на легло четиридесет и осем часа без храна и само на вода за най-голяма радост на майка си и на жена си. Не би предприел това единствено заради лъжливата гръдна жаба, ала си каза думата любопитството да изследва върху себе си резултатите от това лечение. Робенсон вече бе идвал предния ден. „Бих предпочела Дюлак — казваше госпожа Куреж, — но в края на краищата Робенсон все пак е лекар — може да преслушва.“

Робенсон се промъкваше покрай стените и крадешком изкачваше стълбите в непрекъсната тревога да не се натъкне на Мадлен, при все че до годеж така и не бяха стигнали. Със затворени очи, празна глава и странно ясен разсъдък, с отпуснато под леките завивки тяло, защитен от дневната светлина, докторът без усилие следваше дирята на своите мисли и по тези дири, които се губеха, отново изникваха, преплитаха се, духът му бродеше като куче, което тършува из храсталаците, отминавани от господаря му, излязъл на разходка, а не на лов. Той неуморно съчиняваше статии, които само му оставаше да напише, отговаряше точка по точка на критиките, предизвикани от последния му доклад пред Дружеството по биология. Приятно му бе присъствието на майка му, а също и на жена му — приятно му бе и да осъзнава това чувство на удоволствие. Най-сетне бе спрял и след източително преследване се оставяше да бъде достигнат от Люси. Възхищаваше се как майка му се държи настрана, за да избегне всякакви сблъсъци: двете жени си поделяха без пререкания тази плячка, временно изтръгната от професията, от научните занимания, от неизвестната любов — плячка, която не се съпротивяваше, вслушваше се във всяка от думите им, а вселената ѝ се стесняваше до размерите на тяхната. Ето че той искаше да узнае дали Жюли окончателно напуска, или има надежда да се спогоди със слугинята на Мадлен. Ала

независимо дали на челото си усещаше ръката на майката или на съпругата, докторът си възвръщаше чувството за сигурност, познато от времето, когато бе боледувал като дете. Радваше се, че няма да умре сам, и си мислеше, че в стаята с познатите махагонови мебели, където майката и съпругата насила се усмихват и подслаждат вкуса на сетния миг, както и на всяко друго горчиво лекарство, смъртта би била най-простото нещо. Да, нека си отиде, цял обгърнат с тази лъжа, нека съумее да се поддаде на тази измама...

Поток от светлина нахлу в стаята. Реймон влезе, промърмори: „Нищичко не се вижда“, приближи се към легналия човек, единствения, пред когото можеше тази вечер да омърси Мария Крос, и вече чувствуваше в устата си вкуса на това, което щеше да избълва. Болният му каза: „Целуни ме“, и жадно гледаше сина, който две вечери по-рано, в алеята с лозите, бе изтрил лицето му. Ала дошъл от дневната светлина в сумрака, юношата зле различаваше чертите на баща си и го запита троснато:

— Помниш ли разговора ни за Мария Крос?

— Да — и какво?

В този миг Реймон, надвесен над легналото тяло, сякаш за да го целуне или да го намушка с нож, откри две изпълнени с тревога очи, приковани към устните му. Разбра, че този човек също страда. „Знаех си — мисли си той, — знаех си още от вечерта, когато ме нарече лъжец...“ Никаква ревност у Реймон, неспособен да си представи, че баща му е могъл някога да бъде любовник; никаква ревност, но и странно желание да си поплаче, примесено с раздражение и присмех: клети сиви страни под рядката брада! И задавен глас, който умолява:

— Е, какво? Какво знаеш? Казвай бързо.

— Бяха ме излъгали, татко. Само ти познаваш добре Мария Крос, държах да ти го кажа. А сега си почивай. Колко си блед! Сигурен ли си, че тази диета е полезна за теб?

Реймон изумено слуша собствените си думи — противоположни на тези, които би желал да изкрещи. Полага на съсухреното, печално чело ръка — същата, която Мария Крос държеше преди малко. Докторът намира, че тази ръка е прохладна и се бои тя да не се отдръпне.

— Мнението ми за Мария Крос отдавна е изградено...

Той сложи пръст на устните си, тъй като госпожа Куреж тъкмо влизаше в стаята. Реймон безшумно се оттегли.

Майката на доктора донесе газена лампа, защото той бе толкова изнемощял, че от електрическият блясък щяха да го заболят очите, постави я върху скрина и я засенчи с абажура. Този кръг светлина — едновременна светлина — възроди загадъчния свят на несъществуващите вече стаи, където светилникът се бори с гъстия мрак, изпълнен с наполовина потънали в него мебели. Докторът обичаше Мария, но се бе откъснал от нея: обичаше я, както навярно се обича мъртвец. Тя се нареждаше до всички други, които бе обичал още от юношеството си... Следвайки тази диря, докторът осъзна, че година след година го бяха изпълвали чувства, досущ подобни на това, от което едва бе престанал да страда. Можеше да проследи еднообразния им низ, да изброи имената, свързани със страстите си, които почти всички бяха останали също толкова напразни... А беше млад... Значи, не само възрастта го разделяше от Мария Крос: на двадесет и пет години не би преодолял по-успешно пустинята между себе си и тази жена. Помнеше, че едва завършил колежа, на сегашната възраст на Реймон, бе обичал без искрица надежда... Закон на природата му бе да не може да достигне тези, за които копнее, и никога не бе осъзнавал това по-ясно, отколкото при половинчатите си успехи, когато притегляше към себе си тъй жадуваното същество — внезапно обезценено, обезличено и толкова несъответстващо на всичко, което докторът бе изпитвал и изстрадал заради него. Не, нямаше защо да търси в огледалото причината на самотата, в която щеше да умре. Други мъже, какъвто бе баща му, какъвто навярно щеше да стане Реймон, чак до старостта следват свои закони, подчиняват се на призванието си на любовници, а той дори в младостта се бе подчинявал на самотническата си участ.

Жените бяха слезли за вечеря и той дочу познати от детството шумове като тракането на лъжиците по чиниите, ала по-близо до ушите и сърцето му бе шумоленето на листата в тъмнината, щурците, жабата, доволна, че е валяло. Сетне жените отново се качиха. Казваха:

— Сигурно си много отпаднал...

— Не бих могъл да се държа на крака.

Ала тъй като диетата беше лек, те се радваха на слабостта му.

— Навярно изпитваш нужда да хапнеш...

Тази отпадналост му помагаше отново да се почувствува като дете. Двете жени разговаряха полугласно. Докторът дочу някакво име, запита ги:

— Тя не беше ли Малишек по баща?

— Слушаш ли ни? Мислех, че спиш... Не, Малишек е снаха й...

А тя е от рода Мартен.

Докторът обаче спеше, когато дойдоха Баскови, и отвори очи едва след като чу вратите на стаята им да се затварят. После майка му сгъна плетивото си, стана тежко, целуна го по челото, по очите, по врата и каза: „Не си топъл...“ Той остана сам с госпожа Куреж, която простена:

— Реймон пак взе последния трамвай за Бордо: бог знае по кое време ще се върне! Такъв вид имаше тази вечер, направо да се уплашиш... Когато привърши парите, които му бяха подарък, за Нова година, ще вземе да прави дългове... Ако вече не е започнал...

Докторът каза полугласно:

— Нашият малък Реймон... деветнадесета година кара вече...

И изтръпна при мисълта за безлюдните улици на Бордо нощем, припомни си моряка с лице и гърди, изцапани с вино и кръв, в чието проснато тяло се беше препънал една вечер. На горния етаж отново се провлачиха стъпки... някакво куче яростно излая откъм стопанските постройки. Госпожа Куреж наостри уши.

— Чувам някой да ходи... Не може вече да е Реймон, кучето щеше да млъкне.

Някой идваше към къщата, но без да проявява предпазливост — напротив, подчертаваше, че не се крие. Капаците на остъклената врата се разтредоха от удари. Госпожа Куреж се надвеси през прозореца:

— Кой е?

— Търсим доктора по спешност.

— Нали знаете, че нощем докторът не обича да го разкарват. Идете в селото при доктор Ларю.

Човекът, който държеше в ръка фенер, настояваше. Още сънен, докторът извика на жена си:

— Кажу ми да не си прави труда... Нали живея извън града именно за да не ме безпокоят през нощта...

— Невъзможно, господине: мъжът ми не преглежда... Впрочем, той е поел към доктор Ларю задължението...

— Но, госпожо, става дума за негова клиентка — съседка... Когато узнае името ѝ, ще дойде. Госпожа Крос, госпожа Мария Крос паднала и си ударила главата.

— Мария Крос? Откъде-накъде за нея ще се разкарва повече, отколкото за когото и да е другиго?

Ала чувайки името, докторът стана, леко избута жена си и се надвеси в мрака:

— Вие ли сте, Маро? Не познах гласа ви... Какво се е случило с госпожата?

— Паднала на главата си, господине... Бълнува, вика господин доктора.

— Само пет минути... колкото да се облека...

Той затвори прозореца, потърси дрехите си.

— Да не би да отиваш?

Той не отвърна, питайки се полугласно: „Къде ли са ми чорапите?“ Жена му се противеше: та нали току-що бе заявил, че в никакъв случай не се разкарвал нощем при болни? Каква е тази промяна? Не се държал на краката си, щяло да му прилошее от слабост.

— Става дума за моя пациентка — разбираш, че няма място за колебание.

Тя повтори язвително:

— Да, разбирам, досега не ми беше ясно, но сега разбирам.

В този миг госпожа Куреж още не подозираше мъжа си и само искаше да го засегне. Той обаче, сигурен, че се е отчуждил от Мария, че се е отказал от любовта си, не проявяваше предпазливост. След страстта, която го бе измъчвала, нищо не му изглеждаше по-малко греховно, нито по-почтено от нежното безпокойство тази вечер: не се сецаше, че жена му не може като него да сравни предишното и сегашното състояние на любовта му към Мария Крос. Два месеца порано не би посмял да покаже тревогата си така, както тази вечер. В разгара на страстта нашите инстинктивни действия я прикриват, но когато сме се отказали от нейните радости и приемем вечните глад и жажда по нея, то поне — мислим си ние — нека престанем с изтощителното ѝ спотайване.

— Не, не, клета Люси, всичко това сега е далеч от мене... Всичко това е напълно приключено. Да, много съм привързан към тази нещастница, но това няма нищо общо...

Той се опря на леглото, прошепна: „Наистина, не съм хапвал...“, и помоли жена си да му приготви шоколад на спиртника.

— Ако си мислиш, че ще намеря мляко по това време! В кухнята вероятно няма дори хляб. Но след като се погрижиш за тази развратница, тя все ще ти приготви лека закуска... Поне заради разкарването...

— Каква си глупава, горкичката ми! Да знаеше само...

Тя го улови за ръката и му заговори съвсем отблизо:

— Ти каза: „Всичко това е свършено... всичко това е далеч от мен.“ Значи, е имало нещо между вас? Какво? Имам право да знам. В нищо няма да те упрекна, но искам да знам.

Запъхтян, докторът едва при втория си опит успя да се обуе. Мърмореше:

— Говорех изобщо... Не се отнасяше за Мария Крос... Моля те, Люси, не си ли ме поглеждала на какво приличам.

Ала тя прехвърляше мислено последните изтекли месеци: ах, да, най-сетне бе открила ключа на загадката! Това обясняваше всичко, всичко й изглеждаше ясно.

— Пол, не отивай при тази жена. Никога за нищо не съм те молила... Все пак можеш да направиш това за мене.

Той кротко възразяваше, че не зависело от него. Имал дълг пред болен пациент, може би на умиране. От удар по главата било възможно да последва смърт.

— Ако ми попречиш да изляза, ще носиш отговорност за тази смърт.

Тя го пусна, не намирайки какво да отговори. Мълвеше, докато той се отдалечаваше: „Може би всичко е нагласено, наговорили са се...“, после си спомни, че докторът не е поел никаква храна от предния ден. Седнала на един стол, тя се вслушваше в шепота на долитащите от градината гласове.

— Да, паднала от прозореца... не може да е друго освен нещастен случай — ако е искала да се самоубие, нямаше да избере прозореца на салона, на полуетажа... Да, бълнува. Оплаква се от главоболие... нищо не си спомня.

Госпожа Куреж чу как мъжът ѝ нарежда на човека да отиде и да потърси лед в селото: щял да намери в странноприемницата или в месарницата. Трябвало също да вземе от аптеката сироп с бром.

— Ще мина през Крайбрежната горица. Ще се забавя по-малко, отколкото докато впрегнат конете.

— Няма да имате нужда от фенер — при тази луна се вижда като посред бял ден.

Докторът едва бе преминал през вратичката към стопанските постройки, когато чу да се тича след него; задъхан глас го викаше по име. Тогава разпозна жена си, по пенъоар, със сплетени за през нощта коси. Останала без дъх и неспособна да говори, тя му подаваше къшей хляб и блокче готварски шоколад.

Той прекоси Крайбрежната горица, където по полянките луната хвърляше светли петна, но сиянието ѝ не проникваше през листата, макар че огряваше пътя и се лееше по него като в русло, изровено за блясъка ѝ. Хлябът и шоколадът имаха вкуса на ученическите му закуски — вкуса на щастието призори, когато тръгваше на училище, краката му се къпеха в росата, а той бе на седемнадесет години. Зашеметен от внезапната вест, той едва започваше да чувства болка: „Ако Мария Крос умре... Заради кого бе пожелала да умре? Но дали бе пожелала? Нищо не помнела. Ах, колко досадни са тези жертви на сътресение, които никога нищо не си спомнят и обгръщат в мрак основния миг от съществуването си! Ала не бива да я разпитвам: в началото мозъкът ѝ трябва да работи колкото се може по-малко... Помни, ти си просто лекар до леглото ѝ. Не, не е самоубийство: когато искаш да умреш, не избираш прозорец на полуетаж. Доколкото знам, не взема упойващи средства... Наистина една вечер стаята ѝ миришеше на етер... но тогава тя страдеше от мигрена...“

Отвъд задавящата го тревога, на границата на съзнанието му тътнеше друга буря, готова да избухне, когато ѝ дойде времето: „Горката Люси ревнува! Каква беда! По-късно ще имам време да помисля за това. Ето, пристигнах... В лунната светлина градината прилича на театрална сцена... Плоско е като декори на «Вертер» Не чувам да се вика.“ Докторът по навик се упъти към безлюдния салон, върна се по стъпките си, изкачи се на етаж. Жюстин отвори вратата на

стаята. Той се приближи към леглото, където стенеща Мария Крос отместваше с ръка компреса, поставен на челото ѝ. Не видя под прилепналия към него чаршаф тялото, което тъй често бе разсъбличал мислено. Не видя нито разпуснатите коси, нито ръката, разголена до под мишницата — интересуваше го само това, че го бе разпознала, че само откъслечно бълнува. Тя повтаряше: „Какво се е случило, докторе? Какво е станало?“ — „Амнезия“ — отбеляза той в себе си. А сега, приведен над голата гръд, от чийто тих, забулен живот някога тръпнеше, той слуша сърцето, сетне леко докосва с пръст засегнатото чело и очертава границите на раната: „Боли ли ви тук?... А тук?“ Измъчваше я и тазът — той внимателно отметна завивката, оголи само неголямото натъртено място, после отново го закри. С очи, приковани в часовника си, брой ударите на пулса. Това тяло му бе предоставено, за да го излекува, а не за да го обладае. Очите му знаят, че трябва не да се захласват, а да наблюдават; той гледа тялото страстно, с целия си разум — трезвата му мисъл препречва пътя на печалната любов.

Тя стенеше: „Боли ме... Много ме боли...“, избутваше компреса, искаше нов, който слугинята потапяше в чайника. Огнярят се върна с кофа лед, но когато докторът поиска да сложи от него на Марииното чело, тя избута гумения мехур, властно поиска топъл компрес и викаше на доктора: „Ама побързайте малко, един час ви трябва, за да изпълните нарежданията ми!“

Докторът силно се интересуваше от симптомите, които бе наблюдавал и при други болни със сътресение. Това тяло тук, този плътски източник на неговите мечтания, на отчаяните му блянове, на сладостните му трепети, поражда в него само настойчиво любопитство и удесеторено внимание. Болната сега говореше, без да бълнува, и докторът се възхищаваше как Мария, чиито изразни средства обикновено бяха оскъдни и тя все търсеше думите си, без винаги да ги намира, изневиделица бе станала почти красноречива, попадеше без усилие на най-точния израз, на книжовното слово. „Каква загадка — мисли си той — е мозъкът, при който едно-единствено сътресение удесеторява възможностите му!“

— Не, докторе, не — не съм искала да умра. Забранявам ви да мислите, че съм имала подобно желание. Нищо не си спомням, но сигурно е, че не съм поискала да умра, а да заспя. Винаги съм жадувала само за отмора. Ако някой се е похвалил, че ме е довел до

самоубийство, ви забранявам да му вярвате — разбирате ли? Забра-
ня-вам.

— Да, приятелко... Кълна ви се, никой не се е хвалил...
Повдигнете се малко, глътнете това — бром е... Ще ви успокои.

— Нямам нужда да се успокоявам. Боли ме, но съм спокойна.
Само отместете лампата. Това е то, изцапах чаршафите. И пак ще
разлея цяра ви, ако ми се прииска...

А тъй като докторът я запита дали я боли по-малко, тя отвърна че
я боляло неописуемо, но не само от раната, и словоохотлива, отново
повиши глас, от което Жюстин изрече следната мисъл: „Госпожата
говори като по книга.“ Докторът ѝ каза да отиде да си почине, той сам
щял да наглежда болната до сутринта.

— Питам ви, докторе, какъв друг изход има освен съня? Сега
всичко ми изглежда толкова ясно! Разбирам това, което не разбирах;
съществата, които си мислим, че обичаме... жалкият край на
увлеченията... сега знам истината... (Тя избута изстиналия компрес и
мокрите ѝ коси останаха слепнати на челото, сякаш от пот.) Не
любовни увлечения съществуват у нас, а една-единствена любов — и
ние се улавяме за случайни срещи, за случайни очи и устни, за това,
което може би ще съответствува на тази любов. Каква лудост е
надеждата да достигнеш до предмета ѝ... Помислете, няма друг път
между нас и другите същества освен допира, прегръдката... изобщо
сладострастието! А ние знаем накъде води този път и защо е бил
предначертан: за да се продължи родът, както казвате вие, докторе, и за
нищо друго. Да, разбирате ли, ние поемаме в единствената възможна
посока, но не съществува път, проправен към това, което търсим...

Отначало докторът само разсеяно бе обърнал внимание на тази
реч, която не се опитваше да разбере, и изпитваше любопитство
единствено към обърканото красноречие, сякаш физическото
сътресение бе достатъчно, за да пробуди отчасти у нея дремещите
мисли.

— Докторе, удоволствието би трябвало да се обича. Габи
казваше: „Ама не, Мария, това е единственото нещо на света, от което
никога не съм се разочаровала, представете си.“ Уви, удоволствието не
е достъпно за всекиго. Удоволствието не е по моите сили... А то
единствено ни помага да забравим обекта, който търсим, и се
превръща в самия обект. Лесно е да се каже: „Не разсъждавай.“

Докторът мисли колко любопитно е, че тя прилага към сладострастието предписанията на Паскал относно вярата. За да я успокои на всяка цена и да я накара да си почине, той ѝ поднася лъжица сироп, но тя я отблъсква и отново изцапва чаршафите.

— Не, не, никакъв бром — свободна съм да го излея на леглото си. Не вие ще ми попречите!

И без преход изрича:

— Между тези, които съм желала да бъдат мои, и мен самата винаги се е простирала тази зловонна местност, това блато, тази кал... А те не разбираха... Мислеха, че съм ги извикала, за да затънем заедно...

Устните ѝ мърдаха. Докторът си въобрази, че тя шепне имена, презимена... Жадно се наведе към нея, но не чу това, което щеше да го разстрои издъно. За няколко мига забрави болната, виждаше пред себе си просто една лъжкиня, процеди:

— Хайде де, и вие сте като другите! И вие като другите търсите само едно — удоволствието... Ами че всички ние търсим само това...

Тя вдигна красивите си ръце, скри лицето си, простена дълго. Докторът прошепна: „Но какво ми става? Аз съм луд!“ Смени компреса, леко придържайки наболялата глава. Мария най-сетне склони да пие и след известно мълчание каза:

— Да, и аз съм същата, и аз. Но нали ви се е случвало, докторе, да видите светкавицата и да чуете гръмотевицата в един и същ миг? Е, за мене удоволствието и погнусата се преплитат както светкавицата и гръмотевицата — те едновременно ме поразяват. Няма промеждутък между удоволствието и отвращението.

Тя се поуспокои, спря да говори. Докторът седна в едно кресло и започна да бди, изпълнен със смътни мисли. Смяташе, че Мария е заспала, но изведнъж внезапно прозвуча замечтаният ѝ, умиротворен глас:

— Същество, което бихме могли да достигнем, да притежаваме — но не телом... и което от своя страна би ни притежавало.

„Пулсът ѝ е спокоен; спи като дете, чието дихание е толкова леко, че ставаш, за да се увериш, че е живо. Кръвта се качва в страните ѝ и ги озарява. Това не е вече страдащо тяло; болката му вече не го отбранява срещу твоето желание. Ще трябва ли изтерзаната ти плът дълго още да бди край тази задрямала плът? Плътско щастие — мисли

си докторът. — Рай, достъпен за простодушните... Кой е казал, че любовта е удоволствието на бедняка? Бих могъл да бъда мъжът, който всяка вечер, приключил деня си, ляга до тази жена — но тя вече не би била същата жена... Щеше неведнъж да е познала майчинството... Цялото й тяло щеше да носи следи от употреба, от ежедневно похабяване в унизителен труд. Никакво желание нямаше вече да съществува — само пошли навици... Вече се зазорява! Колко се бави тази слугиня!“

Докторът се бои, че не ще може да извърви пътя до дома си, убеждава се, че е изтощен от глад — и все пак се опасява за сърцето си, чиито удари брой. Физическата тревога го освобождава от любовната печал, но без никакво предупреждение съдбата на Мария Крос вече се отклонява недоловимо от неговата — възтата са прерязани, котвата е вдигната, корабът се поклаща и още не се знае, че се движи, но след час ще бъде вече само точица в морето. Докторът често бе установявал, че в живота няма предварителна подготовка: още през юношеството почти всички негови възлюбени бяха изчезвали изневиделица, било пометени от друга страст, било просто защото се бяха преместили, бяха напуснали града, бяха престанали да му пишат. Не смъртта ни отнема тези, които обичаме — напротив, тя ги съхранява за нас и ги приковава в прекрасната им младост; смъртта е солта на любовта — любовта се разпада от живота. Утре докторът ще лежи болен, жена му ще седи до кревата му. Робенсон ще следи възстановяването на Мария Крос и ще я изпрати на бани в Люшон, защото най-добрият му приятел се е установил там и трябва да му се помогне да си създаде клиента. През есента господин Ларусел, комуто често се налага да ходи в Париж за сделките си, ще реши да наеме близо до Булонския лес апартамент и ще предложи на Мария Крос да живее в него, тъй като, по собствените й думи, тя би предпочела да умре, отколкото да се върне в Таланската къща с продрани килими и прокъсани пердета и да понася оскърбленията на своите съграждани.

Слугинята влезе в стаята. Дори ако докторът не се чувствуваше толкова отпаднал, та мисълта му вече с нищо не можеше да бъде заета освен с тази отпадналост, дори ако бе изпълнен със сили и живот, никакъв вътрешен глас нямаше да го предупреди дълго да се вгледа в заспалата Мария Крос. Той никога вече нямаше да стъпи в тази къща, а

каза на слугинята: „Ще дойда тази вечер... Ако е неспокойна, една лъжица сироп с бром.“ И тъй като се олюляваше и трябваше да се хваща за мебелите, това бе единственият случай, когато, напускайки Мария Крос, той не се обърна.

Надяваше се, че от свежия въздух в шест часа заранта кръвта му ще закипи, но му се наложи да спре след стъпалата на площадката. Зъбите му тракаха. В тази градина, която толкова често бе прекосявал само за няколко секунди, когато летеше към своята любов, сега той гледа портата в далечината и си казва, че не ще има сили да се добере до нея. Тътри се в мъглата, мисли дали да не се върне; в никакъв случай не ще успее да върви до църквата, където може би ще намери помощ. Най-сетне, ето портата; зад оградата чака кола и през спуснатото стъкло той разпознава неподвижното, сякаш мъртво лице на Люси Куреж. Отваря вратата, грохва до жена си, обронва глава на рамото ѝ, загубва съзнание.

— Не се притеснявай. Робенсон е поел всичко в лабораторията: следи и болните ти... В момента е в Таланс, знаеш къде... Не говори.

От дълбините на бездната от умора докторът наблюдава тревогата на жените, долавя шепот иззад вратата. Не се съмнява, че е тежко болен, и няма никаква вяра в приказките им: „Обикновен грип... само той ти липсваше при състоянието на анемия, в което се намиращ...“ Искан да види Реймон, но Реймон все го няма: „Дойде, когато спеше, и не пожела да те събуди.“ В действителност от три дни поручик Баск напразно търсеше Реймон из Бордо — в тайната бе посветен само някакъв любител-детектив: „Само и само да не се разбере...“

След шест дена Реймон влезе една вечер в трапезарията, докато се хранеха — измършавял, с обветрено лице и следа от юмручен удар под дясното око. Ядеше лакомо и дори момиченцата не смееха да го разпитват. Запита баба си къде е баща му.

— Грипав е... нищо особено, но малко се притеснихме заради сърцето му. Робенсон казва, че не трябва да го оставяме сам. Майка ти и аз бдим край него.

Реймон заяви, че тази нощ било негов ред, и тъй като Баск подметна: „По-добре иди да спиш, че ако се видиш на какво

приличаш...“, той възрази, че не чувствувал никаква умора и много добре бил спал напоследък:

— Знаете ли, в Бордо не липсват легла.

Това бе подхвърлено с такъв тон, че Баск провеси нос. По-късно, когато докторът отвори очи, видя Реймон изправен до леглото и привличайки го към себе си, прошепна: „Миришеш на мускус... Нямам нужда от нищо, иди да си легнеш.“ Ала към полунощ сноването на Реймон из стаята отново го изтръгна от дрямката. Юношата бе разтворил широко прозореца и надвесен с цяло тяло през него, сумтеше: „Каква задушна нощ!“ Навлязоха пеперуди. Реймон си свали сакото, жилетката, яката и отново седна в креслото; няколко секунди по-късно докторът чу спокойното му дишане. Призори болният се събуди преди този, който бдеше край него, и смаяно се загледа в детето си, обронило глава, бездиханно, сякаш умъртвено от съня. Ръкавът на ризата му бе разкъсан над мускулестата, тъмна като намазана с вакса ръка, с открояваща се на нея татуировка, каквато умеят да правят моряците.

XI

Въртящата се врата на малкия бар не спираше. Около танцуващите двойки кръгът от маси се стесняваше и под краката им дансингът се свиваше като шагренова кожа, очертанията му все повече намаляваха и танците се разгръщаха само вертикално. Жените по канапетата се смееха при вида на алените следи от неволни ласки върху притиснатите едни към други рамене. Дамата на име Гладис и кавалерът ѝ се загръщаха в кожените си палта.

— Е, няма ли да дойдете?

Ларусел ги увери, че си тръгвали точно когато започвало да става забавно. Мушна ръце в джобовете, изпъчи се предизвикателно и като поклащаше плещите си, отиде да приседне на едно от високите столчета пред тезгяха. С приказките си разсмя бармана и разни младежи, пред които се похвали, че знаел тайната на някакъв възбудителен коктейл. Сама на масата, Мария отпи още глътка шампанско и остави чашата. Усмиваше се в пространството, изцяло погълната от кой знае каква страст, безразлична към присъствието на Реймон, защитена от него, откъсната от него чрез всичко, което се натрупва в едно съществуване за седемнадесет години. Като зашеметен и заслепен водолаз, изплувал от гълбините на мъртвите години, Реймон се издигаше на повърхността. Ала единственото, което лично му принадлежеше от смътното минало, бе тесният път, бързо изминат сред гъст мрак. Като куче, надушило плячка, той бе следвал нейната диря, пренебрегвайки всички останали, изпречили се на пътя му... Но сега не е време да се унася в мисли: през цигарения дим и танцуващите двойки Мария Крос му хвърля поглед и бързо го отклонява. Защо поне не ѝ се усмихна? Реймон е слисан, че след толкова години под погледа на тази жена оживява някогашният юноша — стеснителен, скован от лукави желания. Известният с дързостта си Куреж тази вечер тръпне, защото всеки миг Мария Крос може да стане, да изчезне. Няма ли да опита някаква уловка? Той е жертва на неизбежността, осъждаща ни на безусловния и непоклатим избор, чрез

който една жена отсява от нас някои черти и завинаги пренебрегва всички останали. Нищо не може да се направи против законите на тази химия: всяка личност, навлязла в живота ни, разкрива в нас все една и съща страна, която обикновено бихме желали да прикрием. Нашата болка е да виждаме как любимото същество създава пред очите ни своята представа за нас, заличава най-ценните ни качества и излага на показ слабостите, смешните черти, пороците... Така то ни налага изградения от него образ и докато ни гледа, ни принуждава да се нагаждаме към ограниченото му виждане. И никога не ще узнае, че в очите на друго създание, чиято обич за нас няма никаква стойност, добродетелите ни са ослепителни, талантите — ярки, силата ни изглежда свръхестествена, а лицето — божествено.

Отново преобразен в боязлив юноша пред погледа на Мария Крос, Куреж вече не искаше да си откъща: смиреното му желание бе тази жена да узнае за кариерата му в любовта и за всички негови победи след прокуждането от Таланс, когато една американка буквално го похити, прибра го при себе си в хотел „Риц“ и го издържа в продължение на шест месеца (семейството мислеше, че е в Париж, за да се подготвя за приемните изпити в Екол Сантрал). Струва му се обаче, че е невъзможно именно това: да се покаже пред Мария Крос по-различен, отколкото бе в потъналия в тъкани салон „разкош и нищета“ в деня, когато тя повтаряше, отвърнала лице: „Имам нужда да бъда сама, Реймон, разберете ме — трябва да остана сама.“

Настъпи часът, когато притокът от хора се отлива и оставаха обичайните посетители на малкия бар, които едновременно с връхните си дрехи смъкваха от себе си и всекидневните болки. Ето, младата жена в червено радостно се носеше във вихъра на танца, протегнала ръцете си като криле, а партньорът ѝ я придържаше за хълбоците: колко щастливи бяха тези две едnodневки, слети в своя полет! Американец с ниско остригана по момчешки глава над исполински плещи се вслушваше в наставленията на някакъв свой вътрешен бог и сам си измисляше танцови стъпки, непристойни може би. Изръкопляскаха му и той неловко се поклони с щастлива детинска усмивка.

Виктор Ларусел отново бе заел мястото си срещу Мария и от време на време се обръщаше, взираше се в Реймон. Широкото му лице, виненочервено, с изключение на сивкавите торбички под очите, сякаш

просеше за поздрав. Мария напразно го умоляваше да гледа другаде: това, което Ларусел не можеше да понася в Париж, бяха безбройните непознати за него физиономии. В собствения му град почти нямаше лица, които да не го подсецат за името или родствените си връзки и да не може от пръв поглед да им отреди място било вдясно на себе си, сред хората, заслужаващи да им засвидетелствува любезност, било вляво — при низвергнатите, които човек познава, но не поздравява. Нищо не е по-широко разпространено от подобна памет за лица, чието преимущество историците приписват на великите хора: Ларусел помнеше Реймон, тъй като навремето го бе виждал във фойтона на баща му и при случай го бе потупвал по бузата. Пред Интендантството в Бордо с нищо не би показал, че го познава, но тук, освен че не можеше да свикне с унижението да не е известен никому, тайното му желание бе Мария да не остава сама, докато той се занася с двете момичета, които си бе набелязал. Съсредоточен в движенията на Мария, Реймон предполага, че тя разубеждава Ларусел да го заговори; внушава си, че след седемнадесет години все още вижда в него непохватен и плах грубиянин. Младият човек чува как неговият съгражданин изръмжава: „И изобщо така искам, ясно ли е? Това трябва да ти е достатъчно.“ Усмивка прикри злото лице на мъжа, който се упъти към Реймон със самоувереността на хората, убедени, че ръкостискането им е благоволение. Не греша, нали? Това е синът на добрия доктор Куреж. Жена му много добре си спомняла, че познавала Реймон като малък по времето, когато докторът я лекувал... Без да се допита до младия мъж, той взе чашата му и го настани до Мария Крос, която бързо отдръпна неохотно протегнатата си ръка. Ларусел седна за миг, после стана и нахално заяви:

— Ще ме извините, нали?... За минутка...

Той вече се бе присъединил към двете момичета на бара. Макар че всеки миг можеше да се върне и за Реймон нямаше нищо неотложно от това да се възползува от минутата, младият човек мълчеше. Мария бе извърнала глава, той усещаше мириса на късите ѝ коси и с дълбоко вълнение видя, че няколко от тях бяха бели. Няколко ли? Хиляди може би... В месестите, плътни устни — плод, запазил се непокътнат по чудо — се съсредоточаваше цялата чувственост на тялото ѝ, а от очите и от откритото чело се излъчваше единствено чистота. Ах, нима имаше значение, че вълните на времето са се

разбивали в шията и в гърдата ѝ и бавно са ги подкопавали! Без да гледа младия мъж, тя каза:

— Мъжът ми е толкова неделикатен, наистина...

Недосетлив като осемнадесетгодишно момче, Реймон изрази изумлението си, че е омъжена.

— Не знаехте ли? Ами че цял Бордо знае!

Тя бе решила да противопостави на Реймон ледено мълчание, но остана смаяна, че на света съществува човек — при това от Бордо, — който да не знае, че сега тя се нарича госпожа Виктор Ларусел. Той се оправда с довода, че от години не живеел в Бордо. Тогава тя не можа да устои и престъпи обета си да мълчи: господин Ларусел се решил в годината след края на войната... Дотогава се колебаел заради сина си...

— Едва демобилизиран, самият Бертран ни замоли да сключим брак. Аз никак не държах, отстъпих от твърде възвишени съображения...

Добави, че би живяла в Бордо:

— ... но Бертран е в Политехниката, а господин Ларусел прекарва тук две седмици от месеца — така малкият има дом.

Тя внезапно се засрами, че се е разприказвала, разкрила се е, и отново отчуждена, запита:

— А скъпият доктор? Животът ни разделя с най-добрите приятели...

Каква радост щяло да бъде да го види отново! Ала тъй като Реймон се хвана за думите ѝ и каза: „Баща ми точно сега е в Париж, ще бъде във възторг...“, тя се престори на разсеяна и си направи оглушки. В нетърпението си да я раздразни, да разбуди гнева ѝ, той най-сетне събра храброст и се осмели да засегне най-парливия въпрос:

— Нали вече не ми се сърдите за неуместното държане? Бях просто недодялано дете, при това тъй наивно всъщност. Кажете, нали вече не ми се сърдите?

— Да ви се сърдя?

Тя се престори, че не разбира, после каза:

— Ах, намекувате за онази нелепа сцена... та аз няма за какво да ви прощавам — наистина ми се струва, че по това време съм била луда. Да приема на сериозно такова дете като вас! Днес това ми

изглежда тъй безинтересно! Не можете да си представите колко далечно го чувствавам.

Той положително я бе подразнил, но не така, както си бе мислил. Всичко, което ѝ напомняше предишната Мария Крос, будеше в нея отвращение, но приключението с Реймон тя намираше просто смешно. В плен на опасения, се питаше дали той знае, че може би е пожелала да умре... Не, щеше да е по-наперен, нямаше да изглежда така смирен. Реймон бе предвидил всичко освен най-лошото — освен това безразличие.

— По онова време живеех затворена в себе си. Влагах всеобхватни чувства в празни мечтания. Говорите ми сякаш за друга жена.

Реймон знаеше, че гневът и омразата са продължения на любовта и ако бе успял да ги пробуди в Мария Крос, задачата му не би била безнадеждна — ала той не поражда у тази жена нищо освен раздражение, срам, че някога се е разкривала пред тъй жалък поглед, в тъй посредствено общество. Тя хапливо добави:

— Значи, мислехте, че тези глупости могат да имат значение в живота ми?

Той процеди, че в неговия са имали — признание, което никога не бе правил пред себе си, но то най-сетне му се изплъзваше. Не се съмняваше, че цялата му съдба е била повлияна от тази жалка юношеска история. Измъчваше се, чуваше спокойния глас на Мария Крос:

— Бертран е напълно прав, като казва, че започваме истинския си живот едва след двадесет и пет или тридесетгодишна възраст.

Той смътно чувствуваше, че това не е истина и че в края на юношеството всичко, което предстои да се случи, вече е предначертано. На прага на младостта залагането е приключило и рулетката вече се върти; а може би това е станало още през детството — една или друга наклонност, погазена в плътта ни, преди още да покълне, расне заедно с нас, съчетава се с чистотата на юношеството и когато станем мъже, внезапно се разпуква в уродливи цветове.

Объркан край тази недостижима жена, Реймон си спомня всичко, което тъй пламенно бе желал да разкаже на Мария Крос, и при все че, докато говореше, у него все повече се затвърждаваше увереността, че думите му са възможно най-неуместни, заяви, че, разбира се, тази

любов не му е попречила да познае любовта... и как още! Несъмнено бе имал връзки с повече жени, отколкото всеки друг младеж на неговата възраст — жени от значение, не говорел за уличниците... Общо взето, Мария Крос му била донесла щастие. Тя отметна глава и присвила очи, го запита с отвратен израз от какво тогава се оплаква...

— ... След като за вас несъмнено само тези мръсотии имат значение.

Тя запали цигара, опря на стената остригания си тил, проследи през дима въртежа на трите двойки. Джазовият оркестър спря, за да си поеме дъх, мъжете се откъснаха от жените и запляскаха с ръце, сетне ги протегнаха към негрите с умолително движение, сякаш животът им зависеше от тяхната шумотевица. Тогава състрадателните тъмнокожи се разпалиха и понесени от вихъра, сплетени, едnodневките литнаха наново.

Ала Реймон с ненавист оглеждаше жената, която спокойно пушеше. Мария Крос. Потърси и най-сетне намери думите, способни да я изкарат от релси:

— Все пак сте тук.

Тя разбра, че той иска да каже: човек винаги се връща към първата си любов. Той изпита удоволствие да види как лицето ѝ поаленява и веждите сурово се сключват:

— Винаги съм ненавиждала подобни места. Явно ме познавате твърде зле. Баща ви навярно помни какво мъчение бе за мен, когато господин Ларусел ме мъкнеше в „Червеният лъв“. Никакъв смисъл не би имало да казвам, че съм тук от дълг — да, от дълг... Но какво може да разбере човек като вас от моите задръжки? Бертран сам ме съветва да отстъпвам в разумни граници пред вкусовете на моя съпруг. Ако искам да запазя известно влияние върху него, не трябва да го държа прекалено изкъсо. Знаете ли, Бертран има много широки разбирания — замоли ме да не се противопоставям на баща му, който искаше да си отрежа косите...

Достатъчно е Мария само да произнесе името на Бертран, за да се отпусне, успокои, разнежи. Реймон мислено вижда безлюдната алея в Градския парк на Бордо към четири часа и едно запъхтяно дете, което го гони; чува задавания му от сълзи глас: „Върнете ми тетрадката...“ Какъв ли мъж е излязъл от слабичкото дете? Реймон се опитва да я засегне:

— Ето ви сега с голям син...

Не, тя не се обижда, усмихва се щастливо:

— Вярно, вие го знаете от колежа...

Реймон изведнъж започва да съществува в нейните очи: той е бивш съученик на Бертран.

— Голям син, наистина, ала син, който същевременно е и приятел, и наставник. Не можете да си представите колко много му дължа...

— Да, казахте ми — вашата женитба...

— Действително, женитбата — но това би било нищо. Той ми разкри... но не, вие не можете да разберете. Все пак точно се сетих, че сте били в едно училище. Бих искала да узная какво дете е бил. Често съм разпитвала мъжа си — невероятно е, че един баща не намира какво да каже за детството на сина си. „Мило дете като всички други“ — повтаря той. Всъщност няма основание да сте съумели по-добре да го опознаете. Първо, вие сте толкова по-голям от него!

Реймон мърмори:

— Четири години — нищо работа. — После добавя: — Помня някакво хлапе с вид на момиче.

Тя не се разсърди, а отвърна със спокойно пренебрежение, че напълно ясно ѝ било, че не могат да имат общ език. Реймон разбра, че в очите на Мария завареният ѝ син се извисява несравнимо над него. Тя мислеше за Бертран, бе пила шампанско, усмихваше се унесено и подобно на разделените едnodневки също запляска с ръце, та музиката още повече да допринесе за захласа ѝ. Какво бе останало в паметта на Реймон от жените, които бе обладал? Едва би познал някои от тях. Ала почти няма ден през тези седемнадесет години, когато да не е извиквал в представите си, да не е оскърбявал или милвал лицето, чийто профил вижда съвсем отблизо тази вечер. Тя бе така далеч от него в този миг, че това му се стори непоносимо, и за да превъзмогне отчуждението на всяка цена, отново изрече името на Бертран:

— Скоро ли ще завърши Политехниката?

Тя благосклонно отговори, че бил в последния курс; изгубил четири години заради войната. Имала големи надежди, че ще се нареди сред първите по успех. Реймон добави, че без съмнение Бертран ще поеме сделките на баща си, но Мария възрази, че щели да го оставят

да размисли. Впрочем била сигурна, че той ще се изяви където и да е. Реймон не можел да разбере колко прекрасна била душата му.

— Неговото излъчване въздейства на всички в Политехниката... Но не знам защо ви говоря тези неща...

Тя сякаш престана да витае из облаците и запита:

— А вие? С какво се занимавате?

— Сделки... Едно-друго...

Неговият живот изведнъж му се видя жалък. Тя едва го бе изслушала — дори не го презираше, той просто не съществуаше в нейните очи. Понадигнала се от стола, Мария правеше знаци на Ларусел. Той все така бърбеше на високото столче и извика:

— Само минутка!

Тя каза полугласно:

— Колко е зачервен! Пие твърде много...

Негрите покриваха инструментите си, като че бяха заспали деца. Само пианото сякаш не можеше да спре: една двойка продължаваше да кръжи, останалите бяха рухнали, без да се пускат. Беше часът, на който Реймон Куреж често се бе наслаждавал — часът, когато ноктите се прибират, очите се изпълват с нежност, гласовете са приглушени, а ръцете посягат крадливо. Навремето се усмихваше при мисълта за това, което щеше да последва — призори мъжът излиза от спалнята, отдалечава се с подсвиркване и оставя зад себе си проснато на леглото, морно и сякаш умъртвено тяло... Ах, той положително не би напуснал така Мария Крос! Цял живот не би му стигнал, за да се насити на тази жена. Тя е толкова безразлична, че не забелязва как той е приближил коляното си към нейното; дори не чувства допира му; той няма власт над нея и все пак тя бе достъпна за него през онези отминали години, въобразявала си е, че го обича. Тогава той не знаеше, беше просто дете, тя трябваше да го предупреди какво изисква от него. Никаква прищявка нямаше да го отблъсне, щеше да напредва толкова бавно, колкото тя би пожелала — умееше да смекчава своята необузданост... Тя щеше да ѝ се наслади с радост... Сега е твърде късно: векове ли би трябвало да чака, за да се възстанови между техните съдби връзката, съществувала в трамвая от шест часа? Той вдигна очи, зърна в огледалото своята разпадаща се младост, видя как избиват признаците на разрухата: отминало е времето да бъдеш обичан, сега е време да

обичаш, ако си достоен за това. Положи ръка върху ръката на Мария Крос:

— Помните ли трамвая?

Тя сви рамене и без да се обърне към него, не се посвени да запита: „Какъв трамвай?“, после, за да не му остави време да отговори, каза:

— Нали ще бъдете така добър да доведете господин Ларусел и да поискате дрехите от гардероба... иначе никога няма да си тръгнем.

Той сякаш не чуваше. Тя нарочно бе казала: „Какъв трамвай?“ Искаше му се да възрази, че нищо в живота му не е имало значение освен минутите, когато седяха един срещу друг сред бедняците, които в съня си отмятаха почернени от сажди лица; вестник се изплъзваше от натежали ръце; гологлавата жена обръщаше към лампата романа в подлистник и устните ѝ мърдаха като за молитва. Буреносни капки риеха праха по пътчето зад Таланската църква; работник на велосипед ги изпреварва, приведен над кормилото, праметнал през рамо платнена торба, от която се подава бутилка. Напращените листа зад решетестите огради изглеждаха като ръце, протегнати за вода.

— Моля ви, бъдете любезен, доведете мъжа ми. Не е свикнал да пие толкова, трябваше да го спра. Силният алкохол не му понася.

Реймон стана от мястото си и отново се отврати от отражението си в огледалата. Какъв смисъл има да си още млад? Разбира се, можеш пак да бъдеш обичан, но вече не избираш. Всичко е възможно за този, който владее мимолетното великолепието на пролетта от човешкото съществуване... С пет по-малко да бяха годините му — и Реймон мисли, че не би се обезсърчил: той по-добре от всеки друг знаеше как първата младост на мъжа може да надделее над неохотата, предпочитанията, задръжките, угризенията на една похабена жена, как тя пробужда любопитство и желаниа. Сега смяташе, че е обезоръжен, и гледаше тялото си като прекършен меч в навечерието на битка.

— Ако не се решавате, аз сама ще отида. Карат го да пие... Как ще го прибера?... Какъв срам!

— Какво ще каже вашият Бертран, ако види как вие седите тук, при мен, а баща му е там?...

— Всичко ще разбере — той всичко разбира.

Точно тогава откъм тезгяха отекна шум от едро, строполяващо се тяло. Реймон се втурна и с помощта на бармана се опита да вдигне Виктор Ларусел, чиито крака бяха затиснати от съборения стол, а сгърчената му, окървавена ръка стискаше счупената бутилка. Разтреперана, Мария хвърли шубата върху раменете на Бертрановия баща, вдигна яката му, за да скрие моравото лице. Барманът казваше на Реймон, който уреждаше сметката, че никога не се знаело дали не е мозъчен удар, и толкова го беше страх човекът „да не хвърли топа“, преди да е излязъл от заведението, че почти на ръце го отнесе до таксито.

Мария и Реймон се настаниха на допълнителните седалки, за да крепят легналия пияница; кървавото петно се просмукваше върху кърпичката от ранената му ръка. Мария стенеше: „Никога не му се случва... трябваше да си спомня, че само виното му понася... Заклевате ли се да запазите тайна?“ Реймон ликуваше, прекланяше се с безкрайна радост пред щастието, което отново му се усмихваше. Не, тази вечер нищо не можеше да го раздели от Мария Крос. Каква лудост бе да се усъмни в щастливата си звезда! При все че бе краят на зимата, нощта бе студена; на лунната светлина площад Конкорд се белееше под слой суграшица. В дъното на колата Реймон придържаше туловището, което сипеше нечленоразделна реч, оригвания. Мария бе отворила шишенце със соли и Реймон примря от удоволствие при резливия мирис. Грееше се от огъня на любимото тяло до себе си, използваше кратките припламвания на всеки уличен фенер, за да плакне очите си с красивото, унижено лице. За миг тя пое в ръцете си тежката, страшна на вид старческа глава и заприлича на Юдит.

Повече от всичко ѝ се искаше вратарят нищо да не забележи и остана предоволна да приеме услугата на Реймон, който примъкна болния до подемника. Те едва го бяха положили на леглото, когато видяха, че ръката му обилно кърви и се вижда само бялото на очите му. Непохватна и обзета от паника, Мария бе неспособна да се погрижи за него, както би сторила всяка друга жена... Трябваше ли да иде да събуди прислугата на седмия етаж? Ала какъв скандал! Реши да телефонира на своя лекар, който навярно бе изключил телефона, защото никой не се обади. Тя избухна в сълзи. Тогава Реймон си спомни, че баща му е в Париж, хрумна му да го извика, изказа

предложението си на Мария. Без да му поблагодари, тя вече търсеше в указателя номера на „Грандхотел“.

— Само да се облече, да намери такси и баща ми ще дойде.

Този път Мария пое ръката му, отвори една врата, светна лампата:

— Постойте тук, това е стаята на Бертран.

Каза, че болният повърнал и бил по-добре, но раната му още я тревожела. Когато тя се оттегли, Реймон седна, закопча шубата си: радиаторът не грееше. Още чуваше у себе си съннения глас на бащата, който сякаш идваше от много далече. Не бяха се виждали от три години, от смъртта на баба Куреж. По това време Реймон имаше големи парични затруднения. Навярно бе поискал полагащата му се част от имуществото с твърде резки думи, но главно едно бе жегнало младежа и ускорило прекъсването на отношенията: укорите на бащата относно средствата му за съществуване, от които този плашлив човек се ужасяваше. Животът на комисионер, на посредник, му се струваше недостоен за един Куреж и той си бе въобразил, че може да изиска от Реймон да се посвети на някаква постоянна работа... Той ще бъде тук след няколко мига — ще трябва ли да го целуне, или само да му протегне ръка?

Реймон си задава въпроси, но един предмет го привлича, приковава вниманието му: леглото на Бертран Ларусел, легло тъй тясно, тъй целомъдрено под памучната покривка на цветенца, че Реймон го напушва смях — легло на стара мома или на семинарист. Стените са голи с изключение на една, от горе до долу запълнена с книги, работната маса е подредена като чиста съвест. „Ако Мария дойде в дома ми, ще намери голяма разлика...“ Тя щеше да види дивана — толкова нисък, че се слива с килимите: всяко създание, осмелило се да проникне в този полумрак, се чувства опасно откъснато от света и вкусва изкушението да се поддаде на постъпки, привидно не по-обвързващи, отколкото тези, които би дръзнало да извърши на чужда планета или пък насън — оневинени от недействителността... Но в стаята, където тази вечер Реймон чакаше, никакво перде не прикриваше заледените от зимната нощ стъкла: нейният обитател несъмнено искаше зората да го пробужда още преди

първия камбанен звън. Реймон не открива признаци за непорочен живот; тази стая, създадена за молитви, му вдъхва мисълта, че в любовта отказът и отричането са изкусни отсрочки, които са от полза за насладата. Разчете няколко заглавия на книги, изсумтя: „Ама че глупак!“ Нищо не му бе по-чуждо, нито го отвърщаваше повече от подобни разкази за някакъв измислен свят. Колко се бавеше баща му! Би искал да не е вече сам, чувствуваше как тази стая му се надсмива. Отвори прозореца и се загледа в покривите под залязващата луна.

— Баща ви е тук.

Той затвори прозореца, последва Мария в стаята на Виктор Ларусел, забеляза сянката, надвесена над леглото, разпозна върху един стол огромното бомбе на баща си, бастуна му с дръжка от слонова кост (някогашното конче от детските му години), но когато докторът стана, не го позна. И все пак знаеше, че този старец, който му се усмихваше и го привличаше към себе си, е неговият баща.

— Никакъв тютюн, никакъв алкохол, никакво кафе; пилешко или телешко на обяд, постна храна на вечеря и ще живеете до сто години... Това е!

Лекарят повтори „Това е“ с провлечен глас, както когато мислите са другаде. Очите му не се откъсваха от Мария Крос, която видя, че той не се помръдва, предугади намеренията му, затова отвори вратата и каза:

— Мисля, че сега всички имаме нужда от сън.

Докторът я последва в преддверието; повтаряше плахо:

— Все пак е късмет, че се видяхме отново.

Когато преди малко се бе обличал припряно и после, в таксито, той бе решил, че при това кратко изречение Мария Крос ще го прекъсне и ще възкликне: „Сега ви пипнах, докторе, и вече няма да ви пусна.“ Но не така му бе отвърнала тя, когато още на прага бе побързал да й каже: „Все пак е късмет...“ Ето че за четвърти път повтаряше подготвените думи, сякаш при повече настойчивост щеше да избликне очакваният отговор. Но не. Мария му държеше палтото, не се дразнеше, при все че той не улучваше ръкава; казваше кратко:

— Светът наистина е малък — ето на, срещнахме се тази вечер. Възможно е пак да се видим.

Тя се направи, че не чува забележката на доктора: „Може би трябва да подпомогнем съдбата...“ — и той повиши глас:

— Не мислите ли, госпожо, че би трябвало малко да подпомогнем съдбата...

Колко затруднения биха ни създавали мъртвите, ако се връщаха! А те се връщат понякога, запазили за нас представа, която ние страстно бихме, желали да разрушим, изпълнени със спомени, които ревностно желаем да забравим. За всеки жив са пречка тези удавници, изхвърлени от течението.

— Не съм вече ленивката, която познавахте, докторе. Ще отида да си легна, защото трябва да ставам още в седем часа.

Тя се засегна, че той не ѝ противоречи. Досадно ѝ бе да чувства как този старец я пие с очи и повтаря:

— Значи, не мислите, че можем да подпомогнем съдбата? Не?

Тя отвърна с малко рязка вежливост, че знаел адреса ѝ:

— Аз никак не ходя в Бордо... Но може би вие...

Толкова любезен бил, че си е направил труда да дойде!

— Ако лампата на стълбището угасне, ето къде е ключът.

Той не помръдваше, упорствуваше. Не чувствувала ли последствия от падането? Реймон излезе от сянката и запита: „Какво падане?“ Вбесена, тя поклати глава и с голямо усилие на волята каза:

— Знаете ли какво би било приятно, докторе? Бихме могли да си пишем... Вече не съм толкова ревностна в писането на писма, но заради вас...

Той отвърна:

— Да се пише, е нищо — защо да си пишем, ако не се виждаме?

— Именно защото не се виждаме!

— Не, не — мислите ли, че хората, които са сигурни, че никога вече не ще се видят отново, желаят приятелството им да продължи чрез изкуствения живот на писмата? Особено когато единият забелязва, че за другия те са тегоба... Със старостта човек става малодушен, Мария, получил си е полагаемото и се страхува от допълнителна мъка.

Никога не ѝ бе казвал толкова много — щеше ли тя най-сетне да разбере? В този миг бе разсеяна, защото Ларусел я викаше, беше пет часът и бързаше да се отърве от Курежови.

— Е, тогава ще ви пиша аз, докторе — на вас ще се падне тежобата да ми отговоряте.

Ала по-късно, след като бе затворила вратата и пустила резето, тя се върна в стаята, мъжът ѝ я чу да се смее и я запита за причината.

— Знаеш ли какво си мисля? Няма ли да ми се подиграваш? Не бих се изненадала, ако в Бордо докторът е бил леко влюбен в мен...

С език, който се плетеше, Виктор Ларусел отвърна, че не бил ревнив, и си припомни една от старите си шеги: „И тоя е узрял за студения камък.“ Добави, че бедният човек навярно е получил лек удар; много от пациентите му, които не смеели да го зарежат, тайно се съветвали с други лекари.

— Вече не ти ли се повдига? Не чувствуваш ли болка в ръката?

Не, не го боляло.

— Дано не се разбере в Бордо тазвечерната ми история... Може би чрез малкия Куреж?

— Той никога не ходи там. Спи... ще угася лампата.

Тя седна в мрака и повече не се помръдна, докато не се чу спокойно хъркане. Тогава излезе, за да се прибере в стаята си, поколеба се пред откренатата врата на Бертран, не можа да устои, бутна я и едва прекрачила прага, разярена подуши миризма на тютюн — човешка миризма: „Трябва да съм си изгубила ума, за да въведа тук този...“ Отвори на утринния вятър, коленичи за миг пред леглото, устните ѝ се раздвижиха и тя притисна очи към възглавницата.

XII

Както някога по пътя в предградието, във файтона, по чиито стъкла се стичаше дъжд, докторът и Реймон пътуваха в таксито без отначало да разменят повече думи, отколкото през онези забравени утрини. Но мълчанието не бе същото: Реймон държеше ръката на стареца, леко клюмнал до него, и каза:

— Не знаех, че се е омъжила.

— Никого не уведомиха, поне така мисля, така се надявам... Във всеки случай аз не бях уведомен.

Говорело се, че младият Бертран държал връзката да се узакони. Докторът цитира следния израз на Виктор Ларусел: „Сключвам морганатичен брак.“ Реймон прошепна: „Това вече е прекалено!“ Крадешком наблюдаваше в просветляващото утро образа на мъченик до себе си, видя как мърдат безцветните устни. Застиналите черти и каменната маска му вдъхнаха страх и той потърси да каже първото, което му дойде на ума:

— Как е семейството?

Всички били добре. Особено Мадлен заслужавала възхищение, казваше докторът — живеела само за дъщерите си, водела ги в обществото, прикривала сълзите си — изобщо показвала се достойна за героя, когото загубила. (Докторът не пропускаше случай да възхвалява зет си, убит в Гиз, да изтъква заслугите му и се обвиняваше, че не го е дооценил: на война толкова хора срещат неподобаваща за тях смърт! Катрин, най-голямата от дъщерите на Мадлен, била сгодена за третия син на Мишонови и очаквали той да навърши двадесет и две години, за да обявят годежа.

— Само да не кажеш на някого.

Той отправи тази заръка с тона на жена си и Реймон се възпря да отговори: „Мислиш ли, че тук някой се интересува от това?“ Докторът млъкна, сякаш обзет от остра болка. Младият мъж правеше сметки: „Той е на шестдесет и девет или седемдесет години... Може ли на тази възраст още да се страда, и то след като толкова време е изтекло?“

Тогава почувствува собствената си рана, спомни си какво повтаряше една от неговите любовници: „Когато страдам от любов, затварям се в себе си и чакам. Сигурна съм, че мъжът, заради когото искам да умра, утре може би няма да представлява нищо за мен. Предметът на толкова страдания няма да заслужава дори един мой поглед. Страшно е да обичаш и срамно — да не обичаш вече...“ И все пак ето вече седемнадесет години, откакто кърви раната на този старец: в подобни порядъчни съществування — съществування, посветени на дълга — страстта се запазва, концентрира се; тя от нищо не се похабява, от никакъв повеи не се изпарява, трупата се, гние, разлага се, трови и разяжда живата тиня, в която е заключена. Заобикалят Триумфалната арка; между хилавите дръвчета по Шанз-Елизе черното платно тече като Ереб^[1].

— Мисля, че вече няма да се занимавам с какво ли не. Предлагат ми място в една фабрика: предприятие за производство на цикория. След година ще ми предоставят ръководството ѝ.

Докторът отвърна разсеяно:

— Много се радвам, моето момче... — И внезапно добави: — Откъде се познавате?

— С кого?

— Знаеш добре кого имам предвид.

— Познатия, който ми предлага мястото?

— Не, не — Мария Крос.

— От едно време — когато бях зрелостник, разменяхме по няколко думи в трамвая, поне така ми се струва.

— Не си ми казвал. Помня, че един-единствен път ми разправи как някакъв приятел ти я посочил на улицата.

— Възможно е... След седемнадесет години вече не си спомням добре... Ах, да — на другия ден след тази среща тя ме заговори, и то точно за да ме пита как си. Познаваше ме по лице. Впрочем мисля, че тази вечер, ако не беше мъжът ѝ да дойде при мен, щеше да ми се прави на важна.

Докторът, изглежда, се успокои, отдръпна се в ъгъла. Прошепна: „Е, всъщност какво значение има за мен? Какво значение?“ Направи движение, сякаш нещо помита с ръка, притисна двете си ръце към лицето, изправи се и леко извърнат към Реймон, мъчейки се да избяга от себе си, да мисли само за своето дете, каза:

— След като си създадеш положение, ожени се, момчето ми.

И тъй като Реймон се смееше и възразяваше, старецът отново се позова на себе си, върна се към себе си:

— Не можеш да си представиш колко хубаво е да живееш тясно обграден от семейството... да, да! Поемаш върху себе си хилядите грижи на другите и от тези хиляди убождания кръвта нахлува в кожата, разбираш ли? Те ни отвличат от скритата наша рана, от дълбоката вътрешна рана и стават насъщни за нас... Виждаш ли — исках да изчакам края на конгреса. Но не мога да се преборя със себе си — тази сутрин ще се върна с влака в осем часа... Важното в живота е да си създадеш убежище. В края, както и в началото му, ни трябва жена, за да ни крепи.

Реймон промърмори:

— Благодаря! По-добре да пукна... — И се загледа в смаления, прояден от червеи старец.

— Не можеш да си представиш каква закрила намерих сред вас. Жена, деца — всичко това ни обгръща, притиска ни, защитава ни от множеството желани неща. Ти, който не разговаряше твърде с мен — не е упрек, мили мой, — ти никога не ще узнаеш колко пъти в мига, когато щях да отстъпя пред сладостен и може би греховен порив, съм чувствувал ръката ти на рамото си и ти кротко ме връщаше назад.

Реймон изръмжа:

— Каква лудост е било да се вярва, че съществуват забранени удоволствия! Ах, ние не сме от един и същ вид — аз на бърза ръка щях да разпердушиня гнездото си.

— Мислиш ли, че заради мен майка ти не е страдала? Ние не сме чак толкова различни: да знаеш колко пъти съм разпердушинвал мислено гнездото си!... Не възразявай: няколко изневери щяха може би повече да спомогнат за семейното щастие, отколкото тази измяна към копнежите, в която съм се провинявал тридесет години. Трябва да знаеш, Реймон, че трудно можеш да бъдеш по-лош съпруг, отколкото бях аз... Да, да! Аз пък мечтаех за блудство... по-добре ли е, отколкото да го изживееш? А виж как майка ти си отмъщава днес — с излишък от грижи; нищо не е по-необходимо за мен от нейното натрапничество; тя толкова се старее... ден и нощ бди над мен като квачка — ах, лека ще бъде смъртта ми! Знаеш ли, вече нямаме прислуга; както тя казва, днес слугите не са като едно време, така че не взехме никого на

мястото на Жюли — помниш ли Жюли? Оттегли се в родния си край. Е, майка ти се нагърбва с всичко и трябва да я мъмря — не се спира пред нищо, сама мете, сама лъска паркета...

Той млъкна и изведнъж каза умолително:

— Не оставай сам.

Реймон не успя да отговори: таксито спираше пред „Грандхотел“; трябваше да слязат, да потърсят дребни пари. Докторът имаше време колкото да си приготви багажа.

Този час — часът на метачите и градинарите — бе познат на Реймон Куреж. Той дълбоко си пое дъх, изпълни се с чувства, свързани със завръщанията призори, и ги разпозна: радост на изтощено и заситено животно, устремено единствено към своята бърлога и към съня, в който ще потъне. Какво щастие, че баща му пожела да се разделят в преддверието на „Грандхотел“! Колко остарял бе той! Какъв упадък! „Никога не ще бъдат твърде много километрите между човек и семейството му — казва си той, — никога близките не ще се намират достатъчно далеч.“ Съзнаваше, че не мисли за Мария, спомни си, че днес му предстоят много занимания, взе бележника си, потърси страницата, изуми се как денят му сякаш бе нараснал — или да вярва ли, че това, което уж щеше да го запълни, някак се е смалило? Сутринта? — пустиня; следобедът? — две срещи. Нямахше да отиде. Взираше се в деня като дете в кладенец: нямаше какво да хвърли в него освен няколко камъчета. Как да запълни тази яма? Само едно би заличило празнотата — да позвъни на вратата на Мария, да известят за посещението му, да бъде приет, да седне в стаята, където тя щеше да седи, да й отпрати какви да е думи; даже по-малко от това би стигнало, за да уплътни тези свободни часове и още много други: да има уговорена среща с Мария, макар и за далечна дата — с какво търпение на ловец в засада би убивал дните, разделящи го от този ден! Реймон би се утешил дори ако тя отложи срещата, стига само да му насрочи друга и тази нова надежда би заличила безбрежната празнота в неговия живот. Животът му занапред ще бъде само отсъствие, което трябва да се уравни с очакване. „Да размисля — казва си той, — нека започна от възможното — да се свържа отново с Бертран Ларусел, да навляза в живота му? Никакви общи вкусове, никакви общи познати

— къде, в кой параклис да срещна този клисар?“ Тогава Реймон мислено се прехвърля над всички прегради, изпречени между него и Мария — пропастта е преодоляна и той придържа загадъчната ѝ глава в чупката на дясната си ръка, чувства върху мускула си остригания тил, подобен на момчешка буза, а лицето ѝ идва към него, приближава се, нараства, също така недействително — уви! — като на проекционен екран... Реймон се учудва, че първите минувачи не се обръщат, не забелязват лудостта му. Тръшва се на една пейка срещу Ла Мадлен. Нещастieto е, че отново я срещна; не трябваше да я среща — без негово знание, от седемнадесет години всичките му страсти се разгаряха срещу Мария — тъй както селяните от Ландите палят „противоогън“... Но той я бе видял и пожарът си оставаше мощният, засилваше се от пламъците, които уж трябваше да го потушат. Маниите му в сладострастието, навиците, всички познания в похотта — търпеливо придобити и развивани — се превръщаха в съучастници на пожара, който сега тътнеше, напредваше с пращене, безпределно се разгръщаше в широчина.

„Затвори се в себе си — повтаря си той, — няма да продължи дълго; докато ти мине, се упойвай, остави се на течението.“ И все пак баща му ще страда до смъртта си — ала що за живот е неговият! Работата е да знаеш дали развратът би те освободил от страстта. Всичко подпомага страстта: гладът я изостря, наситата я засилва; добродетелта я държи будна, дразни я и тя ни ужасява и зашеметява; но ако ѝ се поддадем, малодушието ни никога не ще бъде равностойно на нейните изисквания... Ах, свирепа страст! Трябваше да пита баща си как е живял с този неизлечим тумор. Какво се таи в дъното на добродетелния живот? Какви отдушници има в него? С какво бог може да помогне?

Вляво от себе си Реймон се мъчеше да засече движението на голямата стрелка на пневматичния часовник и си помисли, че баща му навярно вече е напуснал хотела. Испита желание да прегърне стареца още веднъж — обикновено синовно желание, но между тях сега се установява друга, по-скрита кръвна връзка: те са роднини по линия на Мария Крос. Реймон припряно се спусна към Сена, при все че имаше още време до тръгването на влака: може би се поддаваше на лудостта, която застава да тичат хората, чиито дрехи са в пламъци. Непоносима увереност, че Мария Крос никога не ще бъде негова, че ще умре, без тя

да бъде негова. Това, което бе постигнал, нямаше значение; цена имаше само онова, което никога нямаше да постигне.

Тази Мария! Бе смаян, че едно същество неволно може да натези с такава сила в съдбата на друго същество. Никога не бе помислял за дарбите, които се излъчват от нас, и често, без наше знание, упражняват въздействие в други сърца и на големи разстояния. По този тротоар между двореца Тюйлери и Сена болката за пръв път го заставяше да спре мисълта си на въпроси, по които никога не бе разсъждавал. Без съмнение пред прага на този ден той се чувства лишен от стремежи, от намерения, от развлечения и нищо не го разсейва от мисълта за изтеклия му живот. По липса на бъдеще в него цялото минало изведнъж загъмжава — колко създания, за които близостта му е била пагубна! При това той не знае на колко съществування е дал насока или ги е накарал да я изгубят. Не знае, че заради него една жена е убила зародиша в утробата си, че една девойка е мъртва, а един негов другар е постъпил в семинарията и че всяка от тези драми до безкрайност е пораждала други. На ръба на страшната пустота в този ден без Мария, който ще бъде последван от толкова други дни без нея, той открива едновременно зависимостта и самотата: наложено му е най-тясно сливане с жена, която обаче е сигурен, че никога не ще достигне; достатъчно бе тя да види светлина, за да остане Реймон в мрак — докога? И ако иска да се измъкне на всяка цена, ако иска да се изплъзне от тази притегателна сила, какви други проходи ще се открият пред него извън тези на вцепенението и съня?... Освен ако на неговия небосклон това светило изведнъж помръкне, както помръква всяка любов. Ала Реймон носи в себе си налудничавата страст, наследена от бащата — всемогъща страст, способна да ражда до смъртта други живи светове, други Марии Крос, на които той поред ще става жалък сателит... Би трябвало преди смъртта им да се разкрие най-сетне пред бащата и сина Онзи, който без тяхно знание призовава и привлича от дълбините на съществуването им този парещ прилив на чувства.

Прекосява пустата Сена, погледна часовника на гарата — бащата навярно бе вече във влака. Реймон слезе на перона, откъдето влакът щеше да потегли, премина покрай композицията. Не се наложи да търси дълго: зад един прозорец се открояваше мъртвото лице. Клепачите бяха затворени, ръцете — склучени върху разгърнатия

вестник, главата — леко отметната, с полуотворена уста. Реймон почука с пръст, трупът отвори очи, разпозна този, който бе потропал, усмихна се и с препъване се упъти към него по коридора. Ала цялото му щастие бе отровено от детинския страх, че влакът ще тръгне, без Реймон да успее да слезе.

— Сега, след като те видях и знам, че си поискал пак да ме видиш, си тръгвай, мили мой. Затварят вратите.

Младият човек напразно го уверяваше, че остават още пет минути, а, така или иначе, влакът спирал на гара Аустерлиц — старецът се успокои едва когато синът му отново се намери на перона. Тогава спусна стъклото и обгърна младежа с нежен поглед.

Реймон разпитваше пътника дали нещо не му липсва. Искал ли друг вестник, книга? Запазил ли си е място във вагон-ресторанта? Докторът отвърщаше: „Да, да...“ — и с копнеж се взираше в момчето си — мъжа, тъй различен от него и тъй подобен на него, — част от неговото същество, която за кратко щеше да го надживее и която той никога нямаше да види отново.

[1] Името на мрачната област, която се простира под земята, над ада (мит.). — Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.